

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»**

Кафедра документознавства

**ISSN 2518-7600 (Print)
ISSN 2524-1060 (Online)**

Соціум. Документ. Комунікація

Збірник наукових статей

**Випуск 3
Серія «Філологічні науки»**

**Переяслав-Хмельницький
2017**

УДК 316.77+002.1(082)
ББК 60+73я43
С69

Соціум. Документ. Комунікація: збірник наукових статей. Вип. 3. Серія «Філологічні науки» / [ред. колегія: Коцур В.П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – 152 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 8 від 17 травня 2017 р.).

Редакційна колегія: В.П. Коцур, доктор історичних наук, професор (головний редактор); М.І. Навальна, доктор філологічних наук, професор (заступник головного редактора); О.Д. Ісайкіна, кандидат історичних наук, доцент (відповідальний секретар); Г.С. Мазоха, доктор філологічних наук, професор; О.Г. Межов, доктор філологічних наук, професор; К.І. Мізін, доктор філологічних наук, професор; Л.В. Струганець, доктор філологічних наук, професор; Р.О. Христіанінова, доктор філологічних наук, професор.

Міжнародна редакційна колегія: Т.А. Космеда, доктор філологічних наук, професор (Польща).

У збірнику опубліковані наукові статті з актуальних питань документознавства, інформаційних технологій, видавничої справи й редагування, філології.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ № 21860-11760Р від 21.12.2015 р.

Адреса редакційної колегії:

08401, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30, каб. 312.

Засновник та видавець: Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

© Кафедра документознавства,
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди», 2017.

**Министерство образования и науки Украины
Государственное высшее учебное заведение
«Переяслав-Хмельницкий государственный
педагогический университет
имени Григория Сковороды»**

Кафедра документоведения

**ISSN 2518-7600 (Print)
ISSN 2524-1060 (Online)**

Социум. Документ. Коммуникация

Сборник научных статей

**Выпуск 3
Серия «Филологические науки»**

**Переяслав-Хмельницкий
2017**

УДК 316.77+002.1(082)
ББК 60+73я43
С69

Социум. Документ. Коммуникация: сборник научных статей. Вып. 3. Серия «Филологические науки» / [ред. коллегия: Коцур В.П. (глав. ред.) и др.]. – Переяслав-Хмельницкий, 2017. – 152 с.

Рекомендовано к печати Ученым советом ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» (протокол № 8 от 17 мая 2017 г.).

Редакционная коллегия: **В.П. Коцур**, доктор исторических наук, профессор (главный редактор); **М.И. Навальная**, доктор филологических наук, профессор (заместитель главного редактора); **Е.Д. Исайкина**, кандидат исторических наук, доцент (ответственный секретарь); **Г.С. Мазоха**, доктор филологических наук, профессор; **А.Г. Межов**, доктор филологических наук, профессор; **К.И. Мизин**, доктор филологических наук, профессор; **Л.В. Струганец**, доктор филологических наук, профессор; **Р.А. Христианинова**, доктор филологических наук, профессор.

Международная редакционная коллегия: **Т.А. Космеда**, доктор филологических наук, профессор (Польша).

В сборнике опубликованы научные статьи по актуальным вопросам документоведения, информационных технологий, издательского дела и редактирования, филологии.

Для научных работников, преподавателей, аспирантов, студентов.

Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации: серия КВ № 21860-11760Р от 21.12.2015 г.

Адрес редакционной коллегии:

08401, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 30, каб. 312.

Учредитель и издатель: Государственное высшее учебное заведение «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

© Кафедра документоведения,
Государственное высшее учебное
заведение «Переяслав-Хмельницкий ГПУ
имени Григория Сковороды», 2017.

**Ministry of Education and Science of Ukraine
State Higher Educational Establishment
«Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda
State Pedagogical University»**

Document Science Department

**ISSN 2518-7600 (Print)
ISSN 2524-1060 (Online)**

Society. Document. Communication

Collection of scientific articles

**3 Edition
A series of «Philological science»**

**Pereyaslav-Khmelnytskyi
2017**

UDC 316.77+002.1(082)
LBC 60+73я43
S69

Society. Document. Communication: collection of scientific articles.
Ed. 3. A series of «Philological science» / [edit. board: Kotsur V.P. (chief editor)
and others]. – Pereyaslav-Khmelnytskyi, 2017. – 152 p.

*Recommended for printing by Scientific Council of SHEE
«Pereyaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University»
(protocol № 8 of Mai the 17th, 2017).*

Editorial board: **V.P. Kotsur**, Doctor of Historical Sciences, professor (chief editor); **M.I. Navalna**, Doctor of Philological Sciences, professor (deputy editor); **O.D. Isaikina**, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (executive secretary); **H.S. Mazokha**, Doctor of Philological Sciences, professor; **O.H. Mezhov**, Doctor of Philological Sciences, professor; **K.I. Mizin**, Doctor of Philological Sciences, professor; **L.V. Struhanets**, Doctor of Philological Sciences, professor; **R.O. Hrystianinova**, Doctor of Philological Sciences, professor.

International editorial board: **T.A. Kosmeda**, Doctor of Philological Sciences, professor (Poland).

Scientific articles on actual questions of document science, informational technologies, publishing and editing and philology are printed in the collection.

For scientists, teachers, post-graduate students, students.

***Certificate about state registration of print media:
series KB № 21860-11760P of 21.12.2015.***

The address of editorial board:

08401, Pereyaslav-Khmelnytskyi, 30 Sukhomlynskyi Street, of. 312.

Founder and publisher: State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University».

© Document Science Department,
State Higher Educational Establishment
«Pereyaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy
Skovoroda SPU», 2017.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

- Навальна М. І.**
НОВІ ВИЯВИ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ
В СУЧАСНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ13
- Левченко Т. М., Чубань Т. В.**
СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД МОВНИМИ ФАКТАМИ В
ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ24
- Калужинська Ю. В.**
СЕМАНТИЧНІ ВИЯВИ СУБСТАНДАРТНОЇ
ЛЕКСИКИ ДЛЯ НАДАННЯ НЕГАТИВНОЇ
ОЦІНКИ ГАЗЕТНИМ ТЕКСТАМ40
- Панченко Т. С.**
СЛОВОВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НОВИХ СЛІВ
У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ
ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ50
- Молоткіна Ю. О.**
ЗМІНИ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРМІНІВ
АНГЛОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ
В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ61
- Єфименко О. М.**
ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СЛОВОСПОЛУК
В МОВОЗНАВСТВІ НА ТЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ71

РОЗДІЛ ІІ. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИДАВНИЧО- ПОЛІГРАФІЧНОЇ СПРАВИ

- Демуз І. О., Гордєєв Р. В.**
ЗДОБУТКИ ТА ПРОРАХУНКИ ДЕРЖАВНОЇ
ВИДАВНИЧОЇ ПРОГРАМИ «УКРАЇНСЬКА КНИГА»:
СПРОБА НАУКОВОГО АНАЛІЗУ83

**РОЗДІЛ III. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В НАУКАХ ДОКУМЕНТНО-
КОМУНІКАЦІЙНОГО ЦИКЛУ ТА
СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ СУСПІЛЬСТВА**

Січкаренко Г. Г.

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У СОЦІОГУМАНІТАРНІЙ ОСВІТІ104

Дрок П. В.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У СИСТЕМІ ОСВІТИ123

Маглам'ян К. А., Верещака І. М.

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ
ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ133

СОДЕРЖАНИЕ

РАЗДЕЛ I. ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ЗАСАДЫ ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЯ

Навальная М. И.

НОВЫЕ ПРОЯВЛЕНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ЭКОНОМИИ
В СОВРЕМЕННЫХ ГАЗЕТНЫХ ТЕКСТАХ13

Левченко Т. М., Чубань Т. В.

НАБЛЮДЕНИЕ НАД ЯЗЫКОВЫМИ ФАКТАМИ
В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО
УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА24

Калужинская Ю. В.

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ПРОЯВЛЕНИЯ СУБСТАНДАРТНОЙ
ЛЕКСИКИ ДЛЯ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ НЕГАТИВНОЙ
ОЦЕНКИ ГАЗЕТНЫМ ТЕКСТАМ40

Панченко Т. С.

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ
НОВЫХ СЛОВ В ЯЗЫКЕ УКРАИНСКОЙ
ПРЕССЫ НАЧАЛА ХХІ ВЕКА50

Молоткина Ю. А.

ИЗМЕНЕНИЯ СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ
ТЕРМИНОВ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ
В УКРАИНСКОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ61

Ефименко Е. Н.

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ СЛОВСОЧЕТАНИЙ
НА ФОНЕ СОЦИАЛЬНОЙ ДИНАМИКИ71

РАЗДЕЛ II. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИЗДАТЕЛЬСКО- ПОЛИГРАФИЧЕСКОГО ДЕЛА

Демуз И. А., Гордеев Р. В.

ДОСТИЖЕНИЯ И ПРОСЧЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ПРОГРАММЫ «УКРАИНСКАЯ КНИГА»:
ПОПЫТКА НАУЧНОГО АНАЛИЗА83

**РАЗДЕЛ III. ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
В НАУКАХ ДОКУМЕНТНО-
КОММУНИКАТИВНОГО ЦИКЛА И
СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ИЗМЕРЕНИЯ ОБЩЕСТВА**

Сичкареко Г. Г.

ГЕНДЕРНЫЙ ПОДХОД
В СОЦИОГУМАНИТАРНОМ ОБРАЗОВАНИИ104

Дрок П. В.

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ123

Магламян К. А., Верещака И. М.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМОРАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ
С ПОМОЩЬЮ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ133

CONTENT

SECTION I. LINGUISTIC PRINCIPLES OF DOCUMENT SCIENCE

Navalna M. I.

NEW ASPECTS OF LINGUISTIC ECONOMY
IN MODERN NEWSPAPER ARTICLES13

Levchenko T. M., Chuban T. V.

OBSERVATION OF LINGUISTIC FACTS IN THE STUDYING
OF MODERN UKRAINIAN LANGUAGE24

Kaluzhynska Y. V.

SEMANTIC MANIFESTATION OF SUBSTANDART
VOCABULARY FOR PROVIDING OF NEWSPAPER'S
TEXTS BY NEGATIVE EVALUATION40

Panchenko T. S.

DERIVATIONAL POTENTIAL OF THE NEW WORDS
IN THE LANGUAGE OF THE UKRAINIAN PRESS
IN THE EARLY XXI CENTURY50

Molotkina Y. O.

SEMANTIC STRUCTURE CHANGES
OF BORROWED ENGLISH TERMS
IN UKRAINIAN LEGAL TERMINOLOGY61

Yefymenko O. M.

DIFFERENTIATION OF COLLOCATIONS IN LINGUISTICS
ON THE BASIS OF THE SOCIAL DYNAMICS71

SECTION II. DEVELOPMENT TRENDS OF PUBLISHING AND PRINTING

Demuz I. O., Gordeiev R. V.

ACHIVMENTS AND FAILURS OF STATE
PUBLISHING PROGRAM «UKRAINIAN BOOK»:
AN ATTEMPT OF SCIENTIFIC ANALYSIS83

**SECTION III. INFORMATIONAL TECHNOLOGIES
IN SCIENCES OF DOCUMENT-
COMMUNICATIVE CYCLE AND
SOCIOCULTURAL DIMENSIONS OF SOCIETY**

Sichkarenko H. H.

GENDER APPROACH
IN SOCIO-HUMANISTIC EDUCATION104

Drok P. V.

THE ROLE OF INFORMATION
TECHNOLOGY IN EDUCATION123

Mahlmian K. A., Vereshchaka I. M.

PROFESSIONAL SELF DEVELOPMENT OF PERSONALITY
BY USING OF INFORMATION TECHNOLOGY133

РОЗДІЛ І. ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

УДК 811.161.2'373.611:050«20»

НОВІ ВИЯВИ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ В СУЧАСНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ

Навальна М. І.

У статті проаналізовано найуживаніші універбати, які функціонують в мові інтернетного видання «Українська правда», визначено їх найуживаніші тематичні групи. Виділено універбати, які позначають виборні і суспільні процеси, предмети різних новітніх технологій, механізмів, марок автомобілів і ін. Описано в статті головні структурні особливості суфіксальних універбатів, визначена їхня стилістична роль, зроблені висновки про мовну економію й дифузність лексичних одиниць в публіцистиці, а також про те, що універбати як спосіб словотворення виходить за межі тільки розмовної мови.

Ключові слова: універбати, суфіксальні універбати, мова інтернет-видання «Українська правда», тематичні групи, мовна економія.

НОВЫЕ ПРОЯВЛЕНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ЭКОНОМИИ В СОВРЕМЕННЫХ ГАЗЕТНЫХ ТЕКСТАХ

Навальная М. И.

В статье проанализировано наиболее употребляемые універбаты, которые функционируют в языке интернетного издания «Украинская правда», определены их наиболее употребляемые тематические группы. Выделены універбаты, которые обозначают выборные и общественные процессы, предметы различных новейших технологий, механизмов, марок автомобилей и др. Описаны в статье главные структурные особенности суффиксальных універбатов, определена их стилістичекая роль, сделаны выводы о языковой экономии и диффузности лексических единиц в публицистике, а также о том, что універбация як способ словообразования выходит за пределы только разговорного языка.

Ключевые слова: універбаты, суффиксальные універбаты, язык интернет-издания «Украинская правда», тематические группы, языковая экономия.

NEW ASPECTS OF LINGUISTIC ECONOMY IN MODERN NEWSPAPER ARTICLES

Navalna M. I.

The article analysed the most used univerbats, which function in language of Internet edition «Ukrainska Pravda», defined their the most used thematic groups. Emphasized univerbats, which denote elected and public processes, objects of different newest technology, mechanisms, models of cars and so on. The article described the main structural features of suffixal univerbats, defined their stylistic role, concluded about language economy and diffusivity of lexical units in publicism, and also, univerbation as the way of derivation goes beyond only spoken language.

Keywords: *univerbats, suffixal univerbats, language of Internet edition «Ukrainska Pravda», thematic groups, language economy.*

Постановка проблеми. Продуктивним способом творення нових іменників стала суфіксальна універбація, тобто формування містких новотворів на основі словосполучень та описових зворотів. Цей спосіб відбиває прагнення авторів до образності, інтенсивності та стислості [4, с. 37; 12, с. 7–10]. Він пов'язаний передусім із мовною суперечністю, коли просте за структурою поняття назване складним за структурою позначенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Універбацію вважають різновидом суфіксального способу словотворення, за якого словосполучення за допомогою суфіксації згортається в слово [9, с. 209; 7, с. 72–80; 11, с. 62–66]. Вона ґрунтується на відношенні семантичної еквівалентності між твірним словосполученням і похідним словом. Основою слова стає той член мотивувального словосполучення, який виконує роль атрибута, функцію іменника бере на себе суфікс з предметним значенням [5, с. 776]. Хоч переважає думка про універбацію як різновид суфіксального словотвору, дехто розуміє її як утворення від синтаксичної конструкції і виділяє такі різновиди: суфіксальна деривація, абрєвіація, складання слів і субстантивація [3, с. 91; 6, с. 118] або як семантико-конденсаційний тип [14, с. 15–34]. Універбацію як пропуск компонента словосполучення треті визнають одним із матеріально не виражених словотворчих засобів [1, с. 67–68], а подекуди його зовсім не виділяють [2, с. 67–68]. Її вважають «яскравим вираженням мовної економії, це

раціоналізація в мовному вираженні, бо універбати конденсують у собі не тільки семантику, а й форму мотивувального словосполучення» [8, с. 236]. А. М. Нелюба виділяє дві групи універбів: із формантом **-к-(а)** та з іншими суфіксами, класифікуючи кожен з них за семантичними типами [8, с. 236]. Дискусійність окресленої наукової проблеми і визначає її **актуальність**.

Активно в цей період функціонують новотвори в мові українських інтернет-видань. С. Г. Чемеркін зауважує, що «сучасні електронні видання послуговуються лексико-стилістичними одиницями з виразною стилістичною маркованістю розмовного стилю. Часто автори публікацій використовують некодифіковані мовні засоби – нерідко на сторінках електронної преси з'являються інвективи» [13, с. 37]. Деякі дослідники мови електронних видань називають спілкування в Інтернеті, виразником якої є розмовний стиль, – своєрідним полігоном для випробування словоформ [10].

У пропонованій розвідці ставимо за **мету** проаналізувати найуживаніші універбати, які функціонують у мові інтернетного видання «Українська правда», у поставлених завданнях вбачаємо за доцільне виокремити найпоширеніші тематичні групи, окреслити основні структурні особливості суфіксальних універбатів.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ ст. у мові інтернет-видань помітне активне вживання універбатів, які означають реалії, пов'язані з виборчими процесами. Це здебільшого деривати, «структура яких зумовлена звучанням ад'єктива, а значення – семантикою цілого прикметниково-іменникового словосполучення» [2, с. 25–26]. Пор.: *мажоритарна система виборів – мажоритарка; система імперативного мандата – імперативка; масові виступи протесту – масовка*. Напр.: «Зробити це [зміни] здатні інтелектуали, молодь, першочергово університетська, а також нові лідери, яких, у чому є позитивний результат, вивела на політичну сцену **мажоритарка**» («Українська правда», 5.11.2012); «**Мажоритарка** стане ліфтом для нових обличчя у політиці» (заг.) («Українська правда», 12.06.2012); «Справа в тому, що

саме *масовка* і є *верхівкою* нашого патріотизму» («Українська правда», 9.01.2013).

У творенні таких дериватів можуть брати участь не тільки прикметники і прикметниково-іменникові словосполучення, а й слова інших частин мови, зокрема числівники. Пор.: *сотка*, *двохсотка*, напр.: «У його кабінеті є *прямий спецзв'язок з президентом, прем'єром, з обласними адміністраціями, а також так звана «сотка» і «двохсотка»* («Українська правда», 27.03.2012). Дослідники відносять до «числівникових універбатів» і ті, що означають номери транспортних маршрутів, марки автомобілів тощо (*вісімка – маршрут номер вісім, дев'ятка – дев'ята модель жигулів*) [8, с. 238]. Утворення таких універбатів відбувається здебільшого простим приєднанням до числівникової основи суфікса **-к-(а)**.

Набули також поширення універбати на позначення предметів, що прийшли з новітніми технологіями: стільниковим зв'язком, електронними носіями тощо, пор.: *мобільний телефон – мобілка, персональний комп'ютер – персоналка, флеш-карта – флешка*. Напр.: «*Каластаянсааренто і мобілка*» (заг.) («Українська правда», 24.09.2010); «...*в приймальню була передана записка з номером і кодом камери схову на Південному вокзалі, у якій знаходилася флешка з інформацією*» («Українська правда», 1.10.2010). Мотивувальні словосполучення цих універбатів, як і багато слів на **-к-(а)**, утинаються і залишають ту частину, яка несе в собі акцентне семантичне навантаження словосполучення, пор.: *мобільний – мобіл-, персональний – персонал-* та ін.

Поступово входять до постійного ужитку універбати, що утворилися від словосполучень на означення різних видів систем та мереж, а також працівників цієї сфери. Так, наприклад, *автономка – автономне опалення; мережевіки – працівники мережі; системник – системний адміністратор* та ін. Пор.: «*Блог наповнений доказами успішного життя «мережевіка»: риболовля в Мексиці, круїзи на лайнері, будинок у Каліфорнії*» («Українська правда», 14.10.2010).

Чималу групу становлять універбати, що означають «механізми й машини за призначенням чи певною характеристикою» [8, с. 236]. До цієї групи зараховуємо й

різноманітні пристрої для автомобілів, умови для водіння транспортним засобом тощо. Крім відомих слів, що її наповнюють (*автівка, швидка, вісімка, дев'ятка*), виділяємо й інші, якими почали послуговуватися частіше як водії, так і пасажирки: *таксівка, десятитонка, марирутка, марирутівка, інвалідка*. Вони утворені за допомогою формантів **-к-**, зрідка – **-ик** (*легковик*) та **-івк-** (*вантажівка*) та ін. Напр.: «*Автівка* під керуванням Кульпінова наїхала на бордюрний камінь, унаслідок цього перевернулася та полетіла в кювет» («Українська правда», 5.05.2012); «З Нового року *швидка* має приїздити за 10 хвилин» (заг.) («Українська правда», 31.12.2012); «За словами Луценка двох активістів – Андрія Пастушенка та Вадима Торопова сильно побили. Андрія забрала *швидка*» («Українська правда», 19.12.2012); «У Чернівецькій області *марирутка* зіткнулася з БТРом» (заг.) («Українська правда», 28.09.2012); «На Академмістечку вибухнула *марирутка*» (заг.) («Українська правда», 21.05.2012) та ін.

Універбат *десятка*, крім відомої мотивації *десята модель жигулів*, дістав ще назви: грошова купюра *десять гривень* та *перші десять осіб у виборчому списку*. Пор.: «*Перша десятка* «Удару» в цілому непогано сформована» («Українська правда», 10.08.2012).

А універбат *вісімка*, крім назви моделі автівки, позначає союз *восьми країн*, напр.: «*Велика вісімка*» підтримала ідею Обама про кордони Ізраїлю» (заг.) («Українська правда», 27.05.2011); «...*вісімка*» дасть більше 330 мільйонів на Чорнобиль» (заг.) («Українська правда», 18.04.2011).

Спостерігаємо тенденцію до використання в мові української періодики однакових за звучанням універбатів, що мотивуються різними назвами, тобто універбатів-омонімів. Так, від словосполуки *підземний перехід* утворено відомий універбат *підземка*, який журналісти уживають також як український відповідник до запозичення *метро*. Пор.: «Управління міського транспорту повідомило, що нью-йоркська *підземка* «ніколи не переживала настільки руйнівної катастрофи, як минулої ночі» («Українська правда», 30.10.2012); «*Підземка* біля цирку ремонтується» («Українська правда», 30.10.2012).

Погоджуємося з думкою, що універбати подекуди можуть бути зрозумілими тільки в контексті, бо в мовній нормі вони не зафіксовані і не дані носіям мови як знання, «вони тісно пов'язані з контекстовими умовами» [8, с. 239].

Складне за структурою позначення *обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності водіїв* у мові українського інтернетного видання називають *автоцивілка*. Напр.: «**Автоцивілка** може подорожчати для хитрих водіїв» (заг.) («Українська правда», 15.07.2011).

Відома вже група універбатів зі значенням «приміщення, заклад за призначенням» (*публічка, психушка*) чи певною ознакою (*малометражка, підсобка, пожежка*) [8, с. 236] у мові інтернет-видання «Українська правда» вживають зрідка. Напр.: «*Приходить молодий, весь у прищах чоловік, після коротких перемовлянь вони накидаються на мене, скручують руки за спиною і зі словами «знайшли нарешті порушника» починають штурхати кудись у невідь. «Невгіддю» виявляється якась підсобка, куди кидають мене на лавку*» («Українська правда», 16.01.2007).

Деякі універбати на означення «будівель» формують синонімічні пари: *багатопверхівка* – «*висотка*»; *готелька* – *малосімейка* та ін. Хоч лексема *висотка* є калькою з російської мови, її досить часто використовують у мові української інтернетної публіцистики. Напр.: «*Практично кожна багатопверхівка Білої Церкви, приватний сектор закріплені за «домовими», яких курують «комунікатори» (виборців називають «одиницями»)*» («Українська правда», 21.10.2012); «*Навпроти кийського ЦУМу виросте чергова висотка?*» (заг.) («Українська правда», 29.11.2010); «*...замість горбатого поля височить нова висотка, а у старому спортзалі відкрили більярд...*» («Українська правда», 16.02.2010).

Універбат *комуналка*, відомий раніше як назва *комунальної квартири*, сьогодні має ще одну мотивацію – *комунальні послуги*. Частіше в інтернетному виданні його подають саме за другим значенням. Напр.: «*У наступному році в Києві може подорожчати комуналка*» («Українська правда», 10.12.2012); «*Комуналка для клерків Януковича коштує понад 14 мільйонів на рік*» (заг.) («Українська правда», 7.11.2012); «*Тігіпко пообіцяв,*

що після виборів **«комуналка»** подорожчає» (заг.) («Українська правда», 20.03.2012); «Азаров: **комуналка** підвищуватися не буде» (заг.) («Українська правда», 13.01.2012).

Подекуди вживають універбати на означення «видів, галузей діяльності» [8, с. 237]. Фіксуємо універбат *підтанцьовка* (*підтанцьовувальна група*), що є калькою російського *подтанцовка*, та ін. У мові «Української правди» його вживають у переносному значенні щодо політичного життя країни. Пор.: «Схоже, основні політичні гравці українського політикуму та їхня ситуативна політична **підтанцьовка** не відкидають силового розв'язання політичної кризи» («Українська правда», 6.03.2009).

Універбат *ювелірка* журналісти використовують не тільки зі значенням «ювелірна робота», а й «ювелірний магазин», напр.: «Плюс у мене **ювелірка** гарна, я сама все малюю» («Українська правда», 23.08.2011).

Під дією позамовних чинників розширюють сферу свого використання нові універбати *соціалка* та *гуманітарка*. Якщо перше слово зазвичай означає *соціальні виплати*, то друге вживають як відповідник до словосполучень *гуманітарна допомога* і *секондхенд*. Напр.: «**Соціалка** Януковича вдарить по ціні імпортих авто?» (заг.) («Українська правда», 28.03.2012); «Рада внесла **соціалку** Януковича в бюджет» («Українська правда», 12.04.2012); «...податковий тиск збільшується, **соціалка** зменшується» («Українська правда», 4.01.2013); «Часом в газеті публікувалася справжня злободенна **соціалка**...» («Українська правда», 23.09.2010); «Третє – **«гуманітарка»**: медицина й освіта. Оце – для дискусій і суперечок. Можливі поступки» («Українська правда», 10.02.2012).

Різноманітні інформаційні відомості в мові українського інтернет-видання також називають універбатами, зокрема такими як: *візитівка* – *візитна картка*; *об'єктивка* – *об'єктивна інформація* та ін. Напр.: «Будь-який інвестор, якого ви будете запрошувати до себе, він приїде до вас, і зразу постане питання: ваша картка, **візитівка** області. Ця інформація повинна бути розроблена на різних носіях інформаційних, і вона у вас повинна бути», – сказав Янукович» («Українська правда»,

15.02.2011); «Правда, в Україні є ще одна відома **візитівка** – Мукачеве» («Українська правда», 10.07.2004); «Чи всі дають у ЗМІ **об'єктивку?**» («Українська правда», 1.02.2012).

А словосполучення *офіційні відомості* чи *офіційна інформація* позначають автори універбатом *офіціалка*. Напр.: «Тільки **«за офіціалкою»** виробництво впало за рік на 2%» (заг.) («Українська правда», 17.01.2013).

Окрему групу універбатів становлять слова спортивної тематики. Напр.: *вишка* – *вища ліга*; *молодіжка* – *молодіжна збірна* та ін. Напр.: «**Наші спортсмени увійшли до «вишки»?**» («Українська правда», 19.10.2009); «Українська **«молодіжка»** буде **«несіяною»** під час жеребкування Євро-2011» (заг.) («Українська правда», 14.10.2010); «Українська **«молодіжка»** прогала швейцарцям» (заг.) («Українська правда», 12.11.2001).

Лексема *вишка* є омонімічною. Її вживають і як жаргонну одиницю, що означає «найвищу міру покарання, розстріл» [653, с. 84]. Напр.: «**Чому за кожне порушення одразу «вишка»?**» («Українська правда», 19.10.2009).

Універбат *молодіжка* має кілька словосполучень-відповідників: *молодіжний портал*; *молодіжний центр*, *молодіжна газета*, *молодіжна організація* та ін. Напр.: «**Молодіжка «Регіонів»** уже відзначила День Свободи (заг.) («Українська правда», 21.01.2012); «**Молодіжка** Тимошенко хоче об'єднати молодь і студентів» (заг.) («Українська правда», 07.08.2011). Особливо універбат *молодіжка* активно використовують під час виборчого процесу на позначення молодіжних організацій партій, напр.: «**Молодіжка Юценка** уже почала розповсюджувати листівки» («Українська правда», 29.12.2003); «**Партія регіонів та її «молодіжка»** проводять заходи в Маріїнському парку...» («Українська правда», 26.04.2011). Як засвідчує мовний матеріал, конденсація в одному дериваті кількох функцій призводить до тісного, нерозривного зв'язку розуміння його значення з контекстом, бо мотивація таких утворень за межами контексту є різною.

Подекуди в мові інтернетного видання «Українська правда» натрапляємо на універбати інших тематичних груп: *молочка* – *молочна продукція*, *травматика* – *травматична зброя*, *єдиницик* –

платник єдиного податку, спрощенець – платник податку за спрощеною системою та ін. Пор.: «Росія заборонила ввезення українського м'яса і **молочки**» («Українська правда», 26.09.2012); «Міністр хоче продавати **«травматику»** (заг.) («Українська правда», 17.01.2013); «Податківцям заборонили перевіряти **«спрощенців», «єдинщиків» і сумлінних**» (заг.) («Українська правда»).

Висновки. Отже, у мові сучасної інтернетної публіцистики спостерігаємо процеси, що є наслідком інтенсивної суфіксальної універбації, тобто формування містких новотворів на основі словосполучень та описових зворотів. Появі таких однослівних утворень значною мірою сприяла дія в мові закону економії лінгвальних зусиль і засобів. Подекуди ускладнюють сприйняття тексту універбати з різними мотиваціями, уживання яких на початку XXI ст. почастішало в мові української інтернетної публіцистики. Деякі утворення зрозумілі споживачеві інформації тільки з контексту. Зазвичай їх не фіксують словники.

Універбати формують чималу кількість тематичних груп. З'явилися нові групи універбатів на означення виборчих і суспільних процесів, новітніх технологій.

Універбати утворюються переважно за допомогою форманта **-к(а)**.

Універбація як спосіб словотворення виходить за межі лише розмовного мовлення, спостерігається тенденція до універбації словосполучень у загальнономовному контексті.

Групи універбатів відкриті для поповнення, тому нові деривати потребують подальших лінгвістичних розвідок.

Джерела та література

1. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія / В. О. Горпинич. – К. : Вища шк., 1999. – 208 с.
2. Грешук В. Український відприкметниковий словотвір. – Ів.-Франківськ : Плай, 1995. – 208 с.
3. Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства / Е. А. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – 2-е изд. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 90–141.

4. Караванський С. Секрети української мови : Науково-популярна розвідка з додатком словничків репресованої та занедбаної української лексики / Святослав Караванський. – К. : УКСП «Кобза», 1994. – 152 с.

5. Клименко Н. Ф. Універбація / Н. Ф. Клименко // Українська мова : Енциклопедія / [Редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін.]. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 776.

6. Кудрявцева В. А. К проблеме имплицитности в словообразовании / В. А. Кудрявцева, Л. А. Шеляховская // Вопросы словообразовательной и номинативной деривации в славянских языках. – Гродно, 1990. – С. 118–123.

7. Лопатин В. В. Суффиксальная универбація и смежные явления в сфере образования новых слов / В. В. Лопатин // Новые слова и словари новых слов. – Л. : Наука, 1978. – С. 72–80.

8. Нелюба А. Явища економії в словотвірній номінації української мови : [монографія] / Анатолій Нелюба. – Х., 2007. – 302 с.

9. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : [монографія] / О. А. Стишов. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.

10. Стрельбицька Л. Інтернет як полігон розвитку природної мови / Л. Стрельбицька // Вісн. нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2005. – № 538. – С. 33–38.

11. Уласевич В. І. Суфіксальныя універбаты ў сучасным перьядычным друку / В. І. Уласевич // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя 4. – Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – № 1. – 2000. – С. 62–66.

12. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови / В. А. Чабаненко. – Ч. І. – Запоріжжя : ЗДУ, 1993. – 216 с.

13. Чемеркін С. Г. Трансформації розмовного стилю в Інтернет-комунікації / С. Г. Чемеркін // Мовознавство. – 2007. – № 4–5. – С. 36–43.

14. Kaliszan J. Семантико-конденсационная универбація составных наименований в современном русском языке / J. Kaliszan. – Poznań, 1986. – S. 15–34.

References

1. Horpynych V. O. Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfemika. Slovotvir. Morfonolohiia / V. O. Horpynych. – K. : Vyshcha shk., 1999. – 208 s.

2. Greshchuk V. Ukrainskyi vidpryketnykovyi slovotvir. – Iv.-Frankivsk : Plai, 1995. – 208 s.

3. Zemskaja E. A. Aktivnye protsessy sovremennogo slovooproizvodstva / E. A. Zemskaja // Russkii iazyk kontsa XX stoletija (1985–1995). – 2-e izd. – M. : Iazyki russkoi kultury, 2000. – S. 90–141.
4. Karavanskyi S. Sekrety ukrainskoi movy : Naukovo-populiarna rozvidka z dodatkom slovnychkiv represovanoi ta zanedbanoi ukrainskoi leksyky / Sviatoslav Karavanskyi. – K. : UKSP «Kobza», 1994. – 152 s.
5. Klymenko N. F. Univerbatsiia / N. F. Klymenko // Ukrainska mova : Entsyklopediia / [Redkol. : Rusanivskyi V. M., Taranenko O. O. (spivholovy), Ziabliuk M. P. ta in.]. – K. : Vyd-vo «Ukr. entsykl.» im. M. P. Bazhana, 2007. – S. 776.
6. Kudriavtseva V. A. K probleme implitsitnosti v slovoobrazovanii / V. A. Kudriavtseva, L. A. Sheliakhovskaia // Voprosy slovoobrazovatelnoi i nominativnoi derivatsii v slavianskikh iazykakh. – Grodno, 1990. – S. 118–123.
7. Lopatin V. V. Suffiksnaia univerbatsiia i smezhnye iavleniia v sfere obrazovaniia novykh slov / V. V. Lopatin // Novye slova i slovari novykh slov. – L. : Nauka, 1978. – S. 72–80.
8. Neliuba A. Yavyshcha ekonomii v slovotvornii nominatsii ukrainskoi movy : [monohrafiia] / Anatolii Neliuba. – Kh., 2007. – 302 s.
9. Styshov O. A. Ukrainska leksyka kintsia XX stolittia (na materialii movy zasobiv masovoi informatsii) : [monohrafiia] / O. A. Styshov. – K. : Vyd. tsentr KNLU, 2003. – 388 s.
10. Strelbytska L. Internet yak polihon rozvytku pryrodnoi movy / L. Strelbytska // Visn. Nats. un-tu «Lvivska politehnika». – 2005. – № 538. – S. 33–38.
11. Ulasievič V. I. Sufiksalyja univierbaty ŭ sučasnym pieriadyčnym druku / V. I. Ulasievič // Viesnik Bielaruskaha dziaržavūnaha univiersitieta. Sieryja 4. – Filalohija. Žurnalistyka. Piedahohika. – № 1. – 2000. – S. 62–66.
12. Chabanenko V. A. Stylistyka ekspresyvnnykh zasobiv ukrainskoi movy / V. A. Chabanenko. – Ch. I. – Zaporizhzhia : ZDU, 1993. – 216 s.
13. Chemerkin S. H. Transformatsii rozmovnoho styliu v Internet-komunikatsii / S. H. Chemerkin // Movoznavstvo. – 2007. – № 4–5. – S. 36–43.
14. Kaliszan J. Semantiko-kondensatsyonnaia univerbatsiia sostavnykh naimenovaniï v sovremennom russkom iazyke / J. Kaliszan. – Poznań, 1986. – S. 15–34.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Навальна Марина Іванівна, доктор філологічних наук, професор кафедри документознавства

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Набережна, б. 4, кв. 3, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.,
Україна 08404
e-mail: navalna@rambler.ru*

ДАнные ОБ АВТОРЕ

Навальная Марина Ивановна, доктор филологических наук, профессор кафедры документоведения.

*ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
ул. Набережная, д. 4, кв. 3, г. Переяслав-Хмельницький, Киевская обл.,
Украина 08404
e-mail: navalna@rambler.ru*

DATA ON AUTHOR

Navalna Maryna Ivanivna, Doctor of Philological Sciences, Professor of Document Science Department

*Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda Pedagogical University
Ukraine, Kyiv region, Pereiaslav-Khmelnyskyi, Naberezhna Street 4, app. 3,
08404
e-mail: navalna@rambler.ru*

УДК 811.161.2'37'367.335

**СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД МОВНИМИ ФАКТАМИ
В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Левченко Т. М., Чубань Т. В.

У статті досліджено питання про значення спостереження над словом і реченням при вивченні граматики української мови. Схарактеризовано видові особливості дієслів, виділено основні аспекти дослідження перфективізації дієслів у сучасній українській мові, параметри граматичної перфективізації у вербальних і відіменних дієслів. Описано модальні відтінки речень, наведено приклади. Виділено та охарактеризовано два види безсполучникових складних речень. Обґрунтування підтверджено прикладами.

Ключові слова: *одновидові дієслова, двовидові дієслова, вербальні дієслова, відіменні дієслова, видові особливості, складне речення, складні безсполучникові конструкції.*

НАБЛЮДЕНИЕ НАД ЯЗЫКОВЫМИ ФАКТАМИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

Левченко Т. М., Чубань Т. В.

В статье проанализирован вопрос о значении наблюдения над словом и предложением при изучении грамматики украинского языка, охарактеризовано видовые особенности глаголов, описано разные типы предложений, наведены примеры двух видов бессоюзных сложных предложений.

Ключевые слова: *одновидовые глаголы, двовидовые глаголы, вербальные глаголы, отименные глаголы, видовые особенности, сложное предложение, сложные бессоюзные конструкции.*

OBSERVATION OF LINGUISTIC FACTS IN THE STUDYING OF MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Levchenko T. M., Chuban T. V.

The article analyzes the issue as regards importance of scientific observation of a word and a sentence in the study of grammar of the Ukrainian language. The author also characterizes peculiarities of different kinds of verbs, describes modal shades of meaning within sentences and provides illustrations for two kinds of composite asyndetically connected sentences.

Key words: *single-species verb, double-species verb, verbal verbs, from-named verbs, specific features, complex sentence, compound asyndetic constructions.*

Постановка проблеми. Без розвитку мови і культури не можливе формування духовності, що є одним із завдань освіти. На сучасному етапі розвитку вищої освіти, коли є різноманітність і багатоплановість наукових шкіл, напрямів, поглядів на певні мовні та мовленнєві явища, великої уваги набуває питання вибору форм проведення занять зі студентами вищих навчальних закладів.

Чільне місце в методичній роботі викладачів української мови і сьогодні мають праці Олександра Біляєва, адже ефективні методи і засоби навчання мови, які він описує, можна використовувати і під час підготовки студентів-філологів. Так, обстоюючи значення спостереження над мовою, О. Біляєв вважав, що минуть роки, і цей метод знову пробиватиме шлях у школу: «Почасти він знайшов своє відбиття в нових підручниках мови, де частину матеріалу викладено на основі вправ для спостережень і самостійних висновків учнів. Досвід роботи за цими підручниками показує, що метод спостереження доцільно застосовувати тоді, коли факти і явища, що вивчаються, є складними або специфічними для української мови, вимагають того, щоб у них спочатку розібратися шляхом аналізу тексту (прикладів), перш ніж вдаватися до відповідного теоретичного положення, граматичного визначення чи правила. При цьому треба уникати помилок минулих років, а саме перетворення спостереження в універсальний метод навчання мови» [1, с. 64].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У ВНЗ лінгвістична підготовка майбутніх учителів української мови передбачає вивчення навчального курсу «Сучасна українська літературна мова», важливим компонентом якого є граматики. І тут важливим фактором стає спостереження над мовними фактами. У сучасній українській мовознавчій науці особливе місце мають праці, присвячені проблемам морфології та синтаксису (Д. Х. Баранник, С. П. Бевзенко, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. Д. Горяний, А. П. Грищенко, П. С. Дудик, Н. Л. Іваницька, А. Г. Кващук, О. С. Мельничук, К. М. Плиско, В. М. Русанівський, К. Ф. Шульжук та ін.).

Аналіз актуальних досліджень. У працях «Словотвірна структура слова» (автори: К. Г. Городенська, М. В. Кравченко), «Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці» (автор: А. П. Загнітко) описано особливості українського дієслова, видову структуру вербальних дієслів та видові кореляції відіменних дієслів, вияв похідних граматичних категорій дієслів.

Грамматичне вчення містять українські підручники та посібники, у яких переважно є доведення тих складних і важливих процесів у розвитку граматичної науки (О. Безпояско,

І. Вихованець, К. Городенська, В. Горяний, А. Грищенко, І. Дацюк, М. Доленко, А. Кващук, О. Мельничук, К. Шульжук та інші). У процесі навчання відбувається пізнання, усвідомлення мовної реальності, її структури, законів, згідно з якими відбувається мовне оформлення і вираження думки. При вивченні закономірностей, що діють у граматичній будові мови, значне місце відводиться системно-структурному аспекту досліджуваних об'єктів. Будь-який об'єкт із структурою – це система (О. Безпояско, І. Вихованець, О. Мельничук, К. Городенська, А. Грищенко, К. Шульжук та інші). Визначаючи структуру мови, студентам ВНЗ вказують, що в ній системно пов'язані окремі рівні (фонетичний, лексичний, граматичний). Граматична структура підпорядкована загальній структурі мови (І. Вихованець, О. Мельничук). З'ясування закономірностей розвитку граматичної структури неможливе без урахування змінності мови та її системного характеру. Сама мовна реальність як об'єкт дослідження в принципі, вважає В. Горбачук, в своїй сутності віками залишається незмінною, існує поза волею дослідника, завдання якого – пізнати цю реальність, збагнути її і за можливістю адекватно описати. «Але наше розуміння цієї лінгвальної дійсності, її наукове відображення залежить від багатьох факторів, є відносним. Це зумовлюється, зокрема тим, що кожна наука, поки жива, постійно удосконалює свій дослідницький апарат, розвивається в напрямку проникнення в глибинну сутність досліджуваної реальності. Науково-понятійна картина цієї реальності залежить від позиції, точки зору, світоглядно-методологічних настанов і самого дослідника. Цим пояснюється неоднакове тлумачення різними вченими одних і тих явищ мови...» [3, с. 7].

Проблема статті полягає в доведенні того факту, що разом з науково-дослідницькою метою, обравши певну точку зору, певний аспект дослідження, необхідно добирати мовне підтвердження шляхом спостереження над мовою, причому в одному випадку будемо бачити лексичні чи морфологічні властивості слова, використовуючи для цього доступні засоби і методи, а в іншому – будемо висвітлювати синтаксичний рівень, розглядати, досліджувати й описувати синтаксичні одиниці.

Мета статті: встановити типи співвідношень між парновидовими й одновидовими дієсловами сучасної української мови, виявити характерну для кожного речення синтаксичну віднесеність основного змісту речення до дійсності та розкрити своєрідність значень складних речень з недиференційованим синтаксичним зв'язком.

Готуючи статтю, ми мали на меті вирішити такі **завдання**: дослідити шляхом спостереження над мовою літературних творів особливості граничних і неграничних дієслів; проаналізувати форми вираження категорії модальності, яка вказує на стосунок змісту речення до дійсності; схарактеризувати своєрідність складних речень з недиференційованим синтаксичним зв'язком у поезії Івана Франка.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка словоформа є матеріалом для граматичних досліджень. Вони ж вивчають її морфемну, морфологічну, словотворчу й синтаксичну структури. Студентам доводять, що граматики це – учення про внутрішню і зовнішню формальну структуру одиниць мови (слів і речень). Вихідним матеріалом при дослідженні граматики є повнозначне слово. Воно є підпорядкованим елементом по відношенню до одиниць синтаксичного рівня і разом з тим є сукупністю елементів рівня морфологічного.

Основним об'єктом морфології є слово, завданням її є всебічна характеристика всіх граматичних ознак слова. Так, наприклад, komponуючи матеріал до практичного заняття з сучасної української мови на тему: «Особливості дієслів недоконаного виду у сучасній українській мові», у якому центром опису є дієслово, студентам необхідно надати можливість спостереження над мовою певного твору, а також навчити виконувати морфологічний аналіз дієслова. Студентам дають відомості про те, що до проблеми видової співвіднесеності дієслів у сучасній мові зверталось не одне покоління мовознавців, про що свідчать праці В. В. Виноградова, Ю. С. Маслова, А. В. Бондарка, Н. С. Авилової, М. Я. Головинської, М. А. Шелякіна, А. Мазона, Е. Кошмідера, В. М. Русанівського, І. Р. Вихованця, А. П. Загнітка та ін., що здобутки сучасної аспектології безсумнівні, але не втратили своєї актуальності

такі загальнотеоретичні проблеми, як статус категорії виду, семантика видової опозиції, граматична і граматико-словотвірна перфективізація, способи (роди) дієслівної дії тощо.

Дієслова недоконаного виду, виражаючи нецілісну дію, представляючи її як процес, означаючи дію або стан в їх розгортанні, залежно від здатності досягти своєї внутрішньої межі поділяються на граничні й неграничні. Граничні дієслова недоконаного виду виражають дії, процеси та стани, які спрямовані на досягнення внутрішньої межі як критичної точки в їх розгортанні. Перспектива досягти цієї межі уможливорює для них доконаний корелят, з яким вони утворюють видову пару. Неграничні дієслова недоконаного виду позначають такі дії, процеси та стани, які в своєму розгортанні не спрямовані на досягнення внутрішньої межі як критичної точки. Саме тому вони залишаються поза видовою опозицією. Поділ дієслів недоконаного виду на граничні й неграничні вмотивовує їх видову співвіднесеність, а саме: граничні дієслова недоконаного виду є парновидовими, співвідносними за видовою ознакою, а неграничні – одновидовими дієсловами недоконаного виду, або не співвідносними за видовою ознакою.

Що ж до дієслів доконаного виду, то вони завжди виражають обмежену внутрішньою межею цілісну дію.

За семантичною ознакою граничності/неграничності дієслова недоконаного виду поділяються на три групи: 1) парновидові (дієслова з граничною основою); 2) непарні, одновидові дієслова недоконаного виду (дієслова з неграничною основою); 3) непарні, одновидові дієслова доконаного виду (дієслова з часовими афіксами).

Г. Квітка-Оснoв'яненко, взявши за основу своїх творів мову українського народу, не міг не відобразити у текстах своїх творів особливе семантичне навантаження дієслова, підтвердивши його вагомість. Вивчаючи видову співвіднесеність дієслів, потрібно брати до уваги і їх генетичну неоднорідність, що можемо проілюструвати на матеріалі повісті Григорія Квітки-Оснoв'яненка «Сердешна Оксана». Як відомо, за походженням дієслова поділяються на вербальні, або непохідні, і відіменні, утворені від іменникових, прикметникових, займенникових та числівникових

основ. У них різний лексико-семантичний потенціал, що зумовлює відмінності в їх видовій структурі. Граничний характер мають дії, які виражають вербальні дієслова односпрямованого руху (*бігти, летіти, повзти*), конкретної фізичної дії (*будувати, варити, полоти, шити, рубати, різати, троцити*) та більшість дієслів інтелектуальної діяльності (*рахувати, вчити, множити*): *Уранці, чи зробила що, чи ні, по своїй натурі **побігла** до подруг, щоб вп'ять зібратись їм дивитись на муштру* [4, с. 281]. *Як пішла по воду, а там подруженьки зустрілися, та й почали мені сміятися, що я й білоручка, як ви мене, мамо, зовете, та й я пішла по воду, та не вмю відер нести, коромисло не так держу; зовсім **обсміяли**; а тут Трохимові собаки як нападуть на мене, а я як **побіжу**, як злякаюсь!* [4, с. 287]. *А що, Оксано! – став казати Петро, поспішаючи за нею, що мов ластівка **летить** і до землі від радіщів не доторкається* [4, с. 286]. *Не випросилась, а випручалась наша Оксана, і як муха, від нього **полетіла** і ускочила у хату...* [4, с. 288]. *Перестала Оксана жартувати і до подруг **бігати**: усе сидить дома, то **шиє**, то **пряде*** [4, с. 290]. За семантичною ознакою граничності ці дієслова недоконаного виду здатні корелювати з формами доконаного виду, але реалізувати цю здатність вони можуть лише за наявності відповідних граматичних засобів – повністю десемантизованих префіксів. У дієслів односпрямованого руху таких засобів зовсім немає, тому що префікси – їх потенційні перфективатори, крім граматичного значення доконаного виду, надають їм різних словотвірних значень, пор. *влетіти, перелетіти, залетіти, прилетіти* і т. д. Видові префіксальні кореляції вербальних дієслів конкретної фізичної дії та інтелектуальної діяльності формують вибірково, залежно від здатності того чи іншого префікса десемантизуватися і перетворитися на показник доконаного виду у структурі дієслова з відповідним лексичним значенням. Основним засобом їх граматичної перфективації є префікс **по-**, пор. видові пари: *будувати – побудувати, рахувати – порахувати, множити – помножити, шити – пошити, полоти – пополоти*. Граничне з ним зблизвся, а в межах багатьох видових кореляцій і перетнувся префікс **з-/зі-**, **с-**, пор. видові пари: *будувати – збудувати, молоти – змолоти, в'язати – зв'язати*.

Неграничний характер мають дії, які виражають дієслова обох генетичних груп і з значенням звучання, мовлення та мислення, вербальні дієслова, що передають різноспрямований рух, відсубстантивні дієслова, що виражають словотвірні значення «бути кимось, уподібнюватися до когось» і «займатися певною діяльністю»: *От Оксана мовчала, мовчала далі й каже: «Ви б вже покинули об сьому й думати»* [4, с. 286]. *Казала, що підеш за мене, то не мори мене; нехай я пришлю людей, поберімося вже собі* [4, с. 286]. *...Зібрались, щоб поговорити, та нічого і не кажуть, знай цілюються...* [4, с. 288].

Більшість відсубстантивних дієслів означає неграничні дії, процеси та стани; граничністю характеризуються лише ті дії, які спрямовуються на об'єкт, та відад'єктивні дієслова, які вирізняються граничним характером виражених ними процесів та дій. Семантичне зумовлену здатність формувати видові опозиції найпоспідовніше реалізують відад'єктивні дієслова процесу із суфіксами **-а-**, **-і-**, **-ну-**, перший із яких виражає словотвірне значення «ставати якимсь за ознакою у більшому ступені її вияву», а два інших – «ставати якимсь за ознакою». Це зумовлено однотипністю їх словотвірної структури. Основними засобами їх граматичної перфективації є префікси **по-** та **з-/с-**, причому для багатьох дієслів, що вказують на становлення ознаки, вони є рівноправними, пор.: *важчати – поважчати, білішати – побілішати, червоніти – почервоніти: Земля під нею запалала, небо над нею загорілося; сонечко, як мак, почервоніло...* [2, с. 284].

Проаналізувавши дібраний матеріал, можна разом зі студентами зробити такі висновки: тільки близько третини вербальних та відіменних дієслів недоконаного виду співвідноситься за видовою ознакою, решта має статус одновидових дієслів недоконаного виду. Основним засобом утворення корелятивів доконаного виду до вербальних та відіменних дієслів є префікси. Свою граматичну функцію вони реалізують лише в структурі дієслів з граничною семантикою, до яких належать вербальні дієслова односпрямованого руху, конкретної фізичної дії, інтелектуальної діяльності людини, а також відад'єктивні дієслова, що вказують на процеси, становлення

ознаки в більшому або звичайному ступені її вияву, й відіменні дієслова, які виражають дії, що спрямовуються на об'єкт. Найпошлідовніше її виконують префікси **по-** та **з-/с-**. Параметри граматичної перфективації у вербальних і відіменних дієслів в основному збігаються, адже граматичний статус у структурі переважної більшості дієслівних основ обох генетичних груп з граничною семантикою мають тільки префікси **по-** та **з-/зі-, с-**. Відмінним у вживанні цих префіксів є те, що з відад'єктивними дієсловами в межах їх прямого ЛСВ вони поєднуються більш послідовно, ніж із вербальними, що зумовлено однотипністю словотвірної структури цих дієслів.

Мовний матеріал із повісті «Сердешна Оксана» переконує, що Квітка-Основ'яненко був одним із кращих знавців української мови ХІХ століття. Він зіграв важливу роль у формуванні української літературної мови, зміцнивши і збагативши її.

Сучасний стан науки про мову вимагає повніше і глибше досліджувати питання простого і складного синтаксису української мови, завершальної ланки мовної системи.

Пропонуємо матеріал до практичного заняття з сучасної української мови на тему: «Модальність як компонент зовнішньо-синтаксичної сфери структури речення».

Джерельною базою для вивчення особливої синтаксичної конструкції-речення може бути матеріал праць Михайла Максимовича – видатного ученого, фольклориста і мовознавця. Виконуючи синтаксичний аналіз речення та вивчаючи його особливості, певні положення можна ілюструвати прикладами речень з українознавчих творів М. Максимовича, наполеглива та цілеспрямована праця якого принесла загальне визнання суспільства.

Студентам наводять тлумачення сучасних синтаксистів про те, що загальне синтаксичне оформлення речення, як і граматичне оформлення будь-якої іншої знакової одиниці мови, утворює дві виразно відмінні в функціональному відношенні сфери: внутрішньо-синтаксичну і зовнішньо-синтаксичну. Перша з них сфера охоплює систему внутрішніх щодо речення синтаксичних відношень між лексичними компонентами речення і, таким чином, являє собою внутрішньо-синтаксичну сферу

структури речення. Друга сфера синтаксичної структури речення складається з синтаксичних ознак, які характеризують речення в цілому, оформляючи синтаксичні відношення цілого речення до ситуації мовлення чи до контексту, і в цьому розумінні вона є зовнішньо-синтаксичною сферою структури речення («Сучасна українська літературна мова» за заг. ред. І. К. Білодіда) [6].

Компоненти зовнішньо-синтаксичної сфери структури речення синтаксична модальність, часова віднесеність і категорія особи – у своїй сукупності утворюють характерну для кожного речення синтаксичну віднесеність основного змісту речення до дійсності, що позначають терміном предикативність [5, с. 118]. Предикативність є найістотною змістовою ознакою речення, його основою як самостійної синтаксичної категорії. Засобами вираження предикативності є синтаксичні категорії модальності і синтаксичного часу. Обидві ці категорії не виступають одна без одної, утворюють нерозривну єдність, яка і є предикативністю, що існує в кожному реченні і дозволяє, таким чином, відмежовувати речення від інших синтаксичних одиниць [3, с. 13]. В українській мові виділяють сім модальних значень речень. Модальність як синтаксична категорія формально виражається формами дійсного, умовного чи наказового способів дієслова-присудка, спеціальними частками та інтонацією. Категорія модальності вказує на стосунок змісту речення до дійсності, з яким пов'язується витлумачення повідомлюваного як реального (лише констатованого мовцем) або як ірреального (можливого, бажаного, необхідного й под.) [2, с. 62].

Розповідною модальністю можуть бути позначені усі структурні типи речень, у яких відбувається констатація факту: *На полі, зжатому нашивиду істориками Малоросії, я збираю пропущені та зронені ними колоски й потрохи передаю їх до загального відома* [5, с. 3].

Модальне значення бажальності виражається у реченні як бажання суб'єкта мовлення щодо встановлення відповідності основного змісту речення з дійсністю (реальністю) [6, с. 125]. Суб'єкт виражає побажання, щоб певна дія відбулася: *Вот этот год следовало бы переменить, ибо нет никакого вероятия, чтобы здание Софийского храма, начатое в 1037 году,*

было совершено в 1038 [5, с. 85]. Да будет же Острожское братство благоуспешно, наравне с прежними предприятиями благочестивых жен волынских, ознаменовавших свою любовь к православной церкви и просвещению русскому [5, с. 86].

Умовність означає дію бажану або можливу за певних умов [3, с. 14]. Умовний спосіб дієслова-присудка є формальним засобом вираження цього типу модальності: *Но прежде чем встановиться над этими реформами, я должен заявить Вам мое сомнение об «Истории Руссов»: в самом ли деле она есть сочинение Георгия Кониского [5, с. 141].*

У реченнях питальної модальності автор ставить вимогу щось підтвердити або заперечити, чи зробити якийсь уточнення. Питальні речення діляться на два різновиди: уточнюючі: *Кто же были эти родоначалники князей Острожских? [5, с. 88];* з'ясовуючі: *Да и какое есть у тебя свидетельство историческое на это переселение малороссиян из Карпат на Днепр в век татарщины? [5, с. 53].*

Спонукальна модальність полягає в тому, що від адресата вимагають певної дії, стану: *Но возвратимся к Ярослаову храму св. Софии [5, 85].*

Речення гіпотетичної модальності мають семантичні відтінки припущення, можливості, ймовірності. Ці значення оформляють і за допомогою часток типу: *ніби, наче, либонь (можливо, певно, очевидно). Напр., Вероятно, к этому времени принадлежало то не известное нам писание Сагайдачного об уни, которое канцлер Сапега в письме к Иосафату Кунцевичу называл предрагоценным [5, с. 154].*

У реченнях переповідної модальності висловлюються не переконання мовця, а переказ висловлення інших осіб: *«Вы говорите, что Хмельницкий приступил к похищению грамот у Барабаша тогда, когда узнал о неудачном конце королевского предприятия на сейме, когда нахлынули на Украину жолнеры, а Барабаш, потакая панам, казнил козаков смертью за малейший ропот для предупреждения больших преступлений и заговоров, – тогда; Хмельницкий понял, что из этого всего выйдет окончательная гибель русского народа» [5, с. 238].*

Нерідко речення переповідної модальності являють собою лише відповідні форми невластиві прямої мови.

Отже, спостерігаючи над мовою творів, робимо висновок, що форми способу дієслова-присудка, спеціальні частки та інтонація є основними засобами вираження категорії модальності речення, яка є постійним компонентом зовнішньо-синтаксичної сфери структури речення.

Пропонуємо матеріал до практичного заняття з сучасної української мови на тему: «Своєрідність складних речень з недиференційованим синтаксичним зв'язком у поезії Івана Франка». Вивчаючи складне речення, вважаємо за доцільне добирати приклади з поетичних творів Івана Франка, мова яких максимально наближена до загальнолітературної. Мовознавчі інтереси Івана Франка досить широкі та багатопланові. Відомо понад двадцять лінгвістичних праць, заміток та рецензій Франка українською, польською, німецькою мовами, а також майже 150 праць, які мають безпосередню дотичність до мовознавства [7, с. 775]. Франка знали і глибоко шанували відомі філологи – його сучасники (О. Потебня, О. Шахматов, А. Кримський та ін.).

У сучасній українській літературній мові виділяють як окремий клас складні безсполучникові конструкції. Складні безсполучникові речення, незважаючи на тривалість їх вивчення і наявність багатьох спеціальних досліджень, і нині викликають суперечки в мовознавстві. Дотепер не з'ясовано теоретичні питання щодо їх граматичної природи, синтаксичної форми та синтаксичного значення, не визначено статусу інтонації, по-різному трактуються різновиди цих одиниць. Проблематичним залишається й сам статус безсполучникових речень: лінгвісти або не виділяють їх в окремий тип, а розподіляють між складносурядними і складнопідрядними реченнями, або надають їм статус складних безсполучникових речень, або виводять за межі речення [9, с. 344]. Безсполучникові складні речення – це тип складних речень, у яких значеннєва залежність між складовими частинами виражається сукупністю формальних засобів без застосування сполучників – порядком складових частин речення, інтонацією в її синтаксичній функції, видо-часовою узгодженістю

форм присудків [6, с. 409]. Інтонація є одним з головних виразників синтаксичної будови безсполучникових речень.

За характером відношення між складовими частинами безсполучникові складні речення поділяються на дві групи. Одну групу утворюють безсполучникові складні речення, у яких складові частини однорідно незалежні, семантично скоординовані, співвідносні з сурядними частинами складносурядних речень:

*Ось ідуть вони юрбами,
Мов на відпуст з корогвами –
Все, що виє, гавка, квака;
Лиш один мов і не чує,
В своїм замку, знай, ночує –
Лис Микита, гайдамака [8, с. 351].*

До другої групи належать безсполучникові складні речення, у яких складові частини семантично неоднорідні, залежні, співвідносні з головною й підрядною (чи підрядними) частинами складнопідрядних речень:

*Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Мов дівчина у вінку;
Ожили луги, діброви,
Повно гамору, розмови
І пісень в чагарнику [8, с. 351].*

Безсполучникові складні речення з однотипними частинами виявляють у своїй структурі координативні зв'язки трьох різновидів: єднальні, зіставні й зіставно-протиставні [6, с. 415]. Безсполучникові складні речення єднального різновиду утворюються різними засобами поєднання простих самостійних речень в єдину одиницю висловлення:

*Тож я вірю щастю своєю:
Серед бурі, серед грому
Інші тонуть, я сплину [8, с. 426].*

Єднальні безсполучникові речення, що виражають у складових частинах одночасність дій або станів; переважно в поетичних описах вони можуть становити ряд номінативних речень.

Зіставлення і протиставлення як способи зв'язку однорідних частин висловлення пов'язані завжди з образністю, експресією мовлення, тому безсполучникові складні речення, що їх виражають, – це конструкції художнього народнопоетичного й літературного мовлення:

*Так він виступив охоче:
Всі на нього вперли очі,
Всім зробилось прикро так...* [8, с. 427].

До групи безсполучникових складних речень з різнотипними частинами належать конструкції з семантичними стосунками причиново-наслідкового, умовного, умовно-часового і пояснювального характеру:

*Отака вилась розмова,
Поки шляхом Лис до Львова
Враз з Бабаєм дочвалав?* [8, с. 426].

У безсполучникових складних реченнях синтаксичний зв'язок – недиференційований, з наближенням до сурядного або до підрядного:

Всі сміялись, Вовк казився [8, с. 434].

Засобом виявлення співвідношень безсполучникових речень із складносурядними й складнопідрядними є можлива підстановка відповідних сполучників між складовими частинами речення. На сьогодні дослідники розглядають відношення у безсполучникових реченнях по-різному, тому питання дослідження безсполучникових складних речень залишається і нині. Дискусії пов'язані передусім з відсутністю сполучникових засобів зв'язку компонентів безсполучникового речення. Таким чином, складні безсполучникові речення – конструкції, які не мають однозначного трактування. У мові творів Франка знаходимо значну кількість прикладів безсполучникових речень з однотипними та різнотипними частинами. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що на значну увагу заслуговує постать Франка Івана Яковича – українського мислителя, письменника, літературознавця, фольклориста, мовознавця.

Висновки. Можемо зробити загальний висновок, що ефективність занять з української мови у ВНЗ залежить від науково-теоретичного рівня змісту матеріалу, що вивчається,

і підбору матеріалу для прикладів. Найтонші особливості з підготовки та проведення занять з граматики у ВНЗ та вибору шляхів добору мовного матеріалу для спостережень є сферою для подальших досліджень вчених, викладачів-практиків. У рамках отриманих результатів можна намітити перспективу подальшого студіювання у цьому напрямку: простеження ефективності певних засобів і методів навчання мови.

Джерела та література

1. Біляєв О. М. Сучасний урок української мови / О. М. Біляєв. – К.: «Радянська школа», 1981. – 176 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник / І. Р. Вихованець – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
3. Горбачук В. Т. Синтаксис української літературної мови. Вступ. / В. Т. Горбачук – Слов'янськ: Б. в., 1995. – 27 с.
4. Григорій Квітка-Основ'яненко. Повісті та оповідання. Драматичні твори. – К.: «Наукова думка», 1982. – 540 с.
5. Максимович М. О. У пошуках омріяної України: Вибрані українознавчі твори / упор. і вст. ст. В. Короткого. – К.: Либідь, 2003. – 360 с.
6. Сучасна українська література мова: синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К.: «Наукова думка», 1972. – 512 с.
7. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
8. Франко І. Я. Твори: В 3 т. – Т. 1: Поезії. Поєми / Упоряд. і приміт. М. С. Грицюти. – К.: Наук. думка, 1991. – 346 с.
9. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник / К. Ф. Шульжук – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 408 с.

References

1. Bieliaiev O. M. Suchasnyi urok ukrainskoi movy / O. M. Bieliaiev. – K.: «Radianska shkola», 1981. – 176 s.
2. Vykhovanets I. R. Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys: pidruchnyk / I. R. Vykhovanets – K.: Lybid, 1993. – 368 s.
3. Horbachuk V. T. Syntaksys ukrainskoi literaturnoi movy. Vstup / V. T. Horbachuk – Sloviansk: B. v., 1995. – 27 s.
4. Hryhorii Kvitka-Osnovianenko. Povisti ta opovidannia. Dramatychni tvory. – K.: «Naukova dumka», 1982. – 540 s.
5. Maksymovych M. O. U poshukakh omriianoï Ukrainy: Vybrani ukrainoznavchi tvory / upor. i vst. st. V. Korotkoho. – K.: Lybid, 2003. – 360 s.

6. Suchasna ukrainska literatura mova: syntaksys/ za zah. red. I. K. Bilodida. – K.: «Naukova dumka», 1972. – 512 s.

7. Ukrainska mova: Entsyklopediia / redkol.: Rusanivskiy V. M., Taranenko O. O., Ziabliuk M. P. ta in. – 2-he vyd., vypr. i dop. – K.: Vyd-vo «Ukr. Entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 2004. – 824 s.

8. Franko I. Ia. Tvory: V 3 t. – T. 1: Poezii. Poemy / Uporiad. i prymit. M. S. Hrytsiuty. – K.: Nauk. dumka, 1991. – 346 s.

9. Shulzhuk K. F. Syntaksys ukrainskoi movy: Pidruchnyk / K. F. Shulzhuk – K.: Vydavnychiy tsentr «Akademii», 2004. – 408 s.

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Чубань Тетяна Василівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. П. Костюка, б. 14, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна 08400

e-mail: chuban1960@ukr.net

Левченко Тетяна Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. Г. Іваневського, б. 50, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна 08402

e-mail: tanyalevchenko2010@ukr.net

ДАНИЕ ОБ АВТОРАХ

Чубань Татьяна Васильевна, кандидат филологических наук, доцент кафедры украинской лингвистики и методики обучения

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»

ул. П. Костюка, д. 14, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08400

e-mail: chuban1960@ukr.net

Левченко Татьяна Николаевна, кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинской лингвистики и методики обучения

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»

ул. Г. Ивановского, д. 50, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл.,

Україна, 08400

e-mail: tanyalevchenko2010@ukr.net

DATA ON AUTHOR

Chuban Tetiana, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of Ukrainian Linguistic and Teaching Methodology Department

SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University», 14 P. Kostiuka Street, Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08404

e-mail: chuban1960@ukr.net

Levchenko Tetiana, Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor of Ukrainian Linguistic and Teaching Methodology Department

SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University», 50 H, Ivanevskoho Street, Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08402

e-mail: tanyalevchenko2010@ukr.net

УДК 81'373:070

СЕМАНТИЧНІ ВИЯВИ СУБСТАНДАРТНОЇ ЛЕКСИКИ ДЛЯ НАДАННЯ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ ГАЗЕТНИМ ТЕКСТАМ

Калужинська Ю. В.

У статті проаналізовано використання суржиків в мові друкованих засобів масової інформації для надання газетним текстам негативної оцінки. Виявлено, що суржик не лише орозмовлює газетну періодику, але й негативно характеризує деяких осіб та процеси.

Проблема мовного суржиків має цілий ряд об'єктивних передумов, зокрема історичного характеру, пов'язаного з російським фактором. Багатовікове насадження російської мови не могло не позначитися на чистоті мови української. Тому проблема суржиків має здебільшого російське походження.

Було виявлено, що дуже часто наша періодика рясніє помилками різного типу, найпоширенішими з-поміж яких є суржикові покручі, тобто російські слова, вимовлені на український лад, або українські слова, оформлені по-російськи. Суржик становить загрозу для

нормального функціонування української літературної мови, яка й досі перебуває під тиском російської.

Зафіксовано, що суржик у своїх статтях використовують журналісти для характеристики суспільно-політичних процесів, політичних діячів, стосунків з Росією, певних воєнних дій.

Ключові слова: мова засобів масової інформації, негативна оцінка, суржик, покручі.

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ПРОЯВЛЕНИЯ СУБСТАНДАРТНОЙ ЛЕКСИКИ ДЛЯ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ НЕГАТИВНОЙ ОЦЕНКИ ГАЗЕТНЫМ ТЕКСТАМ

Калужинская Ю. В.

В статье проанализировано использование суржика в языке печатных средств массовой информации для предоставления газетным текстам негативной оценки. Выявлено, что суржик не только придает газетной периодике разговорного характера, но и негативно характеризует некоторых лиц и процессы.

Проблема языкового суржика имеет целый ряд объективных предпосылок, в частности исторического характера, связанного с российским фактором. Многовековое насаждение русского языка не могло не сказаться на чистоте языка украинского. Поэтому проблема суржика имеет преимущественно российское происхождение.

Было обнаружено, что очень часто наша периодика изобилует ошибками различного типа, самыми распространёнными среди которых есть суржиковые гибриды, то есть русские слова, выговоренные на украинский лад, или украинские слова, оформленные по-русски. Суржик представляет угрозу для нормального функционирования украинского литературного языка, который до сих пор находится под давлением русского.

Зафиксировано, что суржик в своих статьях используют журналисты для характеристики общественно-политических процессов, политических деятелей, отношений с Россией, определенных военных действий.

Ключевые слова: язык средств массовой информации, негативная оценка, суржик.

SEMANTIC MANIFESTATION OF SUBSTANDARD VOCABULARY FOR PROVIDING OF NEWSPAPER'S TEXTS BY NEGATIVE EVALUATION

Kaluzhynska Y. V.

The article analyzes the use of surzhyk in the language of print media for providing of newspaper's texts a negative evaluation. There was found that surzhyk not only simplifies newspapers, but also negatively characterizes some people and processes.

The problem of language surzhyk has a number of objective reasons, including historical character associated with the Russian factor. Centuries planting of the Russian language could not affect the purity of Ukrainian language. So surzhyk problem is mostly of Russian origin.

It was found that very often our periodic replete with errors of various types, the most common of which are surzhyk twisters, Russian word pronounced in Ukrainian or Ukrainian words issued in Russian. Surzhyk is a threat to the normal functioning of the Ukrainian language, which is still under pressure from Russia.

There was fixed that in the articles surzhyk is used by journalists to characterize the socio-political processes, political figures, relations with Russia, some of militaries actions.

Key words: *language of mass media, a negative evaluation, surzhyk, twisters.*

Постановка проблеми. За статистикою, сьогодні в Україні лише 31,8% газет і 10,6% журналів видається українською мовою. Натомість російською – 68,1% газет і 89,4% журналів. На одну українськомовну книгу припадає майже 9 російськомовних. Тенденція до зросійщення спостерігається також на телебаченні, в мережі Інтернет та радіопросторі [4].

Та значно більше занепокоєння викликає мова окремих періодичних видань, які входять в оту третину українськомовних. Сучасна мовна розкутість призвела до того, що шпальти українських газет просто рясніють русизмами, суржигом, недолугими кальками і навіть власне російськомовними фразами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні роки з'явилися нові спроби теоретичних досліджень суржику в статтях Т. Кузнецової [5], О. Сербенської [6], М. Феллера [7] та інших. Слушною є думка О. Сербенської, яка пише: «Сьогодні слово «суржик» почали вживати і в широкому розумінні –

як назву zdegradovanogo, ubogogo duhovnogo svitu lyudyny, її відірваності від рідного, як назву для мішанини залишків давнього, батьківського із тим чужим, що нівелює особистість, національно-мовну свідомість... Скалічена мова отуплює людину, зводить її мислення до примітива. Адже мова виражає не тільки думку. Слово стимулює свідомість, підпорядковує її собі, формує. Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалась упродовж віків, загрожує змінити мову...» [1].

Мета статті. У дослідження ставимо за мету виявити сферу функціонування суржику у мові українських газет та визначити його функційні можливості.

Виклад основного матеріалу. Варто погодитися з дослідницею Н. Шумаровою, яка вважає, що сьогодні відбувається «процес демократизації, а може, точніше, лібералізації вибору мовних засобів при передачі будь-якої, навіть офіційної, інформації. На шпальти газет, у радіо й телевізійний ефір прийшло чимало виразів із розмовно-побутової мови, нічим не виправдана кількість запозичень, жаргонізмів, сленгізмів і навіть інвектив. Тенденція до вульгаризації мовлення, що виявляється в Україні, не вирізняється ні новизною, ні інтенсивністю з-поміж аналогічних процесів, що відбуваються на пострадянському просторі або в історичному плані – в мові будь-якої країни, де мали місце революційні чи просто суспільнонагомі соціальні зрушення. Більше того, в епоху бурхливого розвитку мас-медіа та Інтернету ці процеси активізуються і в мовно-комунікативних сферах стабільних, із політичного та соціокультурного погляду країн, стаючи явищем усеохопним і всепоглинальним» [8].

Однак питання культури і чистоти мови українських засобів масової комунікації сьогодні набуває особливої гостроти, з огляду на активізацію у провладних колах питання привілейованого статусу російської мови.

Проблема мовного суржику має цілий ряд об'єктивних передумов, зокрема історичного характеру, пов'язаного з російським фактором. Багатовікове насаджування російської мови не могло не позначитися на чистоті мови української. Тому проблема суржику має здебільшого російське походження.

На жаль, дуже часто наша періодика рясніє помилками різного типу, найпоширенішими з-поміж яких є суржикові покручі, тобто російські слова, вимовлені на український лад, або українські слова, оформлені по-російськи.

Суржик становить загрозу для нормального функціонування української літературної мови, яка й досі перебуває під тиском російської. «Піджинізація мови – типовий наслідок співіснування мов, одна з яких зазнає тривалого й спланованого тиску як упосліджена мова колонізованого народу. Український піджин – суржик, – маючи свою специфіку, став об'єктом лінгвістичних досліджень вже на етапі тотального поширення, загрозового для життя національної мови» [2].

На сьогодні мовознавці констатують той факт, що використання суржику в мові періодики – постійне явище, яке не так легко викоринити. «Дуже часто наша періодика рясніє помилками різного типу, найпоширенішими з-поміж яких є суржикові покручі, тобто російські слова, вимовлені на український лад, або українські слова, оформлені по-російськи» [3].

Найактивнішого вияву у аналізованих друкованих засобах масової інформації набуває лексема *папередніки*. Окрім того, що вживання суржиків вже є явищем негативним, так і політичні тексти, де використовується подана лексема набуває ще більшого експресивно-негативного вияву, бо характеризує попередніх владних діячів, які залишили по собі лише розруху. Пор.: «...як ми спромоглися докотитися до таких «європейських стандартів» і кому, окрім **«папередників»** маємо за те дякувати» («Україна молода», 3.11.2015); «Якщо вони не хочуть позбутися крісел у такий спосіб, як це зробили їхні **«папередники»**, саме час припинити узурпацію повноважень і перерозподіл фінансових та ресурсних потоків, про який нещодавно казав Сергій Леценко» («Україна молода», 11.12.2015); «Так відбувається і з найближчими **«папередниками»** свіжо призначеного Синютки» («Вільна Україна», 30.01.2015); «Те, що вдалося зробити Арсенію Петровичу, за словами самого Арсенія Петровича. Всього за рік, не вдалося жодному голові-**«папереднику»**» («Сільські вісті», 19.02.2016).

З негативним значенням у політичних текстах вжито й лексему *благодетелі* у контексті про кандидатів у депутати, напр.: *«Місцеві «благодетелі», що купують голоси за гречку і прикрашають недавно звільнені міста численними біл-бордами зі своїми зображеннями, повинні знайти засоби і для того, щоб повернути українське ім'я регіону»* («Український тиждень», 15.01.2015).

У текстах на суспільно-політичну тематику натрапляємо на засудження дій деяких політичних діячів: *«Небажання давати оцінку діям Єфремова і його «сотоваріщам» можна пояснити лише одним: живучістю старої системи, конфліктом інтересів у ній»* («Високий Замок», 1.03.2016). А в контексті про стосунки Росії й України вжито лексему соотечественніки, котра негативно описує прихильників сусідньої держави, пор.: *«Всупереч тому, що казав Путін, в Україні немає однорідної групи «соотсєстєвенніков», охочих повстати проти кийвської влади і створити нову сатрапію Москви»* («Тиждень», 10.01.2015).

Подекуди з негативним маркуванням функціонують лексеми, що описують некомпетентість деяких працівників державних установ. Напр.: *«Москаль розповів про «барішню», яка керує лісами України»* (заг.) («Експрес», 10.02.2017).

З негативним значенням використано й суржик *ущемльонні* у темі про ту ж таки Росію. Таким чином журналісти описують можливість втручання сусідньої держави до інших країн, як колись вона це зробила на території України, пор.: *«Тож цілком імовірно, що незабаром у білорусів з'являться свої «ущемльонні» російськомовні, розп'яті хлопчики і замордовані снігурі»* («Сільські вісті», 30.01.2015). Критиці піддаються не лише очільники Кремля, але й прості громадяни Росії. Відомо, що переважна більшість росіян стверджують про могутність і велич своєї держави. Однак українські журналісти не завжди погоджуються з таким твердженням, а тому з іронією використовують суржик *великая та неделімая*, пор.: *«Після щедрої порції «братської любові», якою не втомлюється частувати нашу державу Росія, навіть ті країни пострадянського простору,*

які досі її підтримували, потроху починають переоцінювати своє ставлення до *«великої і неділимой»* («Сільські вісті», 30.01.2015).

Характерним для газетної мови на сучасному етапі є тяжіння до розмовних і просторічних елементів, а також до використання жаргонізмів. Прокрадаючись через ЗМІ в систему мови, такі мовні засоби з часом можуть стати приналежністю літературного стандарту. Так, наприклад, ми спостерігаємо помітний вплив соціальних жаргонів (молодіжного сленгу та кримінального аргю) на сучасну мову преси. Автори досить вільно вводять у свої тексти арготизми та сленг і таким чином пропагують жаргонне мовлення. На жаль, ненормативна лексика стає нормою не тільки усно-розмовної мови, але й поширюється на мову преси. Помилковою є думка журналістів про те, що необхідно писати мовою, якою люди спілкуються щодня в побуті. Тому і дозволяють вживання в газетних публікаціях розмовних та жаргонних слів. І забувають, що ЗМІ повинні нести в народ культуру мовлення, а не розмовляти зниженою мовою [3].

Проте, у газетних статтях натрапляємо й на такі лексичні одиниці. До прикладу для опису людини, котра покриває злочинні дії іншої людини, використано лексему *подельнік*, напр.: *«... в якості третейського судді та незалежного юриста пропонують «подельника» пана Федорука у цих дерибанних схемах...»* («Народна воля», 01.08.2016).

Дії когось, хто може без особливих зусиль вирішити якесь питання описують лексемою *порешати*. Негативного маркування вона набуває, коли вживається у темі про уряд, пор.: *«Адже український уряд уже все «порешал»* («Україна молода», 18.11.2015).

Виявом жаргонного суржику можна вважати й слово *беспредел*, особливо у тематиці про бандитські угруповання на території Закарпаття, пор.: *«Так трапилось і з Закарпаттям, яке ще до Помаранчевої Революції прославилося як західний бастион бандитського «беспределу»* («Високий Замок», 16.07.2015). Щодо бандитських угруповань, однак, на території Донбасу, вжито суржик-жаргонізм *грьобаний*, котрий може тлумачитись як проклятий, чортовий, пор.: *«Є інформація, що в одного*

з тих *«гръобаних»* козачих отаманів був день народження» («Українське слово», 29.10.2014).

У текстах на воєнну тематику, та в таких, що засуджують дії Росії суржиком теж активно функціонують. Наприклад, з метою висміювання ополченців у східних регіонах України вжито лексему *апалченци*: «У ДНР *«апалченци»* перекваліфікуються на гірників» (заг.) («Голос України», 17.07.2015), а для висвітлення ситуації на півострові Крим використано власне російськомовну фразу: «Після *«русской-ура-весны»* для кримчан настала *«русская караул-осень»* (заг.) («Високий Замок», 8.10.2015). У цій же тематиці вжито й фразу *русская земля* на український манір, пор.: «Та й Путін добре подумав би, перш ніж назвати Південно-Східну Україну *«русской землей»* («Тиждень», 20.11.2014); «Масовий *«падъож»* «новоросів» триває невпинно» («Високий Замок», 08.02.2017).

Подекуди, аби зробити статтю більш цікавою для читачів, наблизитись до них, журналісти не змінюють мови своїх співрозмовників. Через це у мові засобів масової інформації можна зустріти суржиком з вуст простих громадян, напр.: «Дідок твердить, що «Путін на Донбасі не зупиниться», а тітонька заперечує, що це *«брєдні»* і що «Донбас треба віддати Росії, аби вгамувалася» («Україна молода», 16.04.2015); «Техніка згоріла, палатки з речами. Але тоді я зрозумів: це все *вєщі*, а головне – життя *друзей»* («Газета по-українськи», 9.12.2014); «Я зі списку нікого не знала. Якись *неізвєстні* люди. Галочку поставила за № 1 та й пішла» («Газета по-українськи», 27.01.2015).

Проблеми у сфері суспільного життя теж не лишаються поза увагою журналістів. Аби підкреслити абсурдність дій влади, щодо підвищення тарифів використано лексему *бантік*, напр.: «Кувалда тарифів з *«бантіком»* субсидій» (заг.) («Вільна Україна», 27.03.15).

Висновок. Таким чином, можемо відмітити значне розширення вживання суржиком в мові української періодики. Це явище надає журналістським текстам більшої емоційності, оцінності. Однак, варто зазначити, що попри бажання журналістів зацікавити більше коло читачів за допомогою подібної лексики, таким чином вони порушують норми української мови.

Джерела та література

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / за заг. ред. О. Сербенської : посібник. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
2. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Суржик і суржикізми : стилістичні ресурси / Н. Я. Дзюбишина-Мельник // Наукові записки : [наук. зб.] / Нац. ун-т «Кієво-Могилянська академія». – 2010. – С. 16–20.
3. Євсєєва Г. П. До питань культури мовлення в ЗМІ (на прикладі видань Дніпропетровщини) / Г. П. Євсєєва, В. С. Єгорова // Вісник Дніпропетровського університету. – 2011. – Серія : Мовознавство. – Вип. 17. – Т. 3. – С. 65–72.
4. Копитинська І. Мовні покручі на сторінках української преси: прагнення бути ближчим до читача чи прояв інформаційної експансії (на прикладі «Газети по-українськи»)? / І. Копитинська // Освіта регіону. – 2012. – № 1. – С. 3–7.
5. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка / Э. В. Кузнецова : [учеб. пособие для филол. фак-ов. ун-тов. – 2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высш. школа, 1989. – 216 с.
6. Сербенська О. А. Про культуру мови місцевої преси / О. А. Сербенська // Культура слова. – К., 1988. – Вип. 35. – С. 33–38.
7. Феллер М. Д. Стиль и знак: Стиль как способ изображения действительности. – Львов : Вища школа, 1984. – 167 с.
8. Шумарова Н. П. Соціолінгвістика [Текст] : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Н. П. Шумарова ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ : Київський університет, 2015. – 157 с.

References

1. Antysurzyk. Vchymosia vvichlyvo povodytys i pravylno hovoryty / za zah. red. O. Serbenskoj : posibnyk. – Lviv : Svit, 1994. – 152 s.
2. Dziubyshyna-Melnyk N. Ia. Surzhyk i surzhykizmy : stylistychni resursy / N. Ia. Dziubyshyna-Melnyk // Naukovi zapysky : [nauk. zb.] / Nats. un-t «Kyievo-Mohylianska akademiia». – 2010. – S. 16–20.
3. Ievsieieva H. P. Do pytan kultury movlennia v ZMI (na prykladi vydan Dnipropetrovshchyny) / H. P. Yevsieieva, V. S. Yehorova // Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. – 2011. – Seriia : Movoznavstvo. – Vyp. 17. – T. 3. – S. 65–72.
4. Kopystynska I. Movni pokruchi na storinkakh ukrainskoj presy: prahnnennia buty blyzhchym do chytacha chy proiav informatsiinoi ekspansii (na prykladi «Hazety po-ukrainsky»)? / I. Kopytynska // Osvita rehionu. – 2012. – № 1. – S. 3–7.

5. Kuznetsova E. V. *Leksykologhiya russkoho yazyka* / E. V. Kuznetsova : [ucheb. posobyе dlia fylol. fak-ov. un-tov. – 2-e yzd., yspr. y dop.]. – M. : Vyssh. shkola, 1989. – 216 s.

6. Serbenska O. A. *Pro kulturu movy mistsevoi presy* / O. A. Serbenska // *Kultura slova*. – K., 1988. – Vyp. 35. – S. 33–38.

7. Feller M. D. *Styl y znak: Styl kak sposob yzobrazheniya deistvytelnosti*. – Lvov : Vyshcha shkola, 1984. – 167 s.

8. Shumarova N. P. *Sotsiolinhvistyka [Tekst] : navch. posib. dlia studentiv VNZ* / N. P. Shumarova ; Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. – Kyiv : Kyivskiy universytet, 2015. – 157 s.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Калужинська Юлія Володимирівна, викладач кафедри документознавства

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. Набережна, б. 104, кв. 20, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна 08404

e-mail: d.yulya.w@yandex.ua

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Калужинская Юлия Владимировна, преподаватель кафедры документоведения.

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»

ул. Набережная, д. 10, кв. 20, г. Переяслав-Хмельницький, Киевская обл., Украина 08404

e-mail: d.yulya.w@yandex.ua

DATA ON AUTHOR

Kaluzhynska Yuliia V., teacher of Document Science Department
State Higher Educational Establishment «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University»

10 Naberezhna Street, app. 20, Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08404

e-mail: d.yulya.w@yandex.ua

СЛОВОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НОВИХ СЛІВ У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Панченко Т. С.

У статті розглядається використання нових слів у мові засобів масової інформації на початку ХХІ століття. На прикладах із друкованих періодичних видань окреслено специфіку вживання, охарактеризовано творення нових слів та зроблено пояснення їхнього значення. Зауважено, що досліджувана лексика виконує оцінну та інформативну функції. У статті здійснено короткий аналіз досліджень вітчизняних мовознавців щодо функціонування в українській мові мовних інновацій. Зроблено висновки, що слова-інновації утворюються за допомогою префіксoidів квазі- та псевдо-, які мають негативно-оцінне значення, яким потім наділяють інноваційні лексеми, а також компонент кібер-, що є усіченою частиною слова «кібернетичний», що, крім оцінної функції, виконує й інформативну. Досліджено, що нові слова вживаються в різних тематичних групах, найчастіше у статтях, у яких описуються політичні події в нашій країні, відносини України та Росії, рідше – у кримінальній та економічній тематиці.

Ключові слова: нові слова, позамовні фактори, префіксoid, усічена частина, мова преси, негативно-оцінне значення.

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ НОВЫХ СЛОВ В ЯЗЫКЕ УКРАИНСКОЙ ПРЕССЫ НАЧАЛА ХХІ ВЕКА

Панченко Т. С.

В статье рассматривается использования новых слов в языке средств массовой информации в начале ХХІ века. На примерах из печатных периодических изданий очерчено специфику употребления, охарактеризовано создание новых слов и сделано объяснение их значения. Отмечено, что исследуемая лексика выполняет оценочную и информативную функции. В статье осуществлен краткий анализ исследований отечественных языковедов относительно функционирования в русском языке языковых инноваций. Сделаны выводы, что слова-инновации образуются с помощью префиксоидов квазі- и псевдо-, которые имеют негативно-оценочное значение, которым потом наделяют инновационные лексеми, а также компонент кібер-, что является усеченной частью слова «кібернетический», что, кроме оценочной функции, выполняет и информативную. Исследовано,

что новые слова употребляются в различных тематических группах, чаще всего в статьях, в которых описываются политические события в нашей стране, отношения Украины и России, реже – в уголовной и экономической тематике.

Ключевые слова: *новые слова, внеязыковые факторы, префиксoid, усеченная часть, язык прессы, отрицательно-оценочное значение.*

DERIVATIONAL POTENTIAL OF THE NEW WORDS IN THE LANGUAGE OF THE UKRAINIAN PRESS IN THE EARLY XXI CENTURY

Panchenko T. S.

The article discusses the use of new words in the language of the media in the early twenty-first century. Examples of printed periodicals outlined the specifics use, characterized by the creation of new words and the explanation of them. It was noted that the studied vocabulary performs evaluative and informative function. The article presents a short analysis of researches of linguists on the functioning of the Russian language is the language of innovation. There was made a conclusions that word-innovation are formed with the help of prefixed квази- and псевдо-that have a negative estimated value, which then gives innovative lexemes and the component of the кибер-, which is a truncated part of the word «cybernetic» that, in addition to the evaluation function, and performs informative.

The new words are used in different thematic groups, often in articles that describe political developments in our country, relations between Ukraine and Russia, at least – in the criminal and economic issues.

Key words: *new words, extralinguistic factors prefixoid, the truncated part, the language of the press, a negative estimated value.*

Постановка проблеми. У системі мови найбільш динамічним є лексико-семантичних рівень, розвиток якого пов'язаний, зокрема, з виникненням нових слів. Вони належать до історично змінних понять, адже є невід'ємною частиною пасивного словника, проте ще не ввійшли до активного вживання в мові. Новотвори номінують нові, ще не названі поняття та реалії, крім того, мовні інновації служать для заміни старих найменувань новими. Виникнення неологічних одиниць найбільш чітко відображається у публіцистичному стилі. «Роль публіцистики та мови засобів масової інформації в сучасній

мовній динаміці дедалі зростає, адже саме ці функціональні стилі, сфери використання мови найоперативніше відгукуються на бурхливий перебіг подій в українському суспільстві, відбивають зміни в його житті» [2, с. 8].

Актуальність дослідження. На початку ХХІ століття спостерігаємо активне вживання новотворів у мові вітчизняної преси. Проте на сучасному етапі цей пласт лексичної системи сучасної української мови є недостатньо дослідженим, адже з часом виникають нові слова, які називають нові явища, предмети та процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування новотворів в українській мові досліджують Є. А. Карпіловська [2], Н. Ф. Клименко [2], Д. В. Мазурик [4], О. М. Стишов [9], Л. М. Томіленко [10], Г. В. Шаповалова [12] та ін.

Мета статті полягає в дослідженні процесу творення інноваційної лексики в мові сучасних друкованих мас-медіа та з'ясуванні їхньої ролі в текстах.

Завдання статті: зробити короткий огляд праць науковців щодо функціонування в українській мові нових слів; простежити їхнє вживання в публіцистичних текстах та визначити, яку вони виконують роль.

Виклад основного матеріалу. На поповнення лексичного складу мови впливає немало факторів. «Будь-яке нововведення в техніці, побуті, суспільному житті, у сфері культури та ідеології супроводжується появою нових слів» [3, с. 225]. О. Д. Пономарів до причин появи нових слів додає розширення й поглиблення зв'язків з іншими народами та державами; потребу замінити вже наявну назву точнішою, більш зрозумілою [7, с. 79].

За словами Л. М. Томіленко, до позамовних факторів, що призводять до виникнення нових слів, можна віднести еволюцію людського суспільства, його матеріальної й духовної культури, продуктивних сил, що виявляється в розвитку науки, техніки, культури, постійне збільшення відомостей про навколишній світ, розширення суспільних функцій мови та її стильової варіативності, ускладнення форм суспільного життя людей [10, с. 58].

Виникнення інноваційних одиниць найбільш чітко відображається в публіцистичному стилі. Як вважає Г. В. Шаповалова, серед основних тенденцій оновлення словникового фонду сучасних українських мас-медіа кінця XIX – початку XX століття є перерозподіл активної і пасивної лексики, а також розширення сполучуваності слів; оновлення української лексики новотворами іншомовного походження; детермінологізація спеціальної лексики тощо [12, с. 38–39].

Часто в мові ЗМІ початку XXI століття вживаються мовні інновації, у складі яких є префіксоїди **псевдо-**, **квазі-**; а також компонент складного слова **кібер-**. Дослідник лексики української мови кінця XX століття О. А. Стишов стверджує, що в текстах ЗМІ помітно активізувалися префіксоїди **квазі-** та **псевдо-** [9, с. 173]. Таку тенденцію простежуємо і в статтях вітчизняної преси початку XXI століття. Л. Б. Шутак переконана, що негативно-оцінні значення префіксоїдів **квазі-** та **псевдо-** ґрунтуються на семантиці інтенсивності та несправжності супровідних предикатів базових синтаксичних структур, на основі яких утворюються префіксальні іменники та прикметники [13, с. 9]. Похідні з основами **квазі-** та **псевдо-** виражають негативне ставлення до явищ, осіб, учень. Вони не поєднуються з розмовною побутовою лексикою і не втрачають «нальоту» книжності [2, с. 166–168].

Словник української мови в 11-ти томах префіксоїд **квазі-** характеризує, як першу частину складних слів, що значенням відповідає прикметникам несправжній, уявний [8, IV, с. 128]. Префіксоїд **квазі-** вживається в прикметниках, які вказують на не справжню ознаку, що названа мотивуючим прикметником. «Лексично обмежений словотвірний тип з формантом **квазі-** поповнився новотворами із семантикою несправжності інституцій, організацій, ідеологій тощо» [9, с. 173].

Новотвори із формантом **квазі-** вживається в текстах різних тематичних груп. Так, при описі суспільно-політичних процесів та подій, що відбуваються в країні використовуються новотвори *квазіпроцедура*, що витлумачуємо, як «несправжні процедури», та *квазікарбованці*, значення якого «штучні карбованці». Пор.: *Вони шокують своїми «квазіпроцедурами» (як це характеризує Карасьов), але чи існує в нинішній ситуації інший вихід (Україна*

молода, 20.05.2016). *Лева частка жителів західних областей у буремні 1990-ті, коли зарплатню видавали ...мільйонами **квazi-карбованців**, виживала завдяки переміщенню товарів через кордон (Урядовий кур'єр, 12.10.2016)*. Обидві неологічні одиниці *квaziпроцедура* та *квaziкарбованці* мають негативно-оцінне значення.

У статтях про україно-російські відносини та утворення на окупованих територіях невизнаних самопроголошених республік використовуються новотвори *квaziвибори*, *квaziрелігія*, *квaziуніверситет*, *квazиреспубліка*, що трактуємо відповідно: «недійсні вибори», «несправжня релігія», «фальшивий університет», «фальшива республіка». Пор.: «*А на цьому тижні одразу після проведення своїх **квaziвиборів**, окрім артобстрілів, почали практикувати ще й запеклі штурми позицій сил АТО*» (Україна молода, 7.11.2014). *За багато років тоталітарна держава була виснажена гонкою озброєнь ...за поширення за будь-яку ціну комуністичної утопії (**квazi-релігії**) на всій земній кулі (День, 16.08.2016)*. *І гарна нагода відмежуватися від **квazi-університету**, що залишився у стінах донецьких корпусів на окупованих територіях (День, 11.06.2016)*. «*Офіційні*» джерела «*квazиреспубліки*» писали про невелику кількість смертей – близько 30 осіб (Чорноморські новини, 27.02.2016). З'явилася інформація про те, що деякі з тих фанатів «*Райо Вальєкано*» ...воювали на боці бойовиків **квazi-республік** на сході нашої країни (Кримська світлиця, 17.02.2017). Новотвори несуть у собі негативну оцінку, пов'язану з тим, що українське суспільство не визнає самопроголошену владу ДНР та ЛНР, вважаючи ці утворення несправжніми та фальшивими.

Активно творяться нові іменники з префіксоїдом **псевдо-**. У Словнику української мови в 11-ти томах подається таке його значення: «перша частина складних слів, що означає: несправжній, мнимий, удаваний» [8, VIII, с. 372]. Н. Ф. Клименко звертає увагу на те, що серед новотворів, які мають у складі префіксоїд **псевдо-**, переважають слова з оцінним компонентом, що не є термінами, але вони не належать і розмовній побутовій мові [2, с. 168].

О. А. Стишов пропонує новотвори з префіксоїдом **псевдо-** поділити на три словотвірні типи: 1) назви осіб за характеристикою їхніх несправжніх ознак, функцій, за удаваною поведінкою; 2) номінації несправжніх явищ, процесів, дій; 3) назви на означення несправжності ідеологій та інституцій [9, с. 173]. Н. Ф. Клименко серед новотворів із формантом **псевдо-** виділяє назви осіб, назви ознак, назви течій у мистецтві, абстрактні поняття, дії, стани, ознаки, особи [2, с. 169].

Спостерігаємо тенденцію активного вживання новотворів із формантом **псевдо-** у тематиці «Україно-російські відносини», у межах якої розглядаємо і тематику «Функціонування самопроголошених ДНР та ЛНР». Аналізуючи тексти, виділяємо іменники, послуговуючись класифікацією О. А. Стишова, – назви осіб за характеристикою їхніх несправжніх ознак, функцій, за удаваною поведінкою (*псевдоафганець, псевдодруг*); номінації несправжніх явищ, процесів, дій (*псевдовибори*); назви на означення несправжності ідеологій та інституцій (*псевдореспубліка, псевдоорган, псевдоміністерство*). Пор.: *...варто перенести псевдовибори в захоплених бойовиками та окупантами районах на невизначений період* (Україна молода, 18.03.2016). *Окупація Донбасу стала можлива завдяки співпраці ФСБ та ГРУ з місцевими правоохоронними органами – міліцією, псевдо-афганцями* (День, 30.11.2016). *Корпусну систему псевдореспублік остаточно замінили єдиним оперативним командуванням* (Демократична країна, 29.07.2016). *Жодні інші документи так званих «ЛНР/ДНР» чи окупаційних псевдоорганів влади в Криму не визнаються світовою спільнотою* (Демократична країна, 24.06.2016). *Росія – важкий, але необхідний партнер, – втовкмачує, де тільки може, псевдо-друг України, близький до Саркозі політик П'єр Леллюш* (Український тиждень, 3.10.2016). *Сьогодні в Донецьку функціонує 24 псевдо-міністерства і відомства, включаючи так зване міністерство закордонних справ* (Український тиждень, 26.10.2016). Новотвори *псевдоафганець, псевдодруг, псевдовибори, псевдореспубліка, псевдоорган, псевдоміністерство* позначають несправжність і виражають негативну оцінку автора, що проявляється в

невизнанні процесів і явищ, що відбуваються на територіях, де ведеться неоголошена війна Росії проти України.

У статтях, у яких описуються суспільно-політичні процеси України, теж використовуються новотвори, які мають префіксoid **псевдо-**: це назви осіб за характеристикою їхніх несправжніх ознак, функцій, за удаваною поведінкою (*псевдоінтелігенція* та *псевдоеліта*). Пор.: *На жаль, у свідомості мас еліта – це олігархи або якісь напوماджені творчі натури, псевдоінтелігенція* (Український тиждень, 19.05.2016). ... *тільки-но з'явиться точка біфуркації, коли українці переконаються, що крім віртуального вибору, який їм нав'язують Шустер чи інші медіа-проекти псевдоеліти, є інший* (Український тиждень, 19.05.2016). Новотвори *псевдоінтелігенція* та *псевдоеліта* виконують експресивну функцію, виражаючи негативну оцінку автора.

Спостерігаємо використання слів із частинкою **псевдо-** і при висвітленні кримінальних тем: лексема *псевдоальпініст* позначає людину, яка займається злочинною діяльністю, грабуючи інших. Пор.: *«Так звані псевдоальпіністи приходять нібито помити вікна, а потім спускаються через вікно чи балкон і залазять у вашу квартиру»* (Урядовий кур'єр, 27.02.2016). У тексті йде констатація факту: несправжні альпіністи грабують людей. Лексема *псевдоальпініст* виконує інформативну функцію.

У мові преси початку XXI століття активно використовуються нові слова з основою **кібер-**. Вважаємо, що **кібер-** є усіченим сегментом лексеми *кібернетика*, значення якої Великий тлумачний словник подає в такому формулюванні: «наука про загальні закони одержання, зберігання, передачі та обробки інформації» [1, с. 539]. Розділяючи думку Є. А. Карпіловської та І. Я. Мисливої-Бунько, вважаємо, що **кібер-** має ширше значення: «те, що пов'язане з комп'ютерами, інформаційними технологіями, Інтернетом» [2, с. 72; 5, с. 81]. Г. В. Шаповалова частину складного слова **кібер-** називає препозитивним незмінним компонентом іншомовного походження [12, с. 117].

Найчастіше юкстапозити з основою **кібер-** вживаються в статтях, у яких ідеться про україно-російські відносини. Автори створюють нові слова на зразок *кібератака* (атака за допомогою інформаційних технологій, комп'ютерів та

Інтернету), *кіберзлочинці* (злочинці у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету), *кіберармія* (армія, зброєю якої є інформаційні технології, комп'ютери та Інтернет), *кіберактивність* (активність у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету), *кіберальянс* (об'єднання фахівців у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету). Пор.: *Олександр Турчинов заявив, що за потужними кібератаками, які відбувались останнім часом, стоять кіберзлочинці з РФ* (Український тиждень, 14.12.2016). *Певним чином можна сказати, з дуже великою натяжкою, що це армія якась, кіберармія, але насправді мозковий центр лише там, в 18-у центрі ФСБ, який є головним координаційним центром для подібної кіберактивності* (Кримська світлиця, 3.02.2017). ... *анонс про гігабайти даних із поштових скринь кремлівських клерків, які мають у своєму розпорядженні активісти українського кіберальянсу, не є перебільшенням* (День, 12.11.2016).

Не менш поширене вживання складних слів із компонентом **кібер-** у тематиці «Міжнародні відносини»: *кіберзахист* (захист за допомогою інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету), *кібер-воjak* (воjak у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету). Пор.: *Між підрозділом НАТО з реагування на комп'ютерні інциденти і Групою реагування на комп'ютерні надзвичайні ситуації Європейського союзу були укладені технічні домовленості з кіберзахисту* (Український тиждень, 12.02.2016). *Ще до американських виборів накопичувалися свідчення того, що російські кібер-воjаки націлилися на Європу* (Дзеркало тижня, 10.01.2017).

У статтях про суспільно-політичні процеси в нашій країні вживаються юкстапозити *кіберзагроза* (загроза, яка може виникнути через інформаційні технології, комп'ютери та Інтернет), *кібербезпека* (безпека у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету), *кіберполіція* (поліція, яка слідкує за безпекою у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету). Пор.: *Це стосується, до речі, і новітніх кіберзагроз, які в часи Чорнобиля для нас ще просто не існували* (Кримська світлиця, 29.04.2016). *Мають розроблятися інші документи стратегічного планування у сфері*

забезпечення нацбезпеки, у тому числі... стратегія **кібербезпеки** (День, 12.11.2016). Департамент **кіберполіції** Національної поліції України повідомив про виявлення у соціальних мережах небезпечних груп (Дзеркало тижня, 12.02.2017).

На нашу думку, компонент **кібер-** виконує в тексті інформативну роль, та водночас він здатен виражати негативну оцінку, особливо тоді, коли новотвори стосуються кібервійни, що на початку XXI століття розгортається з великим розмахом. Тому новотвори *кібератака, кіберзлочинці, кіберармія, кіберактивність, кібер-воjak, кіберальянс, кібершпигунство, кіберзагроза, кібербезпека, кіберполіція* є складовими кібервійни і в залежності від теми статті виконують у тексті оцінну або інформативну роль.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, на початку XXI століття в мові друкованих мас-медіа активно продукуються нові слова. У творенні нових слів активними є префіксоїди **квазі-** та **псевдо-** і компонент **кібер-**. Мовні інновації, утворені таким чином, виконують переважно оцінну функцію, у якій проявляється осуд та зневага автора. Крім того, вони реалізують інформативну функцію. Розглянуті новоутворення часто вживаються в текстах таких тематичних груп: «Україно-російське відносини», «Політичні процеси та події, що відбуваються в країні», «Міжнародні відносини», рідше – у статтях на кримінальну та економічну тематику.

Вважаємо, що питання вживання в українській періодиці нових мовних одиниць не вичерпане і потребує подальшого вивчення, адже у статті розглянуте лише творення нових слів за допомогою префіксоїдів **квазі-** та **псевдо-** і компоненту **кібер-**. На сьогодні спостерігається використання мовних інновацій, утворених іншими способами творення.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : Монографія / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.

3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 368 с.
4. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.) [Текст] : дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Д. В. Мазурик. – Л., 2002. – 212 с.
5. Мислива-Бунько І. Я. Складні слова в мові сучасної української преси : структура та стилістичні функції : дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Я. Мислива-Бунько. – Луцьк, 2014. – 276 с.
6. Навальна М. І. Динаміка лексику української періодики початку ХХІ ст. : [монографія] / М. І. Навальна. – К., Інститут української мови : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 328 с.
7. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : Підручник / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с.
8. Словник української мови : в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда / Інститут мовознавства АН УРСР. – К. : Наукова думка, 1970–1980 рр.
9. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ столїття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : Монографія / О. А. Стишов. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
10. Томїленко Л. М. Екстралїнгвальні чинники як наслідок виникнення нової суспїльно-полїтичної лексики / Л. М. Томїленко // Мовознавство. – 2014. – № 1. – С. 58–61.
11. Українська мова : Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський (спївголова), О. О. Тараненко (спївголова), М. П. Зяблюк та їн. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» їм. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
12. Шаповалова Г. В. Інноваційні процеси в сучасному медїатекстї (функціонально-лїнгвістичні аспекти) [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.01.08 «Журналїстика» / Г. В. Шаповалова. – Л., 2003. – 204 с.
13. Шутак Л. Б. Словотвірна категоризація суб'єктивної оцїнки в сучасній українській мовї [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Л. Б. Шутак. – К., 2002. – 20 с.

References

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. – Kyiv, Irpin : VTF «Perun», 2005. – 1728 s.
2. Klymenko N. F. Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykonі : Monohrafiia / N. F. Klymenko, Ye. A. Karpilovska, L. P. Kysliuk. – K. : Vydavnychyi dim Dmytra Burahо, 2008. – 336 s.

3. Kocherhan M. P. Vstup do movoznavstva : Pidruchnyk dlia studentiv filolohichnykh spetsialnostei vyshchyykh navchalnykh zakladiv / M. P. Kocherhan. – K. : Vydavnychiy tsentr «Akademii», 2001. – 368 s.
4. Mazuryk D. V. Innovatsiini protsesy v leksytsi suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy (90-i roky KhKh st.) [Tekst] : dys. kand. filol. nauk: 10.02.01 / D. V. Mazuryk. – L., 2002. – 212 s.
5. Myslyva-Bunko I. Ya. Skladni slova v movi suchasnoi ukrainskoi presy : struktura ta stylistychni funktsii : dys. kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / I. Ya. Myslyva-Bunko. – Lutsk, 2014. – 276 s.
6. Navalna M. I. Dynamika leksykonu ukrainskoi periodyky pochatku KhKhI st. : [monohrafiia] / M. I. Navalna. – K., Instytut ukrainskoi movy : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2011. – 328 s.
7. Ponomariv O. D. Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy : Pidruchnyk / O. D. Ponomariv. – K. : Lybid, 1993. – 248 s.
8. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 tomakh / za red. I. K. Bilodida / Instytut movoznavstva AN URSSR. – K. : Naukova dumka, 1970–1980 rr.
9. Styshov O. A. Ukrainska leksyka kintsia XX stolittia (na materialii movy zasobiv masovoi informatsii) : Monohrafiia / O. A. Styshov. – K. : Vyd. tsentr KNLU, 2003. – 388 s.
10. Tomilenko L. M. Ekstralinhvalni chynnyky yak naslidok vynyknennia novoi suspilno-politychnoi leksyky / L. M. Tomilenko // Movoznavstvo. – 2014. – № 1. – S. 58–61.
11. Ukrainska mova : Entsyklopediia / Redkol. : V. M. Rusanivskyyi (spivholova), O. O. Taranenko (spivholova), M. P. Ziabliuk ta in. – [2-he vyd., vypr. i dop.]. – K. : Vydavnytstvo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 2004. – 824 s.
12. Shapovalova H. V. Innovatsiini protsesy v suchasnomu mediateksti (funktsionalno-linhvistychni aspekty) [Tekst] : dys... kand. filol. nauk: 10.01.08 / H. V. Shapovalova. – L., 2003. – 204 s.
13. Shutak L. B. Slovtvirna katehoryzatsiia subiektyvnoi otsinky v suchasni ukrainskii movi [Tekst] : avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.02.01 «Ukrainska mova» / L. B. Shutak. – K., 2002. – 20 s.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Панченко Тетяна Сергіївна, аспірант кафедри документознавства
ДВНЗ «*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди*»
e-mail: *tatianapanchenko@ukr.net*

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Панченко Татьяна Сергеевна, аспирант кафедры документоведения
ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогический
университет имени Григория Сковороды»
e-mail: tatianapanchenko@ukr.net

DATA ON AUTHOR

Panchenko Tatiana S., Post-graduate Student of Document Science
Department
Pereyaslav-Khmenytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University
e-mail: tatianapanchenko@ukr.net

UDC 811.161.2'06'37]:340=811.111

**SEMANTIC STRUCTURE CHANGES
OF BORROWED ENGLISH TERMS
IN UKRAINIAN LEGAL TERMINOLOGY**

Molotkina Y. O.

The article deals with the semantic structure changes of English loanwords in Ukrainian legal terminological system.

Intensive globalization processes has greatly influenced on Ukrainian language as it has been adopting many English lexical units for last few decades. Ukrainian language constantly enriches with new lexemes from English. Due to the several extralinguistic factors, Ukrainian legal terminology adopts a big amount of borrowed English terms. Borrowed words are adopted not just on phonetic, word formation and morphemic levels but also on lexical-semantic one. Herewith, semantic structure of borrowed terms often changes in order to adapt to the lexical-semantic system of the recipient language.

The aim of this research is to analyze the main types of semantic structure changes of borrowed English terms in Ukrainian legal terminology.

It is proved that the most common semantic structure changes of borrowed terms are semantic structure simplification and complication, meaning narrowing of loanword due to its specialization, meaning expansion of loanword caused by the generalization of corresponding concept and meaning change.

Key words: *anglicisms, loanwords, English, modern Ukrainian language, legal terminology, semantics, lexical-semantic system.*

ЗМІНИ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРМІНІВ АНГЛОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Молоткіна Ю. О.

У статті аналізуються зміни в семантичній структурі та значенні англомовних термінів у правничій термінології української мови.

У зв'язку з участю України у процесах глобалізації, запозичення інішомовних слів відбувається безперервно, збагачуючи словниковий склад мови новими поняттями та реаліями. Через низку екстралінгвальних чинників українська правнича термінологія активно збагачується термінами англомовного походження. Вони освоюються не лише на фонетичному, словотвірному та морфемному рівнях, а й на лексико-семантичному. При цьому, семантика запозичених термінів часто зазнає змін у процесі їхньої адаптації до лексико-семантичної системи мови-реципієнта.

Метою цього дослідження є проаналізувати основні типи змін семантичної структури термінів англомовного походження в українській правничій термінології.

Доведено, що найпоширенішими типами змін семантичної структури англомовних термінів в українській правничій термінології є спрощення та ускладнення семантичної структури, звуження значення запозиченого слова, розширення значення та зміна значення запозиченого терміна.

Ключові слова: *англіцизми, запозичення, англійська мова, сучасна українська мова, правнича термінологія, семантика, лексико-семантична система.*

ИЗМЕНЕНИЯ СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ ТЕРМИНОВ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В УКРАИНСКОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Молоткина Ю. А.

В статье анализируются изменения семантической структуры и значения англоязычных терминов в юридической терминологии украинского языка.

В связи с участием Украины в процессах глобализации, заимствование слов иноязычного происхождения происходит непрерывно, обогащая словарный состав языка новыми понятиями и реаліями. Из-за многих экстралингвальных факторов украинская

юридическая терминология активно пополняется терминами англоязычного происхождения. Они осваиваются не только на фонетическом, словообразовательном и морфемном уровнях, но и на лексико-семантическому. При этом, семантика заимствованных терминов часто меняется в процессе их адаптации к лексико-семантической системе языка-реципиента.

Целью данного исследования является анализ основных типов изменений семантической структуры терминов англоязычного происхождения в украинской юридической терминологии.

Доказано, что самыми распространёнными типами изменений семантической структуры англоязычных терминов в украинской юридической терминологии являются упрощение и усложнения семантической структуры, сужение значения заимствованного слова, расширение значения, а также изменение значения заимствованного термина.

***Ключевые слова:** англицизмы, заимствования, английский язык, современный украинский язык, юридическая терминология, семантика, лексико-семантическая система.*

Formulation of the problem. Due to the intensity of globalization process, Ukrainian language enriches with a huge amount of English loanwords. In recent years, this process has been reinforced by the development of Internet communications and social media. Borrowing of lexical units is a normal linguistic process for every language in the world as it is the result of cultural contact between two language communities. However, these days English lexemes borrowing is one of the biggest concern of the contemporary Ukrainian linguistics. The process of borrowing of anglicisms into Ukrainian language began in the 19 century but it was not so dynamic. Penetration of English loanwords intensified after the dissolution of the Soviet Union when the so-called «Iron Curtain» had fallen and Ukrainian community became more aware of the British and American culture. In the early 90s of 20 century, there were borrowed mostly English business lexemes, but by the end of 20 – beginning of 21 century Ukrainian lexicon had an enormous amount of English loanwords, especially from the American slang. According to Styshov's researches in 80-90s of the 20 century, 75–80% of lexical borrowings in the Ukrainian language were anglicisms [14].

Among many different aspects of loanwords research, the processes of their adoption in Ukrainian lexical semantics remain almost unsearched. That is why one should be aware of the problem of semantic structure development of borrowed lexemes. The loanwords dynamics includes not only their increasing amount but also their role in lexical-semantic processes [16, p. 96]. English lexical borrowings function in every functional style and terminological system of the Ukrainian language. Thus, the research of loanwords functioning in Ukrainian lexical system and their semantic structure changes is relevant to the modern Ukrainian linguistics.

Over the last decades, Ukrainian legal system experiences considerable reformations. Changes in social and economic life of the Ukrainian society led to the extension of right on areas of public relations, which previously were not regulated by law in Ukraine. By analyzing the contemporary development of legal terminology, we can assume that the intensive process of lexical units borrowing accompanies the process of conceptual apparatus expanding in different areas of law. This led to the appearance of terminological issues, particularly the functioning of English loanwords. Main legal terminology issues are related with the problem of semantic structure changes of anglicisms as many borrowed terms may be adopted either with only one meaning or vice versa their semantic structure can be expanded. Therefore, it is important to research the semantic structure development of English lexical borrowings.

Analysis of the recent researches and publications.

Researches devoted to the reasons for borrowing and functioning of anglicisms play one of the leading roles in the modern Ukrainian linguistics.

Many linguists analyzed the reasons for penetration of loanwords into Ukrainian language. Such linguists like V. Symonok [17, p. 226], L. Arkhypenko [1, p. 55–62] and others researched this problem.

V. Simonok [16], T. Lukinova [8], N. Hudyma [7] and others researched the aspects of changes in semantic structure of loanwords in the Ukrainian language.

S. Fedorets [6], L. Malevych [10], M. Navalna [13, p. 55–64] H. Serhieieva [15] and others studied functioning of borrowed lexemes in different terminological systems.

The purpose of the article. The aim of this article is to analyze the semantic structure changes that occur in the process of adoption of anglicisms in Ukrainian legal terminology.

Main text. Semantic adoption of borrowed words primarily involves the formation of its lexical meaning in the recipient language [2, p. 52]. Because of transition from terminological system of one language into another legal term should get some kind of specialization in the new system of law concepts. Terminology of every field of knowledge is characterized by internal connection between the terminological system and system of concepts. When a borrowed term appears in terminological system of the recipient language it has to set a bond with the concept (expression of which this borrowed term is intended to be) and adjust its lexical meaning and lexical-semantic connections with others terminological units of this system. Loanwords semantics very often does not coincide with the semantics of their prototypes in the source language. Within new terminological system, English terms can save their meaning or change it. The lexical meaning of the term is defined, on the one hand, by its place in a certain terminological system, its syntagmatic and paradigmatic bonds with other lexemes, and, on the other hand, its subject and conceptual correlation in the system of concepts of recipient language [15, p. 153].

L. Lysychenko defines three types of semantic structure development: semantic complication (increasing amount of word meanings), semantic simplification (decreasing amount of word meaning) and reintegration (change position of some lexical unit in the hierarchy of concepts) [9, p. 43].

H. Serhieieva defines the following types of semantic changes of a loanword [Serhieieva, p. 153–154]:

1) Semantic structure simplification (borrowing of a word with one or few meanings with its much wider polysemy in the source language).

2) Semantic structure complication (appearance of new meanings of borrowed lexeme on a basis of recipient language including those meanings that loanword did not have in the source language).

3) Meaning narrowing of loanword due to its specialization.

4) Meaning expansion of loanword caused by the generalization of corresponding concept.

5) Meaning change (borrowed term gains completely different meaning in the recipient language than in the source language).

Semantic characteristics changes of borrowed lexemes mostly reveal in international words (another name is lexical parallels). The matter of the fact is that international words occur in several languages with the same or at least similar meaning and etymology. However, such ideal forms of international words quite rarely occur. In fact, international words very often experience changes of their meaning. Semantic structure differences of the same lexical units in different languages can be caused by the fact that «speakers of different recipient languages pay attention to different semantic features of any borrowed term» [5, p. 121].

The character of semantic changes of anglicisms in the system of the recipient language can be seen during the comparison of semantic structure of English loanword with its prototype in the source language. Semantic changes often occur at the initial phase of borrowed word adoption in the recipient language. Researchers claim that polysemantic word is rarely adopted with all its notions and most of anglicisms experience semantic structure simplification [3, p. 255; 12, p. 4].

Semantic instability of borrowed terms lies in difficulty of their fixation in dictionaries. One borrowed term quite often has different definitions in different dictionaries; also, one term can be used in various areas of law with one definition although the notions represented by this term have some differences. Such terminological phenomenon is caused by extralinguistic factors, particularly by insufficient adoption of scientific notion that also has to go through the process of scientific and theoretical understanding of lawyers and receive a proper legal definition [15, p. 155].

Most of the loanwords in Ukrainian legal terminology got semantic structure simplification [15, p. 155]. For example, prototype of anglicism *білль* (derived from *bill*) is a polysemantic word. It has several meanings in the English language: 1) a request for payment of money owed, or the piece of paper on which it is written; 2) a formal statement of a planned new law that is discussed before

being voted on; 3) a piece of paper money; 4) a paper sign giving information about something, especially an event or performance [4]. Ukrainian language adopted only one meaning of this word that is still on the periphery of the legal terminology of the Ukrainian language, as it is not denoting realities of Ukrainian legal system. Legal dictionaries define *білля* as a notion inherent in English legal system «in the countries of the Anglo-Saxon legal system: a formal statement of a planned new law introduced by the government or parliament member to the legislature; also the name of some constitutional acts (Bill of Rights»)) [18].

Meaning narrowing and expansion of borrowed terms quite often occur in Ukrainian legal terminology. For instance, meaning of term *роялти* (derived from *royalty*) has been narrowed. In English, this word means «a payment made to writers, people who have invented things, owners of property, etc. every time their books, devices, land etc. are bought or used by others» [4]. In Ukrainian legal terminology this word has a specialized meaning and stands only for «payment made to authors (or their successors) for the usage of their scientific researches, works of literature and art» thus, this term deals only with the area of copyright [15, p. 158].

Semantic expansion of borrowed terms also quite often take place in Ukrainian legal terminology. For example, anglicism *парламент* (derived from *parliament*) was borrowed as name of legislature of Great Britain. Nowadays this term has such meanings: 1) elected (partially or completely) legislature; 2) in figurative sense – the name of the highest representative establishment of any country (even if they have their own names, like Verkhovna Rada in Ukraine) [15, p. 167].

Semantic structure complication of borrowed terms includes the appearance of new meanings of these terms that they did not have in the source language. Metaphorical transfer of name from one phenomenon to another causes such complication. This process normally based on the association by similarity and metonymic transfer as well. For instance, borrowed term *адмониція*, (derived from *admonition*) obtained new meaning in Ukrainian legal terminology. In the English language, this word stands for «a piece of advice that is also a warning to someone about their behavior» [4].

As we can see in the source language this word is used in broad sense while in Ukrainian it is a legal term and means: 1) giving to the debtor a debenture; 2) disciplinary reprimand, manager's warning given to his employee about disciplinary violations [11].

Another borrowed term also made changes in its semantic structure – *ваучер* (derived from *voucher*). In English this term means «a piece of paper that can be used to pay for particular goods or services or that allows you to pay less than the usual price for them» [4]. This term was borrowed by Ukrainian legal terminological system with this meaning, but also it got another definition that its English prototype does not have – «a valuable paper that confirms the right of its owner to have a share in state property; privatization check» [15, p. 169].

Conclusions. Ukrainian legal terminological system actively adopts new borrowed English lexical units. The reason for that are the intensive globalization processes and reformation of Ukrainian legal system. Ukrainian language adopts not just phonetic and morphemic form of the borrowed word but also its semantic structure. However, loanwords very often change their semantic structure in the process of linguistic adaptation to the recipient language. Such semantic changes of terms occur in legal terminology as well. Borrowed legal terms can simplify or complicate their meaning, narrow or expand their semantic structure or even obtain brand new definitions that they did not have in the source language. Such processes prove that English loanwords are widely recognized not only in spoken language but also in specialized terminological systems. Hence, the problem of loanwords usage and their semantic structure changes in Ukrainian legal terminological system need further review.

References

1. Arkhypenko L. M. Inshomovni leksychni zapozychennia v ukrainskii movi: etapy i stupeni adaptatsii (na materialy anhlitsyzmiv u presi kintsia XX – pochatku XXI st.) : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / Arkhypenko Liudmyla Mykhailivna. – Kharkiv, 2005. – 314 s.
2. Beliaeva S. A. Anhlyiskye slova v russkom yazyke XVI–XX vv. – Vladyostok: Yzd-vo Dalnevostochnoho un-ta, 1984. – 108 s.
3. Byrzhakova E. Э., Voinova L. A., Kutyna L. A. Ocherky po ystoriy leksykolohey russkoho yazyka XVIII v. Yazykovye kontakty y zaymstvovaniya. – L.: Nauka, 1972. – 430 s.

4. Cambridge dictionary [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dictionary.cambridge.org/>.

5. D'iakov A. S., Kyiak T. R., Kudelko Z. B. Osnovy terminotvorennia: Semantychnyi ta sotsiolingvistychnyi aspekty. – K.: Vyd. Dim «KM Academia», 2000. – 218 c.

6. Fedorets S. A. Anhliiski zapozychennia v movi suchasnoi ukrainskoi reklamy : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / S. A. Fedorets. – Kharkiv, 2005. – 18 s.

7. Hudyma N. V. Semantychna adaptatsiia zapozychenykh leksem u suchasni ukrainskii literaturnii movi / N. V. Hudyma // Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky. – 2013. – Vyp. 32 (1). – S. 27–31. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2013_32%281%29__10.

8. Lukinova T. B. Ukrainska leksyka: semantychni zminy v zapozychenykh slovakh / T. B. Lukinova // Movoznavstvo. – 2013. – № 2–3. – S. 18–38. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2013_2-3_4.

9. Lysychenko L. A. Leksyko-semantychna systema ukrainskoi movy / L. A. Lysychenko. – Kh. : KhDPU, 1997. – 137 s.

10. Malevych L. D. Movna i pozamovna determinovanist protsesiv terminolohichnoho zapozychannia [Elektronnyi resurs] / L. D. Malevych // Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademii». Ser. : Filolohichna. – 2010. – Vyp. 14. – S. 411–415. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2010_14_68.

11. Martin Elizabeth A. A Dictionary of Law. – 3rd ed. – Oxford; New York: Oxford University Press. – 1994. – 433 p.

12. Martynek V. Iu. Leksyko-semantycheskaia assymyliatsiia anhlyiskykh zaيمstvovanyi v russkom lyteraturnom yazyke sovetskoi epokhy: avtoref. dys... kand. fylol. nauk. – Dnepropetrovsk, 1972. – 25 s.

13. Navalna M. I. Dynamika ukrainskoho leksykonu ukrainskoi periodyky pochatku KhKhI st. : [monohrafiia] / M. I. Navalna ; Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t ukr. movy. – K. : Vyd. dim Dmytra Buraho, 2011. – 328 s.

14. Panasiuk I. M. Anhlytysmy navkolo nas: anomaliiia chy norma? [Elektronnyi resurs] / I. M. Panasiuk. – Rezhym dostupu: http://irynapanasiuk.blogspot.com/2015/10/blog-post_25.html.

15. Serhieieva H. A. Anhломovni zapozychennia v ukrainskii pravnychii terminolohii: dys. ...kandydata filol. nauk : 10.02.01 / Serhieieva Halyna Anatoliivna. – Kh., 2002. – 250 c.

16. Simonok V. P. Rozshyrennia semantychnoi struktury zapozychenykh sliv / V. P. Simonok // Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriiia «Filolohichni nauky». – 2016. – T. 2, № 5. – S. 96–99.

17. Simonok V. P. Semantyko-funktsionalnyi analiz inshomovnoi leksyky v suchasniii ukrainskii movnii kartyni svitu / V. P. Simonok. – Kh.: Osnova, 2000. – 332 s.

18. Yurydychna entsyklopediia / Za red. Iu. S. Shemshuchenka. – K., T. 1, 1998; T. 2, 1999; T. 3, 2000.

DATA ABOUT AUTHOR

Molotkina Yuliia Oleksandrivna, postgraduate student, Department of Document Science

State Higher Educational Institution «Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University»

40 a Yaroslava Potapenka Street, Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08400

e-mail: molotkina_92@meta.ua

ДАНІ ПРО АВТОРА

Молоткіна Юлія Олександрівна, аспірант кафедри документознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. Ярослава Потапенка, 40 а, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна 08404

e-mail: molotkina_92@meta.ua

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Молоткина Юлия Александровна, аспирант кафедры документоведения

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»

ул. Ярослава Потапенка, 40 а, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина 08404

e-mail: molotkina_92@meta.ua

УДК 811.161.2'06'373]:070

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СЛОВОСПОЛУК В МОВОЗНАВСТВІ НА ТЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ

Сфіменко О. М.

У статті досліджено тему функціонально-семантичних параметрів нових усталених словосполук у суспільно-політичній сфері. Розглянуто специфіку вивчення теорії про словосполуки. З'ясовано, що цілісні словосполуки властиві суспільно-політичній лексиці сучасної української мови, на початку XXI століття вони широко використовуються у мові ЗМІ.

Досліджено, що усталені словосполуки зустрічаються в різних тематичних групах. Найчастіше їх використовують у статтях, у яких дається характеристика владі та її представникам, описуються політичні події, що відбуваються в країні, а також у текстах, де окреслюються українсько-російські та міжнародні відносини. У розвідці зроблено аналіз словосполук.

Підсумовано, що питання вивчення усталених словосполук не вичерпане та потребує подальшого дослідження.

Ключові слова: суспільно-політична лексика, вільні словосполуки, усталені словосполуки.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СЛОВСОЧЕТАНИЙ НА ФОНЕ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ

Ефіменко Е. Н.

В статті досліджена тема функціонально-семантичних параметрів нових устійливих словосочетаний в общественно-політичній сфері. Розглянуто специфіку вивчення теорії про словосочетания. Виявлено, що стійкі словосочетания свойственны общественно-політичній лексиці сучасного українського мови, в началі XXI століття вони широко використовуються в мові ЗМІ.

Доказано, що устоявшися словосочетания зустрічаються в різних тематичних групах. Частіше їх використовують в статтях, в яких дається характеристика влади та її представникам, описуються політичні події, що відбуваються в країні, а також у текстах, де визначаються українсько-російські та міжнародні відносини. Сделано висновки, що питання вивчення устоявшися словосочетаний не вичерпане і потребує подальшого дослідження.

Ключевые слова: общественно-політичній лексика, свободні словосочетания, устійливі словосочетания.

DIFFERENTIATION OF COLLOCATIONS IN LINGUISTICS ON THE BASIS OF THE SOCIAL DYNAMICS

Yefymenko O. M.

The article investigates the theme of functional-semantic characteristics of new collocations in the social and political sphere. The peculiarity of the research of the theory about collocations is examined. It is established that undivided word-combinations, typical for the social and political vocabulary of the modern Ukrainian language, are frequently used in mass media language.

It is researched that set phrases are applied in different thematic groups. They are more often used in articles deal with authority characteristics and its representatives, political events, occurred in a country, and also in texts, referred to the Ukrainian and Russian, international relations. The analysis of collocations has been presented in the survey.

It is summarized that the issue devoted to the collocation researching is not settled and requires further investigation.

Key words: *social and political vocabulary, free word-combinations, set phrases.*

Постановка проблеми. Сучасна українська мова постійно розвивається, зазнає змін, адже на неї впливають різноманітні фактори, зокрема, певний відбиток накладають процеси, що проходять в державі та реакція суспільства на них. Ці перетворення своєю чергою впливають на утворення нових усталених словосполук, які характеризуються мовною реакцією на зміни в лінгвістичному світі.

Актуальність теми. Актуальність вибору теми дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу процесів та явищ, які відбувалися в суспільно-політичній лексиці української мови в ХХІ ст. і не знайшли монографічного опрацювання. Висвітлення питань, пов'язаних із функціонуванням суспільно-політичних словосполук, сприятиме більш глибокому пізнанню проблеми мовного динамізму, багатогранних взаємовідносин мови і суспільства в перехідний період від тоталітарного суспільства до демократичного.

При вивченні функціонально-семантичних параметрів нових усталених словосполук у суспільно-політичній сфері увага мовознавців, як правило, концентрується на проблемах

їх становлення та збагачення в певний історичний період. Семантичні процеси, що виникають у цій групі лексики, менш досліджені. Аналіз закономірностей семантичних модифікацій мовних одиниць у процесі функціонування дозволить простежити тенденції та способи розвитку семантики словосполук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення словосполук вже було предметом лінгвістичного аналізу А. А. Бурячка, А. Л. Голованевського, І. Ф. Протченка, О. П. Литвина, Т. П. Клімушенко, Л. А. Мурадової, Т. Б. Крючкової та ін. Проте спеціальних монографічних досліджень функціонально-семантичних параметрів словосполук у суспільно-політичній сфері немає.

Мета статті полягає в теоретичному дослідженні функціонально-семантичних параметрів нових усталених словосполук у суспільно-політичній сфері.

Завдання статті: зробити короткий огляд праць науковців щодо функціонально-семантичних параметрів усталених словосполук у суспільно-політичній сфері.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження присвячене функціонально-семантичним параметрам нових усталених словосполук у суспільно-політичній сфері. Чітке визначення об'єкта є необхідною передумовою будь-якого наукового дослідження. Незважаючи на те, що суспільно-політичній лексиці присвячено чимало лінгвістичних досліджень (А. А. Бурячка, А. Л. Голованевського, І. Ф. Протченка, О. П. Литвина, Т. П. Клімушенко, Л. А. Мурадової, Т. Б. Крючкової та ін.), при їхньому розгляді виявляється, що різні автори досліджують при цьому неоднакові лексико-семантичні підсистеми або, вивчаючи одну й ту саму підсистему, по-різному називають її. Проте спеціальних монографічних досліджень функціонально-семантичних параметрів словосполук у суспільно-політичній сфері немає.

Дослідження словосполуки як мовної одиниці останнім часом не надто популярні, незважаючи на те, що проблема визначення словосполуки є однією з найбільш дискусійних і суперечливих у сучасному мовознавстві.

Отже, *словосполука* – це найпростіша одиниця мови, утворена з двох або кількох повнозначних слів, пов'язаним між собою за змістом [3, с. 1347]. Словосполуки, які вже вийшли за межі вільного сполучення слів і до певної міри [3, с. 1406] набули ознаки сталості, певного експресивного забарвлення, проте ще не є стійкими (*стійкий* – 1. Здатний твердо стояти, триматися, не падаючи, не коливаючись. 2. Який довго зберігає і виявляє свої властивості, не піддається руйнуванню, псуванню. 3. Для якого характерні стабільність, постійність; сталий, довготривалий) їх не фіксують фразеологічні словники, а тому вони не є фразеологізмами. Проте ці словосполуки активно функціонують у мові газет і журналів, наших політиків.

Питання про функцію словосполуки як значимої мовної одиниці є, на нашу думку, одним з найбільш складних питань теорії словосполук. Марія Балко у статті «Допитання про основні ознаки словосполучення» рекомендує визначити функцію словосполук як номінативну [1, с. 145]. Вона спирається на дослідження В. В. Виноградова, який розмежував слова як знаки окремих понять і словосполучення як знаки «якогось єдиного, але розчленованого поняття або уявлення» [4, с. 24]. Проте вже сам В. В. Виноградов зауважував, що слід зрозуміти умовність та невизначеність деяких звичних синтаксичних кваліфікацій та ярликів [4, с. 24]. З огляду на те, що *функція* – 1. Явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін. 2. Робота, обов'язок, коло діяльності когось, чогось. Призначення, роль чого-небудь» [3, с. 1586], а *семантика* – 1. Значення мовних одиниць – окремих слів, фразеологізмів, складових частин слова» [3, с. 1300] – функціонально-семантичні особливості словосполук є формою виявлення значення конкретної сталої сполуки, яка є аналізованою і знаходить своє застосування в тексті.

Український мовознавець І. Р. Вихованець запропонував поділ словосполучень на прості й ускладнені і, відповідно, двокомпонентні словосполучення зарахував до простих, три- і багатоконпонентні – до ускладнених [5, с. 195].

З точки зору семантики словосполуки бувають вільні і невольні. У вільній словосполучі зберігається самостійність

лексичних значень усіх повнозначних слів, що входять до його складу. А ще одна із ознак вільних словосполук це та, яка вказує на те, що кожен її компонент виступає як окремий член речення. Синтаксичний зв'язок його елементів є живим та продуктивним.

У невірній, тобто синтаксично нечленованій, словосполуки лексична самостійність одного чи обох його компонентів послаблена чи втрачена. Така словосполука, цілком за характером значення наближається до окремого слова, тому що називає одне поняття і в реченні виступає як один член [9, с. 19].

Зауваження вчених щодо стійких словосполук зокрема носять епізодичний характер і, як правило, обмежуються лише констатацією факту існування таких одиниць [2, с. 15]. У лінгвістичній літературі не має однозначного трактування цього поняття, хоча термін активно використовується лінгвістами, щоправда, з різним змістовим наповненням. Деякі науковці називають такі сполуки «формулами» (О. Есперсен), «більш аналітичними типами стійких сполук слів» (О. О. Шахматова), «аналітичними фразами», «описовими аналітичними формами», «описовими висловам» (В. В. Виноградов).

Стійкі словосполуки вивчалися як об'єкт теорії синтаксичної зв'язаності, яка з'явилася завдяки працям В. Д. Горяного, І. А. Каншина, Л. І. Коломійця, Г. М. Удовиченка, Н. Ю. Шведової, Д. М. Шмельова, Н. А. Янко-Триницької та ін. Подальшого опрацювання питання синтаксично зв'язаних структур дістали в дослідженнях В. В. Бабайцевої, З. Г. Бурдіної, Л. Г. Верби, І. Р. Вихованця, В. О. Горпинича, А. П. Загнітка, А. М. Кожина, Г. О. Козачук, О. А. Колесникова, Р. О. Орлової, І. С. Родіонової, Є. М. Смольянінової, Ю. В. Фоменка, В. В. Явір та ін.

Поняття «*стійкості*» словосполук у працях лінгвістів інтерпретують по-різному. Його розглядають як підсумок регулятивності використання словосполук, типовості вираженого сукупного змісту, використання з метою комунікації в готовому вигляді [13, с. 15]. А спираючись на дослідження С. І. Ожегова та В. Г. Гака, ми називаємо стійкими словосполуки, які позначають поєднання предметів, ознак, дій [7, с. 10].

І. І. Мещанінов зазначає, якщо у вільних словосполучах уточнюється смисл основного компонента, то в стійких, характеризуючи смисл предмета, можуть надати йому нового значення [10, с. 15]. Високий рівень семантичної стійкості характерний тільки для стійких словосполук, оскільки виникають на рівні лексичної номінації [7, с. 12].

Отже, семантично сталі словосполучки посідають своєрідне проміжне місце між вільними та фразеологічними словосполучками. Вони не володіють багатьма ознаками фразеологізмів: незмінністю порядку слів (ця ознака порізному виявляється і в різних типах фразеологічних одиниць), неможливістю буквального перекладу іншими мовами (також не обов'язково для всіх фразеологізмів) та низкою інших, пов'язаних з експресивністю фразеологізмів [7, с. 15].

Л. Комар у своїй статті «Фразеологічні одиниці, слова та вільні словосполучення, структурна класифікація» спробувала проаналізувати стійкі словосполучки і зробила висновок, що розчленування стійких словосполук порушує зміст лексичної одиниці. Усе залежить від ступеня семантичного злиття складових частин словосполук, оскільки у вільних словосполучах складові частини мають семантичну і структурну незалежність, а у стійких не мають [8, с. 113]

Сполучення слів у такому випадку підпорядковуються не лише правилам синтаксису, але й правилам «об'єднання змістів», при чому створюється не сума змістів, а новий зміст [2, с. 10–11].

Не кожне поєднання двох і більше слів називають словосполучками. До них не відносяться фразеологізми, поєднання іменника або займенника з прийменником, а також дієслова з частками, сполучення складних форм слів, граматична основа речення.

І. Холявко у своєму дослідженні створила тематичну модель суспільно-політичної лексики. Її стрижень складають опорні категорії політичного дискурсу («Суспільство. Держава», «Політика», «Соціальні класи та верстви», «Право», «Економіка», «Мораль»), виділення яких зумовлено ієрархічністю системи влаштування суспільно-політичного життя України [8, с. 7].

Відповідно до цієї моделі можемо виділити п'ять основних груп з яскраво вираженими номінативно-функціональними особливостями:

1) пов'язані з діяльністю парламенту та уряду (виборча компанія, гілки влади);

2) на позначення подій і фактів міжнародного життя (офіційний візит, високий гість, міжнародний клімат);

3) державницької та суспільно-політичної спрямованості (*знак протесту, білі плями історії, національні суверенітети*);

4) економічної сфери (банківська система, тіньова економіка, валютний фонд);

5) на позначення понять і явищ, пов'язаних з юриспруденцією (провакаційні дії, кримінальна справа, криміногенна ситуація).

На сьогоднішній день, у зв'язку із ситуацією в країні, ми можемо додати ще такі групи:

1) волонтерський рух;

2) україно-російський конфлікт;

3) військова тематика.

Створення нових словосполук здійснюється, перш за все, як віддзеркалення в мові потреб суспільства у виразі нових понять, що постійно виникають в результаті розвитку науки, техніки, культури, суспільних відносин тощо. Суспільно-політичні словосполуки виникають у мові приблизно тими ж шляхами, що і одиниці інших лексико-семантичних підсистем літературної мови. Згідно з дослідженнями лінгвістів, понад 65% всіх нових слів, які з'явилися в останні десятиліття внаслідок словотворчих процесів, були утворені шляхом афіксації і словоскладання [6, с. 165].

На думку О. А. Стишова, головними чинниками, що сприяють виникненню нових словосполук, є внутрішньолінгвістичні закони розвитку лексичного складу мови й позамовні впливи. Серед останніх він називає: 1) вихід ЗМІ з-під цензури, їх ідеологічна нерегламентованість, розкутість; 2) вільний пошук нових експресивних засобів вираження на тлі стандарту та кліше; 3) із проголошенням Української державності посилення уваги авторів до питомих джерел української національної мови. В умовах активної російсько-

української мовної інтерференції діє виразна тенденція використовувати форми вислову, які стоять далі від російських відповідників [12, с. 5].

Між загальноживаною лексикою і суспільно-політичною відбувається постійна взаємодія. Усталені словосполучки творяться за синтаксичними законами української літературної мови. Утворення багатоконпонентних сполук, їхній перехід від первинних до багатослівних одиниць відбувається поетапно і, відповідно, супроводжується переоформленням й ускладненням синтаксичної моделі. Українська суспільно-політична лексика тяжіє до створення багатоконпонентних словосполук. Вони передають внутрішню співвіднесеність понять цієї галузі. Залежно від кількості компонентів усталених словосполук поділяємо на три структурні типи: двоконпонентні, триконпонентні та багатоконпонентні [14, с. 6].

Відповідно до частин мови вираження складників і їхнього розташування **двоконпонентні словосполучки** за структурою можна поділити на такі різновиди:

1. Усталені словосполучки, утворені за моделлю **«прикметник + іменник»**: *донецький напрямок, кремлівські верховоди, кремлівські очільники*. Проаналізувавши словосполучки за моделлю **«прикметник + іменник»**, ми виявили, що прикметник конкретизує тип, будову і призначення сполуки.

2. Усталені словосполучки, утворені за моделлю **«іменник + іменник»**: *пріоритет розвитку, проект енергостратегії, галузь вітроенергетики*. Проаналізувавши словосполучки цього виду, визначаємо, що в словосполучках, утворених за моделлю **«іменник + іменник»**, семантичне навантаження опорного слова передає іменник у називному відмінку.

У процесі існування усталених словосполук досить часто зустрічаємо триконпонентні сполучки. Серед моделей триконпонентних складених сполук в суспільно-політичній лексиці наявні одиниці з послідовною підрядністю та з паралельним співпідрядкуванням (*зона впливу Москви, боротьба з іноземними агентами, градус напруження довкілля*). **Триконпонентні словосполучки** за структурою можна поділити на такі різновиди:

1. Поєднання іменника з іменниковою словосполучою «іменник + (іменник + іменник)»: *акція протесту опозиції, сектор молоді й освіти, пріоритети напрямку коштів*. Цю модель іноді ускладнено прийменником.

2. Поєднання іменника з атрибутивними словосполучками «іменник + (прикметник + іменник)». За цією моделлю утворився цілий ряд усталених словосполук: *заборона подвійного громадянства, периферія державної уваги, підрозділи інформаційних військ, стратегія кам'яного віку, блокада окупованих територій*.

Аналіз української суспільно-політичної лексики показав, що в ній наявні й чотири-, п'яти-, шести-, семи- та інші компонентні словосполучки. Базою для них слугують дво- і трикомпонентні словосполучки. Це зумовлено прагненням до якнайточнішої, детальної номінації понять [14, с. 6].

Висновок. Проблема вивчення словосполук не є новою. Підвалини розвитку теорії були закладені у працях таких видатних вчених як: Ш. Баллі, Ф. І. Буслаєв, О. Х. Востоков, В. фон Гумбольдт, О. М. Пешковський, О. О. Потебня, Е. Сепір, В. Сімович, С. Смерчинський, О. О. Шахматов, Л. В. Щерба та ін. Проте теорія словосполук не була розвинена. Зауваження вчених щодо зв'язаних конструкцій взагалі й цілісних словосполучень зокрема носять епізодичний характер і обмежуються лише фіксуванням факту існування таких одиниць.

Під усталеними словосполучками розуміються такі конструкції, в основі побудови яких лежать певні структурні схеми, що відтворюються в готовому вигляді; ці утворення є стійкими лише у плані своєї граматичної організації та вільно наповнюються лексичним матеріалом. Загальне значення всієї конструкції не виводиться безпосередньо з суми значень її складників, а закріплюється за всією структурною схемою.

Усталеним словосполучкам, як і вільним, притаманне граматичне значення. У системі синтаксично зв'язаних словосполук базовими виступають комплетивні семантико-синтаксичні відношення, що виникають в результаті поширення інформативно недостатнього слова тим чи іншим конкретизатором. Проте комплетивні відношення у складі певних типів цілісних

сполук можуть взаємодіяти з іншими типами смислових відношень, утворюючи різноманітні конструкції [2, с. 16].

Сучасна мова значно відрізняється від мови початку ХХІ століття. Насамперед у лексико-семантичному аспекті, оскільки починає активно змінюватися. Це пов'язане з екстралінгвальними чинниками, оскільки мова миттєво реагує на зміни в екстралінгвальному світі. Саме мова газет, політики, культури, суспільства найчутливіша до суспільно-політичних процесів у соціумі та найоперативніше відображає будь-які зміни в узусі.

Джерела та література

1. Балко М. До питання про основні ознаки словосполучення / М. Балко // Лінгвістичні студії. – 2011. – Вип. 22. – 330 с.
2. Балко М. Семантико-синтаксичні і структурні аспекти цілісних словосполучень сучасної української мови : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук : 10.02.01 / Балко М. ; Донецький національний університет. – Д., 2004. – 201 с.
3. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ, Ірпінь. – Перун, 2016. – 1696 с.
4. Виноградов В. В. Вопросы изучения словосочетаний / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1954. – № 3. – С. 3–24.
5. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
6. Зацний Ю. А. Сучасний англomовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний, – Львів: ПАІС, 2007. – 228 с.
7. Іващишин О. Місце термінологічного словосполучення в системі мови / О. Іващишин // Іноземна філологія. – 2013. – Вип. 125. – 10–15 с.
8. Комар Л. Фразеологічні одиниці, слова та вільні словосполучення, структурна класифікація / Л. Комар // Молодь і ринок : щоміс. наук.-пед. журн. – Дрогобич (Львів. обл.). – 2010. – Вип. 9 (68). – 113 с.
9. Ма Яньфей. Конотативно марковані словосполучення в українських газетних текстах початку ХХІ ст.: семантика та прагматика [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ма Яньфей ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2013. – 19 с.
10. Мещанинов И. И. Номинативное и эргативное предложение: типологическое сопоставление структур / И. И. Мещанинов – М.: Наука, 1984. – 294 с.

11. Михайленко Л. Л. Динаміка суспільно-політичної лексики української мови кінця ХХ – початку ХХІ століття (на матеріалі мови українських засобів масової інформації): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л. Л. Михайленко ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні НАН України. – К., 2009. – 192 с.

12. Стишов О. Лексичні стилістичні неологізми в ЗМІ з погляду мовної культури / О. Стишов // Культура і слово. – К., 1999. – 112 с.

13. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантичній системі мови / А. А. Уфимцева. – М.: Наука, 1968. – 272 с.

14. Харчук Л. Терміни-словосполучення в українській електроенергетичній термінології / Л. Харчук; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2013. – С. 3–12.

15. Холяво І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-их років ХХ ст. (семантико-функціональний аналіз) : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / І. В. Холяво; Кіровоградський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка. – К., 2004. – 27 с.

References

1. Balko M. Do pytan'nia pro osnovni oznaky slovospoluchennia / M. Balko // *Lingvistychni studiyi*. – 2011. – Vyp. 22. – 330 s.

2. Balko M. Semantychno-syntaktychni i strukturni aspekty tsilisnykh slovospoluchen suchasnoy ukrainskoyi movy : dysertatsiia nazdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk : 10.02.01 / Balko M. ; Donetskyi natsionalnyi universytet. – D., 2004. – 201 s.

3. Busel V. T. Velykyi tlumachny slovník suchasnoy ukrainskoyi movy. – Kyiv, Irpin. – Perun, 2016. – 1696 s.

4. Vinogradov V. V. Voprosy izucheniya slovsochetanii / V. V. Vinogradov // *Voprosy iazykoznavniya*. – 1954. – No. 3. – S. 3–24.

5. Vykhoivanets I. R. Gramatyka ukrainskoyi movy. Syntaksys / I. R. Vykhoivanets. – K.: Lybid, 1993. – 368 s.

6. Zatsnyi Y. A. Suchasnyi of anglo-movnyi sviti zbahachennia slovnykovoho skladu / Y. A. Zatsnyi, – Lviv: PAIS, 2007. – 228 s.

7. Ivaschyshyn O. Mistse terminologichnoho slovospoluchennia v systemimovy / O. Ivaschyshyn // *Inozemna Filolohia*. – 2013. – Vup. 125. – 10–15 s.

8. Komar L. Frazеологічні одынытi, слова та вилнi словосполучення, структурна класифікація / L. Komar // *Molodirnyok : schomis. nauk.-ped. zhurn.* – Drohobych (Lviv. obl.). – 2010. – Vup. 9 (68). – 113 s.

9. Ma Yanfei. Konotatyvno markovani slovospoluchennia v ukrayinsky khhazetnykh tekstakh pochatku ХХІ st.: semantyka ta prahmatyka [Tekst] :avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / Ma Yanfei ; Kyiv. nats. un-tim. Tarasa Shevchenka. – K., 2013. – 19 s.

10. Meschaninov I. I. Nominativno eiergativnoe predlozhenie: tipologicheskoe sopostavlenie struktur / I. I. Meschaninov – M.: Nauka, 1984. – 294 s.

11. Mykhailenko L. L. Dynamika suspilno-politychnoy i leksyky ukrainskoyi movy kintsya XX – pochatku XXI stolittia (namateriali movy ukrainsky khzasobiv masovoyi infirmatsiyi): avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.02.01 / L. L. Mykhailenko ; In-t movoznav. im. O. O. Potebni NAN Ukrainy. – K., 2009. – 192 s.

12. Styshov O. Leksuchni styli strychnine neolohizmy v ZMI z pohliadumovnoyi kultury / O. Styshov // Kulturaislovo. – K., 1999. – 112s.

13. Ufimtseva A. A. Slovo v leksiko-semantichekoi sisteme azyka / A. A. Ufimtseva. – M.: Nauka, 1968. – 272 s.

14. Kharchyk L. Terminy-slovopoluky v ukrainskiy elektroenerhetychniy terminolohiyi / L. Kharchyk; Natsionalnyi universytet «Lvivskapolitekhnik». – Iviv, 2013. – S. 3–12.

15. Kholiavo I. V. Suspilno-politychnaleksyka u presi 90-ykh rokiv XX st. (semantyko-funktsionalnyanaliz) :avtoref. dys. ...kand. filol. nauk : 10.02.01 / I. V. Kholiavo; Kirovohradskyi derzhavnyi pedehohichnyi universytet. Volodymyra Vynnychenka. – K., 2004. – 27 s.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Єфименко Олена Миколаївна, аспірант кафедри документознавства ДВНЗ «*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди*»;
дом. адреса: вул. С. Крушельницької, б. 3, кв. 91, Київ, Україна 02140;
e-mail: lenabalenko@mail.ru

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Ефименко Елена Николаевна, аспирант кафедры документоведения ГВУЗ «*Переяслав-Хмельницкий государственный университет имени Григория Сковороды*»;
дом. адрес: ул. С. Крушельницкой, д. 3, кв. 91, Киев, Украина 02140;
e-mail: lenabalenko@mail.ru

DATA ON AUTHOR

Yefymenko Olena M., Post-graduate Student of Document Science Department;
Pereyaslav-Khmenytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University;
02140, Ukraine, Kyiv, 3 Krushelnytska Street, app. 91;
e-mail: lenabalenko@mail.ru

РОЗДІЛ II. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ СПРАВИ

УДК 655.4/.5(083.97)(477)

ЗДОБУТКИ ТА ПРОРАХУНКИ ДЕРЖАВНОЇ ВИДАВНИЧОЇ ПРОГРАМИ «УКРАЇНСЬКА КНИГА»: СПРОБА НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

Демуз І. О., Гордєєв Р. В.

У статті окреслено роль і значення для громадськості країни державної видавничої програми «Українська книга», що діє з 2005 р. по сьогоднішній день. Зокрема, звернуто увагу на розвиток книговидавничої галузі України; прослідковано процес наповнення книжного ринку україномовною продукцією; проаналізовано процеси використання коштів державного бюджету для випуску продукції за програмою «Українська книга»; звернуто увагу на участь у програмі ряду вітчизняних видавництв; охарактеризовано тематичний спектр видавничих пропозицій тощо. Описано причини незадоволення ряду видавців результатами програми, які вказують на недостатню врегульованість оцінки читацького попиту; відсутність механізмів контролю фактичного обсягу тиражів видань; брак тематичної змістовної оцінки експертами запропонованих видань і недоцільність їх випуску в рамках держзамовлення; непрозорість роботи експертної ради тощо. Прослідковано ряд заходів Державного комітету телебачення і радіомовлення України, спрямованих на стабілізацію і покращення результатів діяльності державної видавничої програми «Українська книга».

Ключові слова: книговидання, видавнича програма «Українська книга», державне фінансування, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, україномовна книжкова продукція.

ДОСТИЖЕНИЯ И ПРОСЧЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ПРОГРАММЫ «УКРАИНСКАЯ КНИГА»: ПОПЫТКА НАУЧНОГО АНАЛИЗА

Демуз И. А., Гордеев Р. В.

В статье обозначены роль и значение для общественности страны государственной издательской программы «Украинская книга», действующей с 2005 г. по сегодняшний день. В частности,

обращено внимание на развитие книгоиздательской отрасли Украины; прослежен процесс наполнения книжного рынка украиноязычной продукцией; проанализированы процессы использования средств государственного бюджета для выпуска продукции по программе «Украинская книга»; обращено внимание на участие в программе ряда отечественных издательств; охарактеризован тематический спектр издательских предложений и т. п. Описаны причины недовольства ряда издателей результатами программы, которые указывают на недостаточную урегулированность оценки читательского спроса; отсутствие механизмов контроля фактического объема тиражей изданий; недостаток тематической содержательной оценки экспертами предложенных изданий и нецелесообразность их выпуска в рамках госзаказа; непрозрачность работы экспертного совета и т. п. Прослежено ряд мероприятий Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины, направленных на стабилизацию и улучшение результатов деятельности государственной издательской программы «Украинская книга».

Ключевые слова: *книгоиздание, издательская программа «Украинская книга», государственное финансирование, Государственный комитет телевидения и радиовещания Украины, украиноязычная книжная продукция.*

ACHIVMENTS AND FAILURS OF STATE PUBLISHING PROGRAM «UKRAINIAN BOOK»: AN ATTEMPT OF SCIENTIFIC ANALYSIS

Demuz I. O., Gordeiev R. V.

The article defines the role and the meaning for the public of the country of state publishing program «Ukrainian book», that acts since 2005 till nowadays. In particular, the attention on the development of book publishing industry of Ukraine was paid; the process of filling of book market by Ukrainian language production was followed; processes of using of state budget for edition of the production according to the program «Ukrainian book» were analyzed; the attention on the taking part of some domestic publishing houses in the program was paid; the thematic spectrum of publishing proposals was characterized etc. There were described causes of displeasure of some publishing houses by the results of the program, which point to a lack of orderliness of the evaluation of readers' demand; the absence of mechanisms of the control of actual amount of publications print runs; the lack of thematic meaningful evaluation by experts of proposed publications and unreasonableness of their release under the state order;

the opacity of the work of expert council etc. There was followed a number of actions of the State Committee for Television and Radio Broadcasting of Ukraine, aimed at stabilizing and improving of results of state publishing program «Ukrainian book».

Key words: *book publishing, publishing program «Ukrainian book», state funding, State Committee for Television and Radio Broadcasting of Ukraine, Ukrainian language book production.*

Постановка проблеми й актуальність дослідження.

Видавнича справа як вагомий елемент культурного життя суспільства є об'єктивною складовою та невід'ємним атрибутом повноцінного функціонування держави. Процеси формування демократичної політичної культури й кардинальних економічних перетворень позначаються на еволюції національної видавничої справи, яка кореспондується з парадигмою політико-владних відносин, політичною системою, устроєм суспільства та завданнями, які вона реалізує. Загальновідомо, що друковане слово формує суспільно-політичну думку, впливає на ментальність українського народу, його духовне життя та відродження історичних традицій, на розвиток економіки. Розвиток галузі в Україні відбувається на тлі серйозної конкурентної боротьби, перш за все з іноземним видавничим продуктом. Дедалі гострішими стають економічні проблеми видавничих підприємств. Скоротилися кількісні та знизилися якісні показники випущеної друкованої продукції, зростає собівартість видань, зменшується купівельна спроможність населення, слабшає інтерес до читання. В особливо критичному стані опинилася україномовна література. Ситуація вимагає ретельного дослідження видавничої справи. Треба усвідомити її реальний стан і процеси, що відбуваються в ній, з'ясувати, в які періоди та за яких умов відбувалися позитивні або негативні зрушення в галузі, осмислити ці тенденції, запропонувати кроки, які мають зробити держава і суспільство, щоб забезпечити не тільки культурні, наукові чи навчальні потреби громадян, але й розуміння ними національної ідеї як основи формування та захисту інформаційного простору країни, складової незалежності держави.

Метою статті є аналіз державної видавничої програми «Українська книга», реалізація якої направлена на підтримку вітчизняного книговидання.

Аналіз останніх досліджень. Книговидавнича діяльність України є об'єктом досліджень ряду науковців і практиків видавничої та бібліотечної справи. Так, до різних аспектів цієї широкої проблематики регулярно звертаються О. Афонін, О. Коваль, М. Тимошик, М. Сенченко, Т. Кузьякова, І. Копистинська, К. Родик, В. Капранов, Д. Капранов та ін.

Виклад основного матеріалу. Дослідники книговидавничої галузі України сходяться на думці про наявність ряду проблем галузі: низькі показники випуску книжкової продукції; зменшення середнього тиражу видань; збільшення імпорту друкованої продукції з близького зарубіжжя, що стало негативним явищем для українського ринку. Таке становище книговидавничої справи в Україні зумовлено рядом причин: фінансовою кризою 1990-х років, низькою платоспроможністю населення, посиленням податкового тиску та відсутністю послідовної протекціоністської політики з боку держави, масивним імпортом книжкової продукції з Росії, зруйнованою книгорозповсюджувальною мережею, використанням технічно застарілого поліграфічного обладнання, залежністю від імпортної сировини та слабо розвиненою вітчизняною сировинною базою, високими ставками по кредитах, браком коштів на придбання нового поліграфічного устаткування та сучасних матеріалів, повільним впровадженням у виробництво новітніх технологій та ринкових методів управління (К. Індутна) [5, с. 147].

Як відзначила Г. Грет, спад, який переживає книговидавнича галузь сьогодні, пояснюється не тільки загальноекономічними проблемами, а й факторами, пов'язаними з ігноруванням специфіки цієї важливої сфери економіки і культури з боку владних структур. Дослідниця вважає, що зменшення платоспроможності населення і зростання цін на товари першої необхідності та комунальні послуги також призводять до зменшення попиту на книги; в Україні не створено належних економічних умов для підтримки української книги, умов, які би сприяли формуванню помірних цін на друковану продукцію, зробили її доступною широким верствам населення. Окрім

того, на видавничу діяльність негативно впливає нестабільність діючого законодавства, відсутність ефективного правового захисту книготорговельних підприємств від змов, спрямованих на обмеження торгівлі, нерозробленість ефективних засобів боротьби проти піратських видань, відсутність координуючого центру з широкими повноваженнями, який повинен забезпечити припинення несумлінної конкуренції. Державні органи мало працюють у напрямку розробки заходів проти захоплення вітчизняного книжкового ринку російськими виданнями та книготорговельними підприємствами [2, с. 109].

Учасники парламентських слухань на тему «Проблеми розвитку українського книговидавництва, книгорозповсюдження та перспективи підтримки книгочитання в Україні», які відбулися 15 травня 2013 р., констатували ряд негативних явищ в українському книговиданні: істотне зменшення обсягів і накладів вітчизняної видавничої продукції та суттєве зростання собівартості книг і відповідно зменшення можливостей споживання; зниження конкурентоспроможності української книги та стрімке заповнення більшості жанрових ніш українського книжкового ринку імпортованою, переважно з Російської Федерації, книгою; зниження рівня професійної майстерності фахівців видавничої сфери; прискорення старіння і зношеності технологічного обладнання поліграфічних, насамперед державних підприємств; втрата більшістю населення України інтересу до читання різножанрової вітчизняної літератури, а, відповідно, й недооцінка виняткової ролі книги в процесі розвитку людини; системне порушення авторського права внаслідок безкарного піратського копіювання та розміщення в мережі Інтернет електронного контенту без відповідних дозволів на це авторів і видавців тощо. Невирішеною була визнана й проблема розбудови вітчизняної книготорговельної мережі, що позбавляє видавництва можливості реалізації виготовленої друкованої продукції та отримання оборотних коштів для продовження і нарощування виробництва, а, отже, веде до згорання вітчизняного книжкового ринку [10].

Сьогодні видавничу діяльність знаходиться в підпорядкуванні Державного комітету телебачення і радіомовлення України, основними завданнями якого в даній

галузі є: реалізація державної політики в інформаційній і видавничій сферах та у сфері захисту суспільної моралі; координація діяльності та здійснення державного регулювання і контролю в інформаційній та видавничій сферах; сприяння розвитку інформаційного суспільства, розширенню національного інформаційного простору. У структурі Держкомтелерадіо України функціонує Управління видавничої справи і преси, яке складається з: відділу реалізації програми «Українська книга», відділу видавничої справи, поліграфії і преси, відділу виставкової діяльності та книгорозповсюдження.

Перший заступник голови Держкомтелерадіо України А. Мураховський відзначав, що до 2014 р. поступово збільшувалися кількість назв і тиражі книжкової продукції; так, якщо за результатами 2007 р. видано в середньому по 1,21 книзі на українця, у 2008 р. – 1,26 книг на одного мешканця, то вже в 2013 р. ця цифра становила 1,53 книги на одну людину [7, с. 4].

На покращення умов для розвитку вітчизняної книговидавничої галузі, збільшення читацької активності були спрямовані затверджені Урядом у вересні 2008 р. «Концепція Державної цільової програми популяризації вітчизняної книговидавничої продукції на 2009–2012 роки», у вересні 2009 р. – «Концепція Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 р.», у квітні 2013 р. – «Концепція Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014–2018 роки». Проте, як відзначив А. Мураховський, виконання цих програм було достроково припинено через рішення щодо економії бюджетних коштів та оптимізації державних цільових програм і національних проектів [7, с. 4].

Протягом 1990-х – 2010-х років у книговидавничій справі України спостерігалися суттєві коливання мовної ситуації: у 1992 р. питома вага україномовних книг становила близько 31,6% за кількістю назв і 35,5% за тиражами, у 2002 р. – їх частка складала 63% як за назвами, так і за тиражами, а вже до 2013 р. спостерігався певний спад – 62% і 54,5% відповідно [7, с. 5]. Стан випуску книг і брошур українською мовою протягом 2005–2016 рр. відслідковуємо за таблицею.

Випуск видавничої продукції за мовною ознакою (з 2005 по 2016 рр.)

	Кількість видань, друк. од.											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Книги та брошури, у т. ч.	15720	15867	17987	24040	22491	22557	22826	26036	26323	22044	19958	21330
<i>українською мовою</i>	10258	10602	11825	16417	14797	14852	14962	16342	16310	14145	14117	14900
<i>російською мовою</i>	3982	4118	4639	5748	5732	5554	5420	7034	7198	5629	4002	3964
	Періодичні видання (кількість назв)											
<i>українською мовою</i>	1509	1412	1411	1316	1264	1171	Інформація відсутня					
<i>російською мовою</i>	1199	1228	1176	1066	975	901						

Таблицю складено авторами за даними сайту Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова»

На сьогоднішній день в Україні здійснюється випуск видань за державний кошт через Програму випуску соціально значущих видань і програму «Українська книга» (з 2005 р.). Основними завданнями програми «Українська книга» є: формування та постійне оновлення асортименту вітчизняної книжкової продукції для забезпечення потреб усіх соціальних груп українського суспільства виданнями з різних галузей знань державною мовою та мовами національних меншин; сприяння розвитку вітчизняного книговидавництва для підвищення його рівня за кількісними та якісними показниками до рівня передових країн світу; запровадження державного протекціонізму у національній видавничій справі з метою захисту вітчизняного ринку з дотриманням положень міжнародного права; забезпечення доступу до надбань світової культури шляхом перекладу та видання державною мовою творів видатних зарубіжних авторів; видання творів українських класиків та сучасних авторів; переклад творів українських авторів іноземними мовами з метою популяризації української літератури на міжнародному рівні; сприяння максимальному задоволенню культурно-освітніх потреб населення усіх регіонів України та українців за кордоном у вітчизняній книжковій продукції; поповнення бібліотечних фондів України книжковою продукцією; вплив на формування читацьких інтересів, виховання культури читання та любові до друкованого слова на кращих зразках творів.

Перелік видань за програмою формується за такими тематичними розділами: видання для дітей та юнацтва; твори класиків української літератури та сучасних українських авторів (у тому числі твори лауреатів Національної премії імені Тараса Шевченка, за які вони отримали премію); твори класиків зарубіжної літератури (в перекладі українською мовою); науково-популярні видання, довідкові та інформаційні видання (енциклопедії, довідники, словники тощо); видання мовами національних меншин України.

Книжкова продукція, випущена за державним замовленням, розповсюджується шляхом безоплатної передачі відповідно до розподілу тиражів видань, що здійснюється Держкомтелерадіо України з урахуванням результатів попереднього вивчення

потреби у такій продукції, для поповнення фондів публічних бібліотек (загальнодоступних), у тому числі спеціалізованих (для дітей та юнацтва, осіб з фізичними вадами), спеціальних бібліотек (навчальних закладів, музеїв, підприємств, установ, організацій), для дипломатичних представництв, українських громад за кордоном, національно-культурних товариств і використовується для задоволення загальнодержавних і суспільних потреб. При цьому література, яка виходить мовами національних меншин України, передається товариствам національних меншин України для задоволення культурно-освітніх потреб [9].

За повідомленням А. Мураховського, на реалізацію нової програми «Українська книга» в державному бюджеті на 2005 р. було передбачено кошти в розмірі 20 млн. грн. Враховуючи заборгованість держави перед видавництвами в сумі 5 551,7 тис. грн. за 2004 р., на 2005 р. були передбачені кошти в розмірі 14 448,3 тис. грн. Фактично випущено 46 із 123 затверджених видань загальним тиражем 272,6 тис. пр. – на суму 5 млн. 321 тис. грн. Інші видання були випущені вже в січні 2006 р. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2007 р. затверджено Порядок використання у 2007 р. коштів, передбачених у держбюджеті для випуску книжкової продукції за програмою «Українська книга». Дію постанови було продовжено у 2008, 2009 та 2010 роках з урахуванням відповідних змін. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. затверджено новий Порядок використання коштів, передбачених у держбюджеті для випуску книжкової продукції за програмою «Українська книга».

У 2009 р. за програмою передбачено виділення коштів в обсязі 20 млн. грн. Першочергово здійснено дофінансування 44 видавничих проєктів з минулих років на загальну суму 3 400,0 тис. грн. та профінансовано 7 видань на загальну суму 1 372,0 тис. грн. Колегія Держкомтелерадіо України визнала стан фінансування програми «Українська книга» на 2009 р. незадовільним, таким, що завдає нищівного удару книговидавничій галузі України та ставить під загрозу подальше фінансування видавничих організацій. Також не отримано асигнувань для фінансування видань за рахунок коштів Стабілізаційного фонду

(Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2009 р.). Через колізії, пов'язані з погодженням Міністерством економіки процедури закупівлі в одного учасника, виконавець програми – Держкомтелерадіо України – не мав можливості розпочати її фінансування. Враховуючи той факт, що терміни виконання державного замовлення на випуск книги обмежувалися трьома місяцями, Держкомтелерадіо України підготував проект постанови Кабінету Міністрів України «Про особливі закупівлі послуг з випуску книжкової продукції за програмою «Українська книга», яку було ухвалено 16 вересня 2009 р. Постанова регламентувала, що закупівля Держкомтелерадіо України послуг з випуску книжкової продукції за програмою здійснюється до кінця 2009 р. за процедурою в одного учасника без погодження з Міністерством економіки. Через недофінансування програми кредиторська заборгованість перед видавцями становила майже 10 млн. грн., яку було погашено у 2010 р. [6, с. 5–6].

Реалізація програми 2010 р. також проходила в напружених умовах, внаслідок чого непрофінансованими залишилися 120 суспільно важливих видавничих проектів, присвячених знаменним подіям у житті держави, видатним особистостям та повинні були вийти у світ на виконання указів Президента України, постанов Верховної Ради України, розпоряджень Кабінету Міністрів України. Колегія Держкомтелерадіо ухвалила рішення про перенесення видань із програми «Українська книга» 2010 р. до проекту переліку книжкових видань на 2011 р.

У 2010–2011 рр. «Інститут Медіа Права», провівши громадську експертизу діяльності Держкомтелерадіо у сфері «Української книги», відзначив, що рівень виконання програми було названо задовільним – значною мірою через недостатню нормативну врегульованість реалізації програми та брак належного фактичного контролю за виконанням своїх зобов'язань видавництвами [11]. (Слід зазначити, що й в подальшому представники «Інституту Медіа Права» вказували на недостатню регулярність оцінки читацького попиту; відсутність механізмів контролю фактичного обсягу тиражів видань, надрукованих у рамках програми; брак тематичної змістовної оцінки експертами запропонованих видань і недоцільність їх випуску в рамках

держзамовлення; а також залежність складу експертної ради від керівництва Держкомтелерадіо).

У цілому ж, оцінюючи ефективність використання коштів державного бюджету, передбачених для випуску книжкової продукції за програмою «Українська книга» за 2008–2011 рр., фахівці стверджують, що Держкомтелерадіо України забезпечив видання 1,6 млн. пр. продукції; однак із передбачених у держбюджеті 116 млн. грн. на виконання програми протягом вказаного періоду спрямовано лише 73 млн. грн., з яких фактично використано 64,6 млн. грн., а решту повернуто до державного бюджету. Як наслідок, не випущено й третини із 627 запланованих назв книжкової продукції загальним тиражем 185,4 тис. пр. Загалом упродовж 2008–2011 рр. асортимент книжкової продукції, що випускається за держзамовленням, зменшився майже на 40% (у 2008 р. випущено 221 найменування видань, у 2011 р. – 137), а обсяги тиражу зменшилися на 75% (у 2008 р. надруковано 1090,8 тис. пр., у 2011 р. – 269,5 тис. пр.) [6, с. 6]. Фахівці відзначають, що зменшення бюджетних призначень і незадовільний стан надходження коштів не дали змоги досягти головної мети програми «Українська книга» – збільшення обсягу випуску та розширення асортименту друкованих видань. Крім того, наслідком цього стала неможливість оновити й поповнити фонди публічних бібліотек, а також повністю задовольнити читацький попит на книжкову продукцію.

Звернемо увагу на участь у програмі «Українська книга» вітчизняних видавництв. Так, лідерами по державному фінансуванню у 2014 р. були названі видавництва «Фоліо», «Наукова думка», «Світ», «Мистецтво», «Авіаз», «Либідь», «Балтія-друк», «Бібколектор», «Музична Україна», «Кліо» [14]. За 2015 р. найбільшу кількість книг і брошур як за назвами, так і за тиражами надрукували харківське видавництво «Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля» (849 друк. од. тиражем 7762,5 тис. пр.), ТОВ «Видавництво «Віват» (301 друк. од. тиражем 1046,9 тис. пр.), ТОВ «Видавництво «Ранок» (392 друк. од. тиражем 1316,9 тис. пр.), харківське ТОВ «Видавництво «Фоліо» (279 друк. од. тиражем 523,8 тис. пр.), сумське науково-виробниче підприємство «Росток

А.В.Т.» (233 друк. од. тиражем 373,7 тис. пр.) і тернопільське видавництво «Підручники і посібники» (287 друк. од. тиражем 766,1 тис. пр.) [1]. Лідерами за кількістю видавничих пропозицій у 2016 р. за програмою «Українська книга» стали видавництва «Апріорі» – 124 пропозиції, «Навчальна книга – Богдан» – 55, «Буква» – 51, «Сакцент Плюс» – 46, «Українські пропілеї» – 43, «Дніпро» – 42, «Бібліотекар» – 35, «Фоліо» – 27, «Наш час» – 24, «Ранок» – 21, «Віват» – 20, «Веселка» – 20, «Авіаз» – 16, «Кристал Бук» – 15, «Мистецтво» – 15, «Український письменник» – 15. Серед державних видавництв лідерами за кількістю пропозицій стало видавництво художньої літератури «Дніпро» (42) та дитячої літератури «Веселка» (20) [15].

Тематично пропозиції видавництв до програми «Українська книга» різноманітні. Творів для дітей у 2016 р. надійшло 317 позицій на загальну суму 68 млн. 735 тис. 548 грн. та тиражем у 858,5 тис.; творів класиків та сучасних українських авторів – 491 пропозиція на суму в понад 100 млн. грн.; класиків зарубіжної літератури – 107 видань на суму близько 20 млн.; науково-популярні, довідкові та інформаційні видання (енциклопедії, довідники, словники тощо) – близько 500 пропозицій, майже мільйон примірників, загальною вартістю 136 млн. 36 тис. 859 грн. На жаль, перекладної науково-популярної літератури та світових бестселерів серед пропозицій дофінансування не було. Найменше пропозицій мав розділ «Видання мовами національних меншин України»: усього 48 видань, загальним накладом 107,5 тис. на суму 9 млн. 371 тис. 347 грн. (українською та румунською – 2 видання, українською, російською, англійською – 1, німецькою – 1, англійською – 3, китайською – 2, угорською – 1, українською, чеською – 1, українською, російською, кримсько-татарською – 1, решта 36 видань – російською мовою) [15].

Однак майже щороку порядок формування і власне сам список книг, які мала підтримати держава за програмою «Українська книга», зазнавав жорсткої критики через свою необґрунтованість і непрозорість. Так, у 2015 р. у середовищі книговидавців виникла дискусія щодо ефективності програми. Зокрема, Дана Павличко, директор видавництва «Основи», в

інтерв'ю каналу «112» відзначила: «Я вважаю, що її [ред. – програму «Українська книга»] треба закрити, ліквідувати. Тому що вона є і була корумпованою. І треба створити нову прозору групу, яка буде займатися закупівлею для бібліотек в Україні» [16]. Видавець продовжила: «Програма не має чітко визначених завдань і цілей. ... Подібний розподіл грошей неефективний, непрозорий і нічого не дає для розвитку бібліотек країни. А сама «Українська книга» швидше нагадує корупційну схему. На її місці повинна бути прозора структура, яка розробляє ефективні сучасні стратегії для співпраці бібліотек і видавців України. Бібліотекам варто отримувати пряме фінансування від держави на закупівлю книг, а які саме книги їм потрібні з числа надрукованих видавництвами, бібліотеки повинні вирішувати самі» [8].

У ЗМІ повідомлялося про те, що у 2015 р. експертна рада відібрала книги, які в роздріб у магазинах коштують дешевше, ніж у рамках програми для бібліотек за державний кошт. Так, рада погодила пропозицію із завищеними цінами для декількох видавництв: «Клуб сімейного дозвілля» із книжками: 1) А. Кокотюха «Справа отамана Зеленого»: в магазині – 36 грн., в рамках держпрограми – 63 грн.; 2) Л. Дашвар «На запах м'яса»: в магазині – 44 грн., в рамках держпрограми – 76 грн.; 3) Н. Доляк «Чорна дошка»: в магазині – 44 грн., в рамках держпрограми – 77 грн.; 4) В. Шкляр «Маруся»: в магазині – 44 грн., за програмою – 66 грн. Книжка «Українська поезія дітям», до якої увійшли твори начальника управління видавничої справи і преси Держкомтелерадіо, секретаря експертної комісії Держкомтелерадіо Олексія Кононенка, коштує в магазинах 38 грн., а для держави вона обійшлася у 56 грн. У виданні містяться вірші багатьох класиків: Тараса Шевченко, Івана Франка та декількох сучасників, серед яких – О. Кононенко. Директор видавничої групи «Фоліо» пояснив, що авторські права на вірші секретаря ради отримав задовго до того, коли О. Кононенко отримав керівну посаду в Держкомтелерадіо, тож не вбачає конфлікту інтересів у такій співпраці. Також по вдвічі завищеній ціні державі продає книги видавництво «Кліо». Журналісти «НГ» придбали книгу Є. Сверстюка «На полі чести.

Книга 1. Невже то я?» у приміщенні самого видавництва за 100 грн., однак Держкомтелерадіо підписав договір із «Клію» на закупівлі цієї книги по 227 грн. за один примірник. Директор даного видавництва Віра Соловйова пояснила, що така різниця в ціні виникла тому, що держава взяла на себе усі видавничі витрати: гонорар художнику – 15 тис. грн., гонорар упоряднику – 40 тис. грн. та 12 тис. грн. – доставка по бібліотеках. Тобто, держава оплатила усі витрати, тож друкуючи додатковий тираж, видавництво не платить жодні гонорари. Однак, навіть з усіма гонорарами книжка мала б коштувати на чверть дешевше, ніж держава її купила [4; 12].

Реагуючи на критику, 2015 р. Держкомтелерадіо розробив нову редакцію Порядку реалізації бюджетної програми «Випуск книжкової продукції за програмою «Українська книга». Як повідомив перший заступник голови Держкомтелерадіо Б. Червак, у Порядку були враховані всі пропозиції експертного середовища, видавців та громадських організацій [3]. Зокрема, до трьох було обмежено кількість пропозицій, які може подавати один видавець на один тематичний розділ. Крім обґрунтування суспільної необхідності видання, заявка видавництва має відтепер містити й макет або рукопис майбутнього видання, а також дані про проекти, реалізовані в минулому. Змінилися й принципи формування самої експертної ради, яка займається добором книг – нові правила повинні запобігти можливому конфлікту інтересів. Крім того, був удосконалений алгоритм визначення читацького попиту, з'явилися нові тематичні розділи (видання перекладів творів українських авторів іноземними мовами та видання військово-патріотичного спрямування), а до критеріїв добору додався ще один – задоволення інтересів соціально незахищених груп (малозабезпечені верстви населення, особи з особливими потребами тощо) [3; 13].

Однак, попри новації, проект переліку видань, передбачених до випуску за програмою «Українська книга» на 2016 р., який із зауваженнями було схвалено Колегією Держкомтелерадіо й опубліковано на сайті організації, також викликав чимало запитань. Так, викликав обурення той факт, що до переліку не потрапило багато переможців Всеукраїнського рейтингу «Книжка

року», президентської премії «Українська книжка року», а також конкурсу «Найкраща книга України», який проводить Держкомтелерадіо України. Із критикою запропонованого проекту переліку видань виступила й Рада директорів державних видавництв. Автори листа до Держкомтелерадіо нарікали, що до нього потрапили видавництва, які не реалізували жодного книжкового проекту, крім виданих за програмою «Українська книга». Натомість із 168 пропозицій державних видавництв до переліку увійшли лише 45. За словами письменниці, члена експертної ради при Держкомтелерадіо О. Забужко, хоча сама ідея державної підтримки книговидавництва – хороша, її реалізація перетворилась на хаос. «На мою думку, передусім мають бути чітко сформульовані вимоги до конкурсу – нині вони не прописані. Перше, про що я сказала – жодних книжок народних депутатів. ... Крім того, ...у нас на державні гроші публікуються комерційно успішні автори. ... Хоча ці кошти мають йти на «вдів і сиріт», на нішеві видання, на ті ділянки ринку, де треба заохочувати, стимулювати. Маю на увазі, наприклад, науково-популярну літературу для дітей. Зараз тут у нас прогалина. Нон-фікш, документалістика, представлення української спадщини. Все це – меценатські речі, які має підтримувати держава. ...Сьогодні у нас немає культури читання своєї класики, немає жанру біографії, есеїстики» [3].

В інтерв'ю заступник голови Держкомтелерадіо України Б. Червак, оцінюючи значення програми, відзначив, що «це українська – не російська, не англійська книга, тому пріоритет має надаватися українській книжці і україномовній книжці. ...Державні видавництва – це бренди, у них історія. Тому підтримка цих брендів – це підтримка української книги, української історії, української мови» [15]. Фахівець продовжив: «Наприклад, я категорично проти того, щоб Українська держава фінансувала твори письменників, які живуть у РФ і пишуть російською мовою. У попередні версії переліку не потрапили видання книжок, приурочених до 75-х роковин трагедії Бабиного Яру, книжка кримськотатарською мовою, книжки шрифтом Брайля. На мою думку, ці пропозиції мають увійти до програми. Є зауваження щодо видання творів Михайла Грушевського, Івана

Франка. Переконалий, що ми також маємо підтримати праці Інституту української мови НАНУ, зокрема словники. Крім того, я буду рекомендувати експертній раді вилучити з переліку маловідомі, сумнівні видавництва, які, крім як у межах програми «Українська книга», жодних книжок не видавали» [3].

Висновки. Основною причиною спаду книговидання в Україні в останні роки стало те, що не було створено належних соціально-економічних умов, які б сприяли формуванню помірних цін на книги та зробили б їх доступними широким верствам населення. За період незалежності України спостерігалася стагнація національної видавничої справи, її неспроможність виконувати власні функції, небажання влади фокусуватися на наявних проблемах галузі, розробити і, найголовніше, реалізувати стратегічний комплекс заходів, які б не тільки зупинили негативні тенденції, а й забезпечили швидке, динамічне, якісне та кількісне зростання випуску вітчизняної видавничої продукції, задоволення культурно-освітніх потреб суспільства, забезпечили захист національного інформаційного простору, конкурентоспроможність української книги на ринку. Державна видавнича програма «Українська книга», що діє з 2005 р. по сьогоднішній день, на думку фахівців, не змогла повною мірою виконати покладені на неї функції. Проблема у видавничій галузі України є більш глибокою та складною, зумовленою рядом причин, що потребують якнайшвидшого розв'язання: недосконалість інформаційного законодавства України; брак системних державно-управлінських рішень, спрямованих на забезпечення стратегічних національних інтересів в інформаційній сфері; висока інформаційна залежність України від іноземних держав та медіа-структур; недостатній рівень державної підтримки галузі; порушення прав журналістів на доступ до інформації, адміністративний тиск та втручання власників ЗМІ в редакційну політику; надзвичайно високий рівень витрат на підготовку й виготовлення вітчизняної видавничої продукції, що робить її не конкурентоздатною і обмежує накладу та асортимент видань; нерівність учасників видавничого ринку; загальноекономічна криза, наслідком якої стало падіння купівельної спроможності населення; відсутність повноцінного інформаційного забезпечення випуску української

книги на внутрішньому книжковому ринку; скорочення й недостатнє фінансування бібліотек; відсутність всеукраїнської мережі книгорозповсюдження; скорочення кількості книгарень у розрізі територіально-адміністративного поділу; високі поштові й транспортні витрати; непомірно висока плата за комунальні послуги й оренду приміщень; зростання кредиторської заборгованості суб'єктів видавничої справи; невеликі обсяги іноземних інвестицій у видавничу галузь; навала невибагливого за змістом друкованого читива з-за кордону; наявність тіньового обігу книжкової продукції; поспішний продаж об'єктів видавничої сфери без урахування інтересів трудових колективів; нерозвинутість вітчизняного сегменту мережі Інтернет з продажу видавничої продукції тощо.

Список використаних джерел

1. Буряк С. Аналітичний огляд книговидавничої діяльності за підсумками 2015 року / Зведені адміністративні дані про випуск видавничої продукції. Видавнича справа. Державний комітет телебачення і радіомовлення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=129144&cat_id=34099. – Назва з екрану.
2. Грет Г. Книгорозповсюдження в структурі книжкової справи України / Галина Грет // Вісник Львівського ун-ту. Серія книгозн., бібліот. та інф. технол. – 2012. – Вип. 7. – С. 105–116. – Бібліогр.: 21 назва.
3. Гривінський Р. «Українська книга»-2016: як подолати хаос? / Роман Гривінський // «День», 29 березня 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/tema-dnyua-ukrayinci-chytayte/ukrayinska-knyuga-2016-yak-podolaty-haos>. – Назва з екрану.
4. Держпрограма «Українська книга» платить за книжки на третину більше від ринкових цін. Сайт «Наші гроші», 15 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nashigroshi.org/2015/09/15/derzhprohrama-ukrajinska-knyha-platyt-za-knyzhky-natretynu-bilshe-vid-rynkovyh-tsin/>. – Назва з екрану.
5. Індутна К. І. Розвиток книговидавничої справи в Україні / К. І. Індутна // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 2. – С. 145–154. – Бібліогр.: 43 назви.
6. Мураховський А. Державне регулювання у сфері видавничої справи / Анатолій Мураховський // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 2. – С. 3–8. – Бібліогр.: 4 назви.

7. Мураховський А. Українське книговидання: радянська доба і сьогодення / Анатолій Мураховський // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 9. – С. 3–5. – Бібліогр.: 6 назв.

8. Павличко Д. Чому програма «Українська книга» – ганьба для книжкової галузі країни і як потрібно розвивати бібліотечну справу / Сайт Forbes. Україна. 13 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1403650-chomu-programa-ukrayinska-kniga-and8722-ganba-dlya-knizhkovoyi-galuzi-krayini>. – Назва з екрану.

9. Порядок реалізації бюджетної програми «Випуск книжкової продукції за програмою «Українська книга» (Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 28 листопада 2012 р. № 313) / Програма «Українська книга». Видавнича справа. Державний комітет телебачення і радіомовлення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=99172&cat_id=34138. – Назва з екрану.

10. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Проблеми розвитку українського книговидавництва, книгорозповсюдження та перспективи підтримки книгочитання в Україні»: Постанова Верховної Ради України від 19.11.2013 № 695-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/695-18>. – Назва з екрану.

11. Програма «Українська книга» / Сайт Barabooka [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.barabooka.com.ua/programa-ukrayins-ka-kniga/>. – Назва з екрану.

12. Програма «Українська книга» реалізовуватиметься у 2016 році за новими правилами – Держкомтелерадіо (29 січня 2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/programa_ukrainska_kniga_realizovuvatimetsya_u_2016_rotsi_za_novimi_pravilami_derzhkomteleraudio/. – Назва з екрану.

13. У програми «Українська книга» нові зміни / Сайт ЛітАкцент. 6 жовтня 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/10/06/u-prohramy-ukrajinska-knyha-novi-zminy/>. – Назва з екрану.

14. «Українська книга 2014», або Хто всі ці видавництва? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/news/ukraiinska-kniga-2014-abo-xto-vsi-ci-vidavnictva>. – Назва з екрану.

15. Українська книга-2016, або Які видання претендують на державне фінансування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/news/ukraiinska-kniga-2016-abo-yaki-vidannya-pretenduyut-na-derzhavne-finansuvannya>. – Назва з екрану.

16. Урізана програма «Українська книга» / Сайт «ПРО»: інформаційна агенція культурних індустрій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/content/urizana-programa-ukrayinska-kniga>. – Назва з екрану.

References

1. Buryak S. Analitychnyy ohlyad knyhovydavnychoyi diyalnosti za pidsumkamy 2015 roku / Zvedeni administratyvni dani pro vypusk vydavnychoyi produktsiyi. Vydavnycha sprava. Derzhavnyy komitet telebachennya i radiomovlennya Ukrainy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=129144&cat_id=34099. – Nazva z ekranu.
2. Hret H. Knyhorozpovsyudzhennya v strukturі knyzhkovoyi spravy Ukrainy / Halyna Hret // Visnyk Lvivskoho un-tu. Seriya knyhozn., bibliot. ta inf. tekhnol. – 2012. – Vyp. 7. – S. 105–116. – Bibliohr.: 21 nazva.
3. Hryvinskyy R. «Ukrayinska knyha»-2016: yak podolaty khaos? / Roman Hryvinskyy // «Den», 29 bereznya 2016. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://day.kyiv.ua/uk/article/tema-dnya-ukrayinci-chytayte/ukrayinska-knyha-2016-yak-podolaty-haos>. – Nazva z ekranu.
4. Derzhprohrama «Ukrayinska knyha» platyt za knyzhky na tretynu bilshe vid rynkovykh tsin. Sayt «Nashi hroshi», 15 veresnya 2015 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://nashigroshi.org/2015/09/15/derzhprohrama-ukrajinska-knyha-platyt-za-knyzhky-na-tretynu-bilshe-vid-rynkovykh-tsin/>. – Nazva z ekranu.
5. Indutna K. I. Rozvytok knyhovydavnychoyi spravy v Ukraini / K. I. Indutna // Ekonomika i prohnozuvannya. – 2010. – № 2. – S. 145–154. – Bibliohr.: 43 nazvy.
6. Murakhovskyy A. Derzhavne rehulyuvannya u sferi vydavnychoyi spravy / Anatoliy Murakhovskyy // Visnyk Knyzhkovoyi palaty. – 2015. – № 2. – S. 3–8. – Bibliohr.: 4 nazvy.
7. Murakhovskyy A. Ukrayinske knyhovydannya: radyanska doba i sohodennya / Anatoliy Murakhovskyy // Visnyk Knyzhkovoyi palaty. – 2014. – № 9. – S. 3–5. – Bibliohr.: 6 nazv.
8. Pavlychko D. Chomu prohrama «Ukrayinska knyha» – hanba dlya knyzhkovoyi haluzi krayiny i yak potribno rozvyvaty bibliotechnu spravu / Sayt Forbes. Ukrayina. 13 zhovtnya 2015 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1403650-chomu-programa-ukrayinska-kniga-and8722-ganba-dlya-knizhkovoyi-galuzi-krayini>. – Nazva z ekranu.
9. Poryadok realizatsiyi byudzhetnoyi prohramy «Vypusk knyzhkovoyi produktsiyi za prohramoyu «Ukrayinska knyha» (Nakaz Derzhavnoho komitetu telebachennya i radiomovlennya Ukrainy vid

28 lystopada 2012 r. № 313) / Prohrama «Ukrayinska knyha». Vydavnycha sprava. Derzhavnyy komitet telebachennya i radiomovlennya Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=99172&cat_id=34138. – Nazva z ekranu.

10. Pro Rekomendatsiyi parlamentskykh slukhan na temu: «Problemy rozvytku ukrayinskoho knyhovydavnytstva, knyhorozpovsyudzhennya ta perspektyvy pidtrymky knyhochytannya v Ukrayini»: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vid 19.11.2013 № 695-VII [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/695-18>. – Nazva z ekranu.

11. Prohrama «Ukrayinska knyha» / Sayt Barabooka [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.barabooka.com.ua/programa-ukrayins-ka-kniga/>. – Nazva z ekranu.

12. Prohrama «Ukrayinska knyha» realizovuvatymetsya u 2016 rotsi za novymy pravylamy – Derzhkomteleradio (29 sichnya 2016) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/programa_ukrainska_kniga_realizovuvatimetsya_u_2016_rotsi_za_novimi_pravilami_derzhkomteleradio/. – Nazva z ekranu.

13. U prohramy «Ukrayinska knyha» novi zminy / Sayt LitAktsent. 6 zhovtnya 2015 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://litakcent.com/2015/10/06/u-prohramy-ukrajinska-knyha-novi-zminy/>. – Nazva z ekranu.

14. «Ukrayinska knyha 2014», abo Khto vsi tsi vydavnytstva? [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.chytomo.com/news/ukrainska-kniga-2014-abo-xto-vsi-ci-vidavnictva>. – Nazva z ekranu.

15. Ukrayinska knyha-2016, abo Yaki vydannya pretenduyut na derzhavne finansuvannya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.chytomo.com/news/ukrainska-kniga-2016-abo-yaki-vidannya-pretenduyut-na-derzhavne-finansuvannya>. – Nazva z ekranu.

16. Urizana prohrama «Ukrayinska knyha» / Sayt «PRO»: informatsiyana ahentsiya kulturnykh industriy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://i-pro.kiev.ua/content/urizana-programa-ukrayinska-kniga>. – Nazva z ekranu.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Демуз Інна Олександрівна, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри документознавства

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

e-mail: demuz_inna@ukr.net

Гордєєв Роман Валентинович, кандидат технічних наук, викладач кафедри документознавства
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

ДАнные ОБ АВТОРАХ

Демуз Инна Александровна, доктор исторических наук, доцент, заведующая кафедрой документоведения
ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401
e-mail: demuz_inna@ukr.net

Гордеев Роман Валентинович, кандидат технических наук, преподаватель кафедры документоведения
ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401

DATA ON AUTHOR

Demuz Inna O., Doctor of Historical Sciences, the Head of Document Science Department
State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University after»
Ukraine, Kyiv region, Pereyaslav-Khmelnytskyi, 30 Sukhomlynsky Street , 08401
e-mail: demuz_inna@ukr.net

Gordieiev Roman V., Candidate of Technical Sciences, faculty member of Document Science Department
State Higher Educational Establishment «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»
Ukraine, Kyiv region, Pereiaslav-Khmelnytskyi, 30 Sukhomlynskoho Street, 08401

РОЗДІЛ III. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАУКАХ ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ЦИКЛУ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ СУСПІЛЬСТВА

УДК 37.378.4

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У СОЦІОГУМАНІТАРНІЙ ОСВІТІ

Січкаренко Г. Г.

Метою статті є з'ясування місця гендерного підходу у суспільних дисциплінах, що викладаються у вищих навчальних закладах України. Предметом аналізу виступають підручники з соціології та політології для студентів непрофільних ВНЗ, рекомендовані Міністерством освіти і науки України, та вияв у них дискримінації за ознакою статі (андроцентризм, сексизм, гендерні стереотипи). Саме підручники є потужним інструментом трансляції гендерної чутливості. Під час аналізу матеріалу використовуються історичний і порівняльний методи дослідження.

Встановлено, що сучасні підручники з соціології щодо гендерної проблематики поділяються загалом на дві групи. У першій приділяється увага гендеру, наявні спеціальні розділи, проте гендерна проблематика присутня при розгляді лише деяких соціальних процесів, існують прояви андроцентризму. До другої групи відносяться підручники, в яких про гендер майже нічого не говориться, де гендерні відношення в суспільстві ігноруються. Підручники з політології відносяться переважно до другої групи. Вказане не відповідає рівню сучасної світової науки, українському законодавству та вимогам вищої освіти.

Ключові слова: *гендер, гендерний підхід, гендерна чутливість, андроцентризм, сексизм, гендерні стереотипи.*

ГЕНДЕРНЫЙ ПОДХОД В СОЦИОГУМАНИТАРНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Сичкаренко Г. Г.

Целью статьи есть осмысление места гендерного подхода в общественных дисциплинах, которые преподаются в вузах

України. Предметом аналізу виступають учебники по соціології і політології для студентів непрофільних вузів, рекомендовані Міністерством освіти і науки України, і виявлення в них дискримінації по признаку пола (андроцентризм, сексизм, гендерні стереотипи). Іменно учебники являються потужним інструментом трансляції гендерної чутливості. Во время аналізу матеріала використовуються історичний і порівняльний методи дослідження.

Установлено, що сучасні учебники по соціології відносно гендерної проблематики діляться в цілому на дві групи. В першій уделюється увага гендеру, є спеціальні розділи, але гендерна проблематика використовується тільки при розгляді деяких соціальних процесів, присутні прояви андроцентризму. До другої групи відносяться учебники, в яких гендер майже не згадується, гендерні відносини в суспільстві ігноруються. Учебники по політології відносяться переважно до другої групи. Розглянута ситуація не відповідає рівню сучасної світової науки, українському законодавству і вимогам вищої освіти.

Ключові слова: гендер, гендерний підхід, гендерна чутливість, андроцентризм, сексизм, гендерні стереотипи.

GENDER APPROACH IN SOCIO-HUMANISTIC EDUCATION

Sichkarenko H. H.

The object of the article is finding out the place of gender approach in social disciplines that are taught in higher education institutions. The subject of analysis is uncovering of discrimination according to the article (androcentrism, sexism, gender stereotypes) in the textbooks of sociology and politology of non-major higher education institutions that are recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine. The textbooks are powerful tools of translation of gender sensitivity. Historical and comparative methods of investigation are used during the analysis of the material.

It has been established that modern textbooks of sociology about gender problematics are generally divided into two groups. In the textbooks of the first group attention is given to gender, there are special chapters, but gender problematics can be seen only in considering of some social processes, there are also demonstrations of androcentrism. The textbooks that don't give almost any information about gender and gender relations in the society are being ignored, belong to the second one. The textbooks of

politology mainly belong to the second group. Such textbooks don't conform to the level of modern world science, Ukrainian legislation and requirements of higher education.

Keywords: *gender, gender mainstreaming, gender sensitivity, androcentrism, sexism, gender stereotypes.*

Постановка проблеми. Система вищої освіти в Україні переживає значні трансформації, пов'язані з перманентним реформуванням вищої школи й імплементацією чинного Закону України «Про вищу освіту». Головною метою цього виступає приведення рівня та якості нашої освіти у відповідність з тими, які прийняті в розвинених країнах. Попри певних досягнень на цьому шляху кидається в очі недостатня присутність гендерного компонента в програмах, підручниках і посібниках для студентів ВНЗ. Особливо це неприпустимо при підготовці майбутніх спеціалістів для соціогуманітарної галузі, адже в недалекому майбутньому вони будуть впливати на функціонування цієї сфери. При цьому, у середній школі вже розгорнута робота у цьому напрямку [32].

Важливо, що в Україні, хоча і з запізненням, розроблена нормативно-правова база щодо впровадження гендерного підходу у вищу освіту. Поштовхом став Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.). У ст. 21 останнього вказано на необхідність видання підручників, посібників, «вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка, виховання культури гендерної рівності, рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків» [22]. На виконання Закону, МОН України видало наказ № 839 від 08.09.2009 р. «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» [21]. 26.09.2013 р. вийшла Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 р.», де передбачені заходи щодо виконання положень Декларації тисячоліття ООН із забезпечення гендерної рівності, зокрема, у системі освіти [23]. У 2015 р. при МОН було створено Робочу групу з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації у сфері освіти.

Аналіз останніх досліджень. Гендерна проблематика у вищій освіті відноситься до одної з найменш розроблених у вітчизняних дослідженнях. Аналіз публікацій свідчить про те, що до середини 1990-х рр. практично були відсутні роботи, присвячені гендерному аспекту в освітній сфері. Нині ситуація покращується. Доцільно виділити праці І. Жеребкіної [1], А. Колодій [17], М. Маєрчик [2], Т. Марценюк [8; 9], Т. Мельник [11], О. Плахотник [2; 3], Н. Приходькіної [20] тощо. Варто згадати перший на пострадянському просторі підручник з гендерних досліджень за редакцією І. Жеребкіної, де наданий і аналіз навчальної літератури [33]. Між тим, реальна ситуація у вищій школі майже не змінюється або змінюється надто повільно.

Метою статті є з'ясування місця гендерного підходу в суспільних навчальних дисциплінах, які викладаються у ВНЗ України.

Предметом аналізу виступають підручники та навчальні посібники з соціології та політології для студентів непрофільних ВНЗ, рекомендовані Міністерством освіти і науки України, та виявлення в них дискримінації за ознакою статі (андроцентризм, сексизм, гендерні стереотипи). Підручники були обрані на підставі популярності та поширення серед викладачів і студентів, адже саме вони є потужним інструментом трансляції гендерної чутливості. З одного боку, підручники і навчальні посібники віддзеркалюють гендерні стереотипи, які панують у суспільстві та всередині академічного середовища, з іншого – вони можуть сприяти розумінню проблеми та просуванню гендерної рівності (або нерівності) серед громадян через свій вплив на студентів.

Виклад основного матеріалу. У суспільно-гуманітарних науках поняття «гендер» поширилось у другій половині ХХ ст. через усвідомлення зміни соціальної ролі жінки, потужний рух фемінізму у західних країнах і так звану сексуальну революцію. Існують різні версії щодо першості запровадження в науковий обіг цього поняття, втім пальма першості віддається переважно статтям американських вчених: 1) Джон Мані у Британському журналі з медичної сексології (1955) [8, с. 8]; 2) Роберт Столлер «Стать і гендер: про розвиток мужності та жіночності» (1968) [35; 8, с. 8]; 3) Ен Окліс «Секс, гендер і суспільство» (1972) [28];

4) Джоан Скотт «Гендер: корисна категорія історичного аналізу» (середина 1980-х рр.) [6].

Гендерні та феміністські дослідження, починаючи з 1970-х рр., отримали плідного розвитку на Заході. У США виникли *women's studies (W.S.)* – так звані жіночі дослідження. Було відкрито 300 програм W.S., у які увійшли 30 тис. курсів в університетах та інших закладах освіти. Був показаний андроцентризм наукових досліджень і освіти, проведена ревізія соціогуманітарних дисциплін і навчальної літератури, усунути гендерні стереотипи, розпочалася підготовка студентів з W.S. Для української академічної спільноти ця робота ще попереду. Експертиза українських підручників для студентів ВНЗ щодо гендерної чутливості ще не проведена належним чином.

Поняття «гендер», на відміну від поняття «стать», є не біологічною, а соціокультурною ознакою індивіду, яка набувається під час соціалізації. У різних суспільствах гендерні ролі історично різняться, проте наразі, через глобалізацію, взаємопроникнення культур, гендерна ідентичність постійно трансформується. Втім основою методології гендерних досліджень є не лише показ гендерної асиметрії, але й розгляд суспільних інститутів, зокрема влади, через гендерні ролі та відношення. Тут присутній змістовний демократичний потенціал, який в Україні недостатньо розуміється і використовується.

Не можна підготувати майбутнього спеціаліста без розуміння ним гендерної проблематики, оскільки гендерна чутливість є професійною нормою та ознакою цивілізованого поведіння в розвинутих країнах. Між тим, в українському суспільстві продовжують панувати традиційні стереотипи стосовно соціальної ролі жінок і чоловіків. Так, за результатами експерименту Н. О. Приходькіної, серед 700 студентів київських ВНЗ, було встановлено, що в навчальних програмах і змісті освіти гендерна проблематика висвітлена недостатньо: у списку рекомендованої літератури з гуманітарних предметів майже відсутні праці з гендерної проблематики; більшість студентів має стереотипні погляди щодо призначення жінок і чоловіків у суспільстві; близько 95% студентів мали низький рівень гендерної чутливості [20]. Такі ж результати показали

дослідження Гендерного інформаційно-аналітичного центру «Крона» серед харківських ВНЗ. У студентів і студенток виявлені чіткі типові гендерні стереотипи щодо ролі та призначення жінки в суспільстві, розподілу жіночих і чоловічих обов'язків тощо [3]. Українські дослідники пояснюють це переважно особливістю слов'янського менталітету, пануванням патріархальних традицій, відсутністю кваліфікованих фахівців з цього питання. Серед українців залишаються поширеними патерналістські настрої, і питання гендерної рівності сприймаються як такі, що штучно кальковані із західного суспільства та примусово нав'язуються українцям [8, с. 34; 9].

В останній час в Україні розгортаються гендерні дослідження за підтримки міжнародних організацій, навчальні гендерні програми у вищій школі [див.: 4]. Проте більшість викладачів суспільних дисциплін продовжує ігнорувати гендерний аналіз. Це показує навіть попередній огляд підручників, посібників, словників, де жінки згадуються набагато рідше, ніж чоловіки, у т. ч. через гендерну асиметрію понятійного апарату. Андроцентризм особливо показовий у мовних конструкціях, де, наприклад, у парі «чоловік-жінка», «син-донька», «юнаки та дівчата» на першому місці вказується чоловік усупереч положенням абетки. Професії та посади мають найменування у чоловічому роді. Поширені штампи на кшталт: «представники сильної/слабкої статі», «прекрасна половина людства», «жіночки» або «жіноцтво» (порівняйте з «чоловічками» і «чоловіцтвом») тощо [див.: 8, с. 41; 24].

Проаналізуємо тексти підручників з соціології, адже саме вона покликана досліджувати соціальну взаємодію людей у сучасному суспільстві. Соціологія почала викладатись у ВНЗ України як обов'язкова дисципліна разом з політологією замість наукового комунізму на межі 1980–1990-х рр. Вона не мала відповідного кадрового та навчально-методичного забезпечення. Перші підручники були скалькульовані із західних підручників, проте з них була вилучена гендерна проблематика. Згодом були видані популярні підручники західних університетів професорів Нейла Смелзера (1994 р.) і Ентоні Гіденса (1999 р.). Ці видання мали великі спеціальні розділи, розгорнутий ілюстративний

матеріал з гендерної проблематики. Так, у підручнику Е. Гіденса окремих розділ «Гендер і сексуальність» займає сторінки 119–149 [5]. При цьому гендерна проблематика пронизує всі теми навчального курсу. У підручнику Н. Смелзера гендерна нерівність розглядається вже в другому розділі «Соціальна нерівність» у главі 12 «Сексуальні ролі та нерівність» [25, с. 328–361] і надалі через призму всіх соціальних інститутів – сім'ї, освіти, політики, народонаселення тощо.

У наших підручниках протягом 1990-х рр. гендерна проблематика була зовсім відсутня. Всі соціальні процеси розглядались як абстрактні, що відносяться до людини загалом. Навіть у розділах «Соціологія сім'ї», «Соціологія праці», «Економічна соціологія», «Соціологія молоді», «Соціологія політики» не згадувались гендерні ролі, гендерна нерівність, статева сегрегація ринку праці, жіночі рухи, проблеми представництва жінок у владі тощо. Отже, студенти не навчались об'єктивному науковому аналізу специфіки стану, ролі та взаємодії великих соціальних спільнот у сучасному суспільстві.

Один із перших українських посібників за редакцією В. Г. Городяненка у виданні 1999 р., не мав параграфу, присвяченого гендерним проблемам, та відповідних категорій у термінологічному словнику, навіть у розділі «Соціологія сім'ї і шлюбу» [30]. Те ж саме відноситься і до другого популярного підручника з соціології за редакцією В. М. Пічі (1999 р.) [14].

У згаданих підручниках зустрічаються неточності та гендерні стереотипи. Так, у параграфі 6.7 «Соціологія сім'ї» підручника В. М. Пічі у структурі сім'ї виділяються «авторитарні сім'ї, які характеризуються жорстким підкоренням дружини – чоловікові, а дітей – батькам» [14, с. 158]. Між тим, такі сім'ї називаються патріархальними. В авторитарних сім'ях влада зосереджена в руках однієї особи без уточнення статі (у низки соціальних груп – у руках жінки). Така ключова функція сім'ї та шлюбу, як сексуальна, у згаданих підручниках залишалась на останніх місцях (9–10-му) [14, с. 161; 29, с. 169]. Перед нами некритичне відтворення градації радянських посібників [див.: 10]. Між тим, у сучасному суспільстві це не відповідає дійсності. Варто нагадати, що навіть у християнському віровченні щодо

шлюбу ця функція стоїть на другому місці [13, с. 3]. У Новому заповіті у Першому Посланні до Коринтян (7, 2, 4) сказано: «Але щоб уникнути розпусти, нехай кожен муж має дружину свою, і кожна жінка хай має свого чоловіка. Дружина не володіє над тілом своїм, але чоловік; так же само й чоловік не володіє над тілом своїм, але дружина». Отже, усвідомлення шлюбу як основного інституту задоволення сексуальної потреби населення було зрозумілим з давніх давен.

У цьому зв'язку достойним виключенням виступає «Короткий енциклопедичний словник з соціології» за ред. В. І. Воловича, виданий у КНУ імені Тараса Шевченка у 1998 р., куди увійшли статті «Гендер», «Гендерні дослідження», «Гендерна сукупність» [26, с. 95–97].

Із початком нового тисячоліття в підручниках починає з'являтися гендерна проблематика, проте не у всіх і досить непослідовно й обмежено. Зустрічались і помилкові твердження. Так, у навчальному словнику-довіднику «Соціологія: терміни, поняття, персоналії» (укл.: В. М. Піча та ін.) поняття «гендер» тлумачиться як «відмінність між чоловіками і жінками за анатомічною статтю», «гендерна ідентичність – наше уявлення про свою стать; відчуття себе жінкою чи чоловіком» [31, с. 54]. Між тим, існує наукова точка зору, що гендер – це соціокультурна, символічна конструкція, але не «анатомічна», а гендерна ідентичність – це переживання власної відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі (або таким, що приписуються представникам певної статі суспільно-історичною чи соціокультурною ситуацією).

Окремий розділ «Гендерна соціологія» з'являється лише у третьому виданні підручника за ред. В. Г. Городяненка (2008 р.). Починається розділ важливим визнанням: «на межі ХХ–ХХІ ст. пострадянська соціологія сміливіше стала освоювати нові підходи та напрями, серед них і гендерні дослідження, хоч цю проблематику немало дослідників розглядають як екстравагантну». При цьому зазначається, що «гендерні студії увійшли до наукового обігу в західноєвропейських країнах, США

і Канаді на початку 80-х років ХХ ст.» [28]. Отже, визнано наше відставання на 20 років.

У згаданому підручнику слушно зазначається, що «ставлення дослідника до об'єкта дослідження має особливий соціальний вияв: гнів, радість, симпатія, що виникають у процесі взаємодії та можуть впливати на результат дослідження. Це зумовлює підвищену увагу до етики гендерних досліджень» [28]. Між тим, авторам складно залишатись у межах етики. Основні поняття визначаються так: «маскулінність» (лат. *masculus* – чоловічий; тут – мужність, сила) та «фемінність» (лат. *femina* – жінка, самка; тут – жіночність)». Між тим, у словниках лат. *femina* визначають лише як «жінка», без вказаного доповнення у дусі «сексизму». Проте сексуальна функція в новому виданні підручника перемістилась вже з дев'ятого на п'яте місце [28].

До цього часу продовжують видаватися посібники, де відсутня гендерна проблематика, наприклад, для студентів Інституту філології КНУ ім. Т. Шевченка, затверджений кафедрою галузевої соціології КНУ (укладач – Вілкова О. Ю.) [27]. Або виходять підручники, де у відповідному розділі згадується гендерна нерівність, але немає потрібного аналізу чи він не проведений крізь поданий навчальний матеріал.

Наявні посібники, де продовжують ретранслюватися патріархальні стереотипи, наприклад, посібник М. П. Лукашевича з соціології сім'ї [7]. Хоча тут наведений параграф «Соціальні статуси, ролі і типи особистості: гендерний дискурс» (с. 81–88), проте гендеру присвячено трохи більше однієї сторінки (с. 82–83). Визначається, що вирішальним фактором у формуванні гендерних відмінностей є культура, проте вказується, що «жінкою не народжуються, нею стають» [7, с. 82]. Залишається запитання: а що відбувається з чоловіком? Гендерні стосунки характеризуються як «форма соціальних відносин між великими суспільними групами» [7, с. 82]. Чому лише великими? До сексизму можна віднести також вислів у посібнику М. П. Лукашевича: «Відношення до жінок як до вищих істот – одне з основних вимог західної цивілізації» [7, с. 82].

Отже, сучасні підручники та посібники з соціології щодо гендерної проблематики можна поділити загалом на дві групи.

У першій групі приділяється увага гендеру, наявні спеціальні розділи, проте гендерна проблематика присутня при розгляді лише деяких соціальних процесів, залишаються присутніми прояви андроцентризму. До другої групи відносяться підручники, у яких про гендер майже нічого не говориться і гендерні відношення в сучасному суспільстві ігноруються. Вказане не відповідає рівню сучасної світової науки і вимогам вищої школи.

Перейдемо до розгляду підручників, навчальних посібників і словників з політології. Відразу зазначимо, що в історії політичної думки політика та владні відносини розглядалися як суто чоловіча справа, тому в підручниках з політології жінки як суб'єкти суспільно-політичного життя зустрічаються набагато рідше, ніж у відповідній літературі з соціології.

Сучасна навчальна література з політології, яку проаналізувала авторка, практично не має гендерної термінології та тематики. Серед жінок-вчених де-не-де згадується лише Ханна Арендт [15, с. 340; 34, с. 326; 18, с. 22; 17, с. 25, 161]. У більшості словників, які надаються до підручників, відсутні категорії гендеру. У Політологічному енциклопедичному словнику за редакцією М. П. Требина є лише поняття «сексизм» і «фемінізм» [16, с. 648, 758–761]. У посібнику Київського національного університету будівництва і архітектури [18, с. 213] та підручнику за редакцією О. В. Бабкіної і В. П. Горбатенко [19] наводиться лише поняття «фемінізм» При тому, воно тлумачиться як «інтелектуальний та суспільно-політичний рух, що виступає за розширення прав і ролі жінок у суспільстві» [19]. Між тим, мова мала йти про боротьбу жінок за рівноправність, а не лише за розширення прав.

Окрім того, підручники з політології не є гендерно нейтральними. Тут наявні мовні стереотипи сексизму та деструктивні стратегії (ототожнення людини і чоловіка, повне домінування чоловічих прикладів і наочності – політиків, видатних діячів, вчених, виклад матеріалу з погляду чоловіків, порівняння соціальної ролі жінок і чоловіків на користь других тощо). Це є характерним для традиційно-патріархальної картини світу. Причому підручники, підготовлені вченими-жінками, в цьому не відрізняються від написаних чоловіками [19; 17].

Так, у підручнику за редакцією О. О. Бабкіної та В. П. Горбатенко у розділі «Класифікація громадських об'єднань» після характеристики молодіжних організацій і об'єднань дозвільного характеру єдиний раз з'являється один абзац про жіночі громадські об'єднання та рухи [19]. У тексті про «політичну свідомість соціальної спільноти» називають клас, націю, професійну, вікову групу, проте про жінок – нічого. За цим стоїть визнання маргінальності та незначимості гендерної/жіночої проблематики, що показує андроцентризм політичного знання в Україні.

У підручнику за редакцією А. Колодій «право жінки на самовизначення» називається єдиний раз лише у контексті проблем абортів [17, с. 121]. Жіночі спільноти, групи, рухи не згадуються. Наприклад, «референтними групами у справі політичної соціалізації» називаються лише «партії, етнічні та релігійні групи, групи за професіями» [17, с. 136]. Зазначається, що «у багатьох країнах значний вплив мають екологічні («зелені») партії, партії пенсіонерів, організації споживачів та ін.» [17, с. 145]. Отже, згадуються навіть пенсіонери як суб'єкти політичної активності, а жіночі організації не є присутніми і тут.

У цьому сенсі позитивним є підручник П. П. Шляхтуна, де наведена інформація з історії та сучасності світового жіночого руху [34, с. 306–307], говориться про наявність проблеми «забезпечення не лише формально-юридичної, а й фактичної рівності жінок із чоловіками» [34, с. 177], є згадування про «жіночі партії», «жіночі громадські організації» [34, с. 282]. Проте в інших темах: з соціальної нерівності, соціальних відносин, видів соціальної політики, з політичної культури, субкультури, соціалізації тощо – жодної інформації про гендерні/жіночі проблеми, сукупності, організації, завдання, нерівності, соціалізації, стереотипи тощо.

Таким чином, автори підручників з політології, які були розглянуті, не критично, недостатньо повно і тому неадекватно оперують основними політологічними поняттями. Феміністичні політичні теорії, гендерні підходи зовсім не представлені, навіть при розгляді напрямків західної політичної думки. Відсутня інформація з гендерних питань, відповідних посилань під час

характеристики політичної поведінки, політичної культури, політичних прав представників різних груп, спільнот і т. ін. Проведений аналіз показує, що більшість авторів спирається не на сучасні політологічні та гендерні дослідження, а на поширені традиційні гендерні стереотипи, що сприяє їх відтворенню у масовій свідомості. Проте основою методології гендерних досліджень у політології є не лише показ гендерної асиметрії, але й розгляд інститутів влади та домінування через гендерні ролі і відношення в суспільстві й державі. Тут прихований величезний демократичний, гуманістичний потенціал, який у нашому суспільстві до кінця не використовується і не розуміється.

До того ж, переважна більшість студентів, які отримують соціогуманітарну вищу освіту, за даними Державної служби статистики України, мають жіночу стать (див. табл. 1) [12, с. 147, 151, 163–165]. Присутня нагальна потреба та суспільний запит на всебічне сучасне наукове знання щодо виявлення і розв'язання гендерних проблем у суспільстві та подолання гендерної асиметрії.

Таблиця 1.

Розподіл студентів університетів, академій, інститутів за освітньо-кваліфікаційними рівнями, напрямками підготовки та за ознакою статі на початок 2016/17 навчального року

	освіта	гуманітарні науки та мистецтво	соціальні науки, бізнес і право
Бакалаври: студентів усього	55525	77165	216194
у т. ч. жінок	37062	61742	133709
Спеціалісти: студентів усього	1084	780	6203
у т. ч. жінок	991	581	3976
Магістри: студентів усього	3608	6556	34513
у т. ч. жінок	2308	5150	20769

Висновки. Таким чином, гендерна проблематика у вітчизняній вищій освіті, з точки зору наукового та навчально-методичного забезпечення навчання, є однією з найменш розроблених. Проведений огляд підручників з соціології та політології дозволяє зробити висновок, що їх зміст відображає ситуацію, яка склалася в українському суспільстві з її загалом байдужістю та декларативністю щодо жіночої/гендерної

проблематики, а також демонструє відтворення гендерних стереотипів, що віддзеркалюють традиції та норми, які панують у науковому співтоваристві.

У західній науковій спільноті інтеграція гендерних досліджень до соціо-гуманітарних дисциплін відбулась давно і зараз слугує показником високих професійних якостей вчених. Незнання гендерної проблематики з боку більшості авторів розглянутих підручників може говорити про їх недостатній професіоналізм, що має своє практичне значення. Існуюча система підготовки спеціалістів у галузі соціо-гуманітарних наук не лише не надає сучасних знань з гендерних досліджень, посилюючи тим самим гендерну асиметрію, але й гальмує адаптацію України до європейських цінностей. Студенти не отримують сучасних соціо-політичних знань і не можуть сформувати чутливість до гендерної нерівності у владі та суспільстві, залишаючи поза сферою уваги значні пласти соціальної реальності.

Отже, наявне протиріччя між сучасними вимогами до забезпечення гендерної рівності, у т. ч. задекларованими законодавчо, умовами її впровадження та станом людської свідомості. Завданням вищої освіти є сприяння подоланню цих розбіжностей, зокрема через викладання суспільно-гуманітарних навчальних дисциплін. Подальших розвідок чекають навчальні курси з інших вузівських дисциплін.

Список використаних джерел

1. Введение в гендерные исследования. Ч. 1: учеб. пос. / И. А. Жеребкина и др. – Х.: ХЦГИ; СПб.: Алетейя, 2001 – 708 с.
2. Гендер для медій: підруч. із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей [Електронний ресурс] / М. Маєрчик, О. Плахотнік та ін. – К.: Критика, 2013. – 219 с. // Ін-т народознавства НАНУ. – Режим доступу: https://ru.scribd.com/doc/134194613/Gender-for-Media#fullscreen&from_embed.
3. Гендерні проблеми очима студентів: аналітична доповідь [Електронний ресурс] / Л. Гусакова, І. Даніленко та ін. – Х.: Райдеп, 2009. – 64 с. – Режим доступу: <http://krona.org.ua/assets/files/books/Ochyma-studentstva.pdf>.
4. Гендерні студії в сучасній Україні: матер. студ. наук.-практ. конф. (12–13 березня 2015 р.): зб. наук. ст. / гол. ред. С. О. Філоненко. – Бердянськ: БДПУ, 2015. – 96 с.

5. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
6. Гриневич Л. В. Гендерні дослідження [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2 / Л. В. Гриневич / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: «Наукова думка», 2004. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Genderni_doslidzhennja.
7. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї: теорія і практика: навч. посіб. / М. П. Лукашевич. – К.: ППК ДСЗУ, 2012. – 186 с.
8. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів / Т. Марценюк. – К.: CIDA, 2014. – 65 с.
9. Марценюк Т. О. Гендерні стереотипи зовнішньої реклами (на прикладі Подолу міста Києва) / Т. О. Марценюк, О. А. Рождествеська // Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки: наук. журнал. – 2009. – Т. 96. – С. 82–88.
10. Мацковский М. С. Социология семьи: проблемы теории, методологии и методики / М. С. Мацковский. – М.: Наука, 1989. – 116 с.
11. Мельник Т. М. Гендер як наука та навчальна дисципліна / Т. М. Мельник // Основи теорії гендеру: навч. пос. – К.: К.І.С., 2004. – С. 10–29.
12. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016/17 навчального року. Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 208 с.
13. О христiанскомъ браке и об обязанностяхъ мужа и жены. Ученiе Св. Иоанна Златоуста. – М., 1990. – 32 с.
14. Піча В. М. Соціологія: загальний курс: навч. пос. для студентів вищих закладів освіти України / В. М. Піча. – К.: «Каравела», 1999. – 248 с.
15. Погорілий Д. Є. Політологія: кредитно-модульний курс: навч. посібн. / Д. Є. Погорілий. – К.: Центр учбової літератури. Фірма «Інкос», 2008. – 432 с.
16. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требина. – Х.: Право, 2015. – 816 с.
17. Політологія. Кн. Перша: Політика і суспільство. Кн. Друга: Держава і політика / А. Колодій, Л. Климанська, Я. Космина, В. Харченко. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 664 с.
18. Політологія: навч. посіб. / Є. В. Перегуда, В. Ф. Панібудьласка, В. Л. Семко, Н. І. Рижко та ін. – К.: КНУБА, 2011. – 216 с.

19. Політологія: підручник [Електронний ресурс] / ред. О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко. – К.: ВЦ «Академія», 2003. – 528 с. – Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/1862634/page:36/>.

20. Приходькіна Н. О. Педагогічні умови реалізації гендерного підходу у фаховій підготовці студентів гуманітарних спеціальностей: автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. О. Приходькіна. – К., 2008. – 20 с.

21. Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту. Наказ Міністерства освіти і науки України № 839 від 10.09.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/183->.

22. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України № 2866-IV від 08.09.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

23. Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 р. Постанова Кабінету Міністрів України № 717 від 26.09.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/717-2013-%D0%BF>.

24. Синчак О. За рівність мовну і позамовну [Електронний ресурс] / О. Синчак // Журнал соціальної критики «Спільне». – 8 березня 2011 р. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/za-rivnist-movnu-i-pozamovnu/>.

25. Смелзер Н. Соціологія / Н. Смелзер. – М.: «Феникс», 1994. – 688 с.

26. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / під. ред. В. І. Воловича. – К.: Укр. Центр духовн. культури, 1998. – 736 с.

27. Соціологія: навч.-метод. комплекс для студентів Інституту філології напрям підготовки 6.020303 «філологія», спеціалізація «Іноземна філологія», «Переклад» / укл. Вілкова О. Ю. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. – 45 с.

28. Соціологія: [підручник для студ. вищ. навч. закл.]. – [3-є вид.] / за ред. В. Г. Городяненка. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 544 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eknigi.org/gumanitarnye_nauki/61055-sociologiya.html.

29. Соціологія: підручник / за ред. В. М. Пічі. – [3-є вид., стереотип.]. – Львів: «Новий світ-2000», 2008. – 280 с.

30. Соціологія: посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Городяненка В. Г. – К.: Видав. Центр «Академія», 1999. – 387 с.

31. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навч. словник-довідник / за заг. ред. В. М. Пічі. – [2-е вид., стереотипне]. – Л.: «Новий світ-2000», 2004. – 480 с.

32. Теоретико-методологічні засади гендерної експертизи підручника / Малахова О. А. [та ін.] // Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів [посібник] / за заг. ред. О. М. Топузова, Н. Б. Вяткіної. – К.: Педагогічна думка, 2016. – С. 48–56.

33. Теория и история феминизма: курс лекций / [под ред. И. Жеребкиной]. – Х.: ХЦГИ; Ф-Пресс, 1996. – 387 с.

34. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: підручник / П. П. Шляхтун. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 472 с.

35. Stoller R. Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity. – New York: Science House, 1968. – 383 p.

36. Tilly L. A. Gender, Women's History and Social History // Social Science History. – 1989. – Vol. 13. – P. 439–462.

References

1. Vvedenie v gendernye issledovaniya. Ch. 1: ucheb. pos. / I. A. Zherebkina i dr. – Kh.: KhTsGI; SPb.: Aleteyya, 2001 – 708 s.

2. Hender dlya mediy: pidruch. iz hendernoyi teoriyi dlya zhurnalistyky ta inshykh sotsiohumanitarnykh spetsialnostey [Elektronnyy resurs] / M. Mayerchuk, O. Plakhotnik ta in. – K.: Krytyka, 2013. – 219 s. // In-t narodoznavstva NANU. – Rezhym dostupu: https://ru.scribd.com/doc/134194613/Gender-for-Media#fullscreen&from_embed.

3. Henderni problemy ochyma studentiv: analitychna dopovid [Elektronnyy resurs] / L. Husakova, I. Danilenko ta in. – Kh.: Raydep, 2009. – 64 s. – Rezhym dostupu: <http://krona.org.ua/assets/files/books/Ochyma-studentstva.pdf>.

4. Henderni studiyi v suchasnyy Ukraini: mater. stud. nauk.-prakt. konf. (12–13 bereznia 2015 r.): zb. nauk. st. / hol. red. S. O. Filonenko. – Berdyansk: BDPU, 2015. – 96 s.

5. Hidens E. Sotsiolohiya / E. Hidens. – K.: Osnovy, 1999. – 726 s.

6. Hrynevych L. V. Henderni doslidzhennya [Elektronnyy resurs] // Entsyklopediya istoriyi Ukrainy: T. 2 / L. V. Hrynevych / Redkol.: V. A. Smoliiy (holova) ta in. – K.: «Naukova dumka», 2004. – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Genderni_doslidzhennja.

7. Lukashevych M. P. Sotsiolohiya simyi: teoriya i praktyka: navch. posib. / M. P. Lukashevych. – K.: IPK DSZU, 2012. – 186 s.

8. Martsenyuk T. Henderna rivnist i nedyskryminatsiya: posibnyk dlya ekspertiv i ekspertok analitychnykh tsestriv / T. Martsenyuk. – K.: CIDA, 2014. – 65 s.

9. Martsenyuk T. O. Henderni stereotypy zovnishn'oyi reklamy (na prykladi Podolu mista Kyryeva) / T. O. Martsenyuk, O. A. Rozhdestveska // Naukovi zapysky NaUKMA. Sotsiolohichni nauky: nauk. zhurnal. – 2009. – T. 96. – S. 82–88.

10. Matskovskiy M. S. Sotsiologiya sem'i: problemy teorii, metodologii i metodiki / M. S. Matskovskiy. – M.: Nauka, 1989. – 116 s.

11. Melnyk T. M. Hender yak nauka ta navchalna dystsyplina / T. M. Melnyk // Osnovy teoriiy henderu: navch. pos. – K.: K.I.S., 2004. – S. 10–29.

12. Osnovni pokaznyky diyalnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrayiny na pochatok 2016/17 navchalnoho roku. Statystychnyy byuletyn. – K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny, 2017. – 208 s.

13. O khrystianskomъ brake i ob obyazannostyakhъ muzha i zheny. Uchenie Sv. Ioanna Zlatousta. – M., 1990. – 32 s.

14. Picha V. M. Sotsiolohiya: zahalnyy kurs: navch. pos. dlya studentiv vyshchykh zakladiv osvity Ukrayiny / V. M. Picha. – K.: «Karavela», 1999. – 248 s.

15. Pohorilyy D. Ye. Politolohiya: kredytно-modulnyy kurs: navch. posibn. / D. Ye. Pohorilyy. – K.: Tsentр uchbovoyi literatury. Firma «Inkos», 2008. – 432 s.

16. Politolohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk / za red. M. P. Trebyna. – Kh.: Pravo, 2015. – 816 s.

17. Politolohiya. Kn. Persha: Polityka i suspilstvo. Kn. Druha: Derzhava i polityka / A. Kolodiy, L. Klymanska, Ya. Kosmyna, V. Kharchenko. – [2-e vyd., pererob. ta dop.]. – K.: Elha, Nika-Tsentр, 2003. – 664 s.

18. Politolohiya: navch. posib. / Ye. V. Pehuda, V. F. Panibudlaska, V. L. Semko, N. I. Ryzhko ta in. – K.: KNUBA, 2011. – 216 s.

19. Politolohiya: pidruchnyk [Elektronnyy resurs] / red. O. V. Babkina, V. P. Horbatenko. – K.: VTs «Akademiya», 2003. – 528 s. – Rezhym dostupu: <http://www.studfiles.ru/preview/1862634/page:36/>.

20. Prykhodkina N. O. Pedahohichni umovy realizatsiyi hendernoho pidkhotu u fakhoviy pidhotovtsi studentiv humanitarnykh spetsialnostey: avtoref. dys. ...kand. ped. nauk : 13.00.04 / N. O. Prykhodkina. – K., 2008. – 20 s.

21. Pro vprovadzhennya pryntsyypiv hendernoyi rivnosti v osvitu. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny № 839 vid 10.09.2009 r.

[Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/183->.

22. Pro zabezpechennya rivnykh prav ta mozhlyvostey zhinok i cholovikiv. Zakon Ukrainy № 2866-IV vid 08.09.2015. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

23. Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi prohramy zabezpechennya rivnykh prav i mozhlyvostey zhinok i cholovikiv na period do 2016 r. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 717 vid 26.09.2013 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/717-2013-%D0%BF>.

24. Synchak O. Za rivnist movnu i pozamovnu [Elektronnyy resurs] / O. Synchak // Zhurnal sotsialnoyi krytyky «Spilne». – 8 bereznya 2011 r. – Rezhym dostupu: <http://commons.com.ua/za-rivnist-movnu-i-pozamovnu/>.

25. Smelzer N. Sotsyolohyya / N. Smelzer. – M.: «Fenyks», 1994. – 688 s.

26. Sotsiolohiya: korotky entsyklopedychnyy slovnyk / pid. red. V. I. Volovycha. – K.: Ukr. Tsentr dukhovn. kultury, 1998. – 736 s.

27. Sotsiolohiya: navch.-metod. kompleks dlya studentiv Instytutu filolohiyi napryam pidhotovky 6.020303 «filolohiya», spetsializatsiya «Inozemna filolohiya», «Pereklad» / ukl. Vilkova O. Yu. – K.: KNU im. T. Shevchenka, 2016. – 45 s.

28. Sotsiolohiya: [pidruchnyk dlya stud. vyshch. navch. zakl.]. – [3-ye vyd.] / za red. V. H. Horodyanenko. – K.: VTs «Akademiya», 2008. – 544 s. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: https://eknigi.org/gumanitarnye_nauki/61055-sociologiya.html.

29. Sotsiolohiya: pidruchnyk / za red. V. M. Pichi. – [3-ye vyd., stereotyp.]. – Lviv: «Novyy svit-2000», 2008. – 280 s.

30. Sotsiolohiya: posibnyk dlya studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv / za red. Horodyanenko V. H. – K.: Vydav. Tsentr «Akademiya», 1999. – 387 s.

31. Sotsiolohiya: terminy, ponyattya, personaliyi: navch. slovnyk-dovidnyk / za zah. red. V. M. Pichi. – [2-e vyd., stereotypne.]. – L.: «Novyy svit-2000», 2004. – 480 s.

32. Teoretyko-metodolohichni zasady hendernoyi ekspertyzy pidruchnyka / Malakhova O. A. [ta in.] // Ekspertyza shkilnykh pidruchnykiv: instruktyvno-metodychni materialy dlya ekspertyzy elektronnykh versiy proektiv pidruchnykiv dlya uchniv 8 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [posibnyk] / za zah. red. O. M. Topuzova, N. B. Vyatkinoyi. – K.: Pedahohichna dumka, 2016. – S. 48–56.

33. Teoriya i istoriya feminizmu: kurs lektsiy / [pod red. I. Zharebkinoy]. – Kh.: KhTsGI; F-Press, 1996. – 387 s.

34. Shlyakhtun P. P. Politolohiya: istoriya ta teoriya: pidruchnyk / P. P. Shlyakhtun. – К.: Tsentр uchbovoyi literatury, 2010. – 472 s.

35. Stoller R. Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity. – New York: Science House, 1968. – 383 p.

36. Tilly L. A. Gender, Women's History and Social History // Social Science History. – 1989. – Vol. 13. – P. 439–462.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Січкаренко Галина Геннадіївна, доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

e-mail: ggs_@ukr.net

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Сичкаренко Галина Геннадьевна, доктор исторических наук, доцент, профессор кафедры документоведения

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»

ул. Сухомлинского, 30, м. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401

e-mail: ggs_@ukr.net

DATA ON AUTHOR

Sichkarenko Halyna H., Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of Document Science Department

State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi Hrygoriy Skovoroda State Pedagogical University»

30, Sukhomlynskyi Str., Pereyaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

e-mail: ggs_@ukr.net

УДК 004:37

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Дрок П. В.

Предметом дослідження є теоретичний аспект інноваційних інформаційних технологій в освітній діяльності.

Метою дослідження є пошук методів вдосконалення вітчизняних інноваційних інформаційних технологій в освітній діяльності.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. Визначено особливості реалізації вітчизняної інформаційної діяльності та методів вдосконалення вітчизняних інформаційно-технологічних засобів в освітній діяльності.

Висновки. Інноваційність розвитку освітньої діяльності – це постійні нововведення в діяльність навчально-виховних закладів, у навчально-виховний процес – є тією нагальною потребою, без задоволення якої вона втратить взаємозв'язок з життям, загубить свій творчий потенціал, перетвориться в рутинну справу, не потрібну ні суспільству, ні особистості. Життя вимагає інтенсифікації пошуку, експериментування, введення новітніх технологій, застосування нових засобів навчання. Разом з тим, реалізація цих вимог не може здійснюватись хаотично, безсистемно, непродумано й без урахування того педагогічного досвіду, який в минулому приводив до відомих, а в багатьох випадках і до видатних педагогічних успіхів. У ряді підходів цей досвід не втратив свого значення ще й сьогодні. Зрозуміло, що інновації мають розгортатись з урахуванням минулого досвіду, а не ігноруючи його. В основі інноваційного розвитку освіти мають знаходитись педагогічна, ширше – соціогуманітарні науки (філософія, політологія, соціологія тощо), які як і в інших галузях суспільного виробництва, прокладають дорогу практиці. Зважаючи на це ми й обрали проблему інноваційного розвитку у якості об'єкта самостійного теоретичного аналізу

Ключові слова: інновації, інформаційно-технологічні засоби, освітня діяльність, інформаційна діяльність.

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Дрок П. В.

Предметом исследования является теоретический аспект инновационных информационных технологий в образовательной деятельности.

Целью исследования является поиск методов совершенствования отечественных информационных технологий в образовательной деятельности.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурный, сравнительный, факторный, что позволило реализовать концептуальное единство исследования.

Результаты работы. Определены особенности реализации отечественной информационной деятельности и методов совершенствования отечественных информационно-технологических средств в образовательной деятельности.

Выводы. Инновационность развития образовательной деятельности – это постоянные нововведения в деятельности учебно-воспитательных заведений, в учебно-воспитательный процесс – является тем насущной необходимостью, без удовлетворения которой она потеряет взаимосвязь с жизнью, потеряет свой творческий потенциал, превратится в рутинное дело, не нужную ни обществу, ни личности. Жизнь требует интенсификации поиска, экспериментирования, введение новейших технологий, применение новых средств обучения. Вместе с тем, реализация этих требований не может осуществляться хаотично, бессистемно, необдуманно и без учета того педагогического опыта, который в прошлом приводил к известным, а во многих случаях и к выдающимся педагогическим успехам. В ряде подходов этот опыт не потерял своего значения и сегодня. Понятно, что инновации должны разворачиваться с учетом прошлого опыта, а не игнорируя его. В основе инновационного развития образования должны находиться педагогическая, шире – социогуманитарные науки (философия, политология, социология и т. д.), как и в других отраслях общественного производства, прокладывают дорогу практике. Несмотря на это мы и выбрали проблему инновационного развития в качестве объекта самостоятельного теоретического анализа

Ключевые слова: инновации, информационно-технические средства, образовательная деятельность, информационная деятельность.

THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN EDUCATION

Drok P. V.

The subject of research is the theoretical aspect of innovative information technology tools in educational activities.

The study aims to find methods of improving domestic information technology tools in educational activities.

Research methods. The paper used a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural, comparative, factorial, allowing realize conceptual integrity of the study.

The results of the work. The features of the implementation of the national informational activity and methods of improving of domestic informational technology tools in educational activities were defined.

Conclusions. The innovation of educational activities – is a constant innovation in the activities of educational institutions in the educational process – is that imperative need, without pleasure of which it would lose the relationship with life, lose its creativity, will turn to a routine job, which won't be needed to the society or individual. Life requires intensifying of the search, experimentation, the introduction of new technologies, the use of new learning tools. However, implementation of these requirements can not be done randomly, haphazardly, ill-conceived and excluding of teaching experience, which in the past led to well-known, and in many cases to the outstanding educational achievements. In a number of approaches that experience has not lost its importance even today. It is clear that innovations are deployed on the basis of past experience, not ignoring it. The basis of innovative development of education should be in teaching, wider – Socio Humanities (philosophy, political science, sociology, etc.) that is in other areas of social production, paving the way practice. Because of this problem we chose innovation development as an independent object of theoretical analysis.

Keywords: *innovations, information technology facilities, educational activities informational activities.*

Постановка проблеми. Невід'ємними складовими сучасних уявлень про світ стали поняття «інформація», «інформатика», «інформаційна діяльність», «освітня діяльність». Без них не можлива діяльність сучасних навчальних закладів і галузі освіти в цілому. У нашому дослідженні ми будемо розглядати важливість вдосконалення їх на сучасному ринку праці, як результату освітньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою обґрунтування теоретичних концепцій розвитку освітньої діяльності займаються такі всесвітньовідомі вчені як: Ю. П. Сурмін, Н. В. Туленков, Т. І. Туркот, Ф. Хедоурі, Дж. Грейсон, Ф. Котлер, І. І. Кузьмін, С. А. Красильников, А. Н. Романов та ін. Однак проблема розвитку інформаційної діяльності в специфічних умовах ведення бізнесу в Україні залишається актуальною і мало дослідженою.

Предметом дослідження є теоретичний аспект інноваційних інформаційних технологій в освітній діяльності.

Метою дослідження є пошук методів вдосконалення вітчизняних інноваційних інформаційних технологій в освітній діяльності.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Виклад основного матеріалу. Спершу термін «інформаційні технології» використовували в системі технічних знань для означення наукової дисципліни, яка визначала сукупність даних про різноманітні засоби обробки сировини, напівфабрикатів і виробів у галузі виробництва. Пізніше цей термін отримав значне поширення і в інших сферах суспільного життя: політиці, економіці, освіті.

Технологія передбачає мистецтво володіння процесом, певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментарію та алгоритму дій), тобто в процесуальному розумінні технологія має дати відповідь на запитання: «Як досягти результату діяльності (з використанням чого і якими засобами)?».

Існує визначення інформаційних технологій як сукупність виробничих процесів у певній галузі виробництва, а також науковий опис засобів виробництва. Поняття технології відображає спрямованість досліджень (у тому числі і педагогічних) на радикальне вдосконалення діяльності людини, підвищення її результативності, інструментальності, технічності [2].

Технології в галузі навчання і виховання принципово відрізняються від промислових технологій. Основна відмінність полягає в більшій гнучкості перших, центром ваги яких, вихідним і кінцевим результатом, є людина, а основним параметром виміру виступає рівень її розвитку.

Освітні технології, як найбільш загальні утворення, характеризують загальну стратегію розвитку освіти і освітнього середовища (єдиного освітнього простору).

Основне призначення освітніх технологій – прогнозування розвитку освітніх систем, їх проектування, планування та визначення факторів, які відповідають освітнім цілям.

Розгляд освітніх технологій як особливих різновидів соціальних технологій – це складні і відкриті системи певних прийомів і методик, концептуально об'єднаних пріоритетними освітніми цілями, а також пов'язаних між собою завданнями і змістом, формами і методами організації навчально-виховного процесу, де кожен елемент цієї системи накладає відбиток на всі інші елементи. На сучасному етапі суспільного розвитку підґрунтям освітніх технологій постає гуманістична концепція освіти [3].

У структурному відношенні освітні технології (вважає Т. І. Туркот) містять декілька послідовно виконуваних блоків-операцій:

- маркетинг і прогноз суспільних та особистих потреб в отриманні професійних знань;
- діагностика об'єктів навчання і виховання;
- формування навчально-виховних цілей і завдань;
- визначення змісту і методів навчально-виховного процесу;
- перевірка ефективності отриманих результатів;
- корекція і упровадження освітніх технологій у реальну педагогічну практику [2].

Якщо освітні технології – це відбиток стратегії освіти, то педагогічні технологи призначені втілювати тактику її реалізації. Наразі нараховують понад 300 визначень поняття «педагогічна технологія». Визначення сутності педагогічної технології ми розглядаємо, як створену адекватно до потреб і можливостей

особистості і суспільства теоретично обґрунтовану навчально-виховну систему соціалізації, особистісного і професійного розвитку і саморозвитку, яка внаслідок упорядкованих професійних дій педагога при оптимальності ресурсів і зусиль всіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога [5].

С. С. Вітвицька стверджує, що кожна педагогічна технологія має відповідати основним методологічним вимогам, критеріям технологічності:

- концептуальності, тобто мати підґрунтям певну концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування освітніх цілей;
- системності (мати всі ознаки системи);
- логічності, цілісності та взаємозв'язку усіх елементів системи;
- керованість, тобто можливість цілепокладання, проектування процесу навчання і виховання, поетапної діагностики, варіювання методами та засобами навчання і корекції знань та вмінь;
- відтворюваності, тобто можливості застосування в інших однотипних умовах та іншими суб'єктами;
- єдності змістової та процесуальної частин, їх взаємообумовленості;
- ефективності, тобто оптимальності зусиль для отримання гарантованого запланованого результату – певного стандарту навчання [3].

Навчальна (дидактична) технологія – поняття близьке, але не тотожне поняттю «педагогічна технологія». Навчальна технологія окреслює шляхи засвоєння конкретного навчального матеріалу в межах навчальної дисципліни, теми, проблеми. Дидактична технологія потребує чіткого визначення цілей навчання, спеціального структурування навчального змісту, адекватних йому форм і методів навчання. За означенням ЮНЕСКО технологія навчання в загальному розумінні – це системний метод створення, застосування і визначення усього

процесу навчання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти [1].

Реалізуються дидактичні технології засобами педагогічної техніки, яку слід розглядати як комплекс знань, умінь і навичок, необхідних педагогу для чіткої й ефективної організації навчальних занять, ефективного застосування на практиці методів педагогічної взаємодії в системі «викладач/учитель – студент/учень».

При вивченні педагогічної літератури звертає на себе увагу використання у деяких випадках понять «методика викладання» та «технологія навчання» як ідентичних. В основу дидактичної технології покладено ідеї проектування та відтворення навчального циклу, а також забезпечення оптимального зворотнього зв'язку. В. О. Сластьонін підкреслює, що поняття технологія навчання слід розглядати як педагогічну діяльність, котра реалізує науково-обґрунтований проект дидактичного процесу й має більш високий ступінь ефективності, надійності та гарантованості результатів, ніж це має місце при традиційних методиках навчання [6].

Слід зазначити, що у вищій школі протягом століть традиційно домінувала спочатку лекційна, а потім лекційно-практична методика навчання.

Традиційна система навчання більш чи менш задовольняла суспільні потреби, однак кінець ХХ – початок ХХІ століття ознаменувалися революційними соціально-економічними, інформаційними змінами, які вимагали кардинальних змін в освітньому середовищі.

У цей період:

- освіта перетворюється в одну з ключових сфер суспільства, у якій формується його майбутнє інтелектуальне багатство, у тому числі й основні ресурси;

- освіта найактивніше діє на оновлення і розвиток усіх галузей суспільного життя, що сприяє підвищенню рівня освіти в найбільш розвинених країнах світу і активізує проблему переходу до загальної вищої освіти населення;

– відбувається швидке зростання обсягів інформації, що потребує швидкого оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання, подовження термінів навчання, утвердження принципу неперервності освіти впродовж усього життя, всебічної технологізації освітнього процесу [2].

Якщо в традиційному навчанні увага акцентувалася на запам'ятовуванні і відтворенні інформації, то в нових умовах виникла потреба розвитку творчого (продуктивного) мислення студента, формування його комунікативних умінь та практичної підготовки до активної життєдіяльності в постійно мінливому соціальному середовищі. Слід зважати на особливість сучасної системи вищої освіти в Україні, де має місце співіснування традиційних та інноваційних технологій навчання з яскравим нахилом у бік традиціоналізму, що повною мірою не забезпечує сучасних вимог до випускників ВНЗ. Отже, постає нагальна потреба широкого впровадження інновацій у навчальний процес.

Педагогічна інновація – це введення нового в цілі, зміст методи і форми навчання та виховання, в організацію діяльності педагога.

Висновки. Характерною рисою інноваційних педагогічних і, зокрема, дидактичних технологій, є особистісно-орієнтована освіта. Інноваційні технології відрізняються від традиційних перш за все місцем і роллю основних учасників навчального процесу – викладача і студентів, їх взаємовідносинами, характером і змістом освітньої діяльності. І якщо в традиційному навчанні яскраво виражена підсистема «суб'єкт-об'єкт», у якій тільки викладач відіграє роль суб'єкта, котрий визначає зміст, методи навчання та стиль взаємовідносин, то в інноваційному навчальному процесі зникає жорсткий розподіл ролей між викладачем і студентом. Студент у цьому варіанті перетворюється у важливий освітній суб'єкт, залучаючись до активного спілкування з викладачем і використанням знань, отриманих у процесі самостійної роботи з різними джерелами інформації. Спрямованість на суб'єкт-суб'єкту, діалогічну взаємодію закономірно приводить до необхідності реалізувати навчально-виховний процес як через традиційні, так і через інноваційні форми у їх гармонійному поєднанні.

Список використаних джерел

1. Чубукова О. Про формування національного ринку інформаційних продуктів та послуг / Чубукова О. // Економіка України. – 2009. – № 9. – С. 86–88.
2. Урсул А. Д. Отражение и информация / А. Д. Урсул. – М.: Мысль, 2013. – 231 с.
3. Терин В. П. Информационное и коммуникационное воздействие в условиях глобализации [Электронный ресурс] / Терин В. П. – Режим доступа: <http://www.pr.ru/media/msarticl/index.htm>
4. Сучасна структура та фактори розвитку інформаційного ринку України / О. С. Останков // Науково-технічна інформація. – 2014. – № 3. – С. 31–34.
5. Новаківський І. І. Інформаційні системи у освіті: системний підхід: навч. посіб. / Новаківський І. І., Грибик І. І. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. – 196 с.
6. Кулицький С. П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: навч. посіб / С. П. Кулицький. – К.: МАУП, 2012. – 224 с.
7. Кузнецова Т. В. Компьютерные технологии обработки информации / Т. В. Кузнецова – М.: Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2009.
8. Климчук В. Інформаційні технології та тенденції розвитку міжнародної інформації / В. Климчук // Вісник Кн. Палати. – 2010. – № 6. – С. 15–17.
9. Зыков Ю. А. Проблемы развития информационных технологий / Ю. А. Зыков – М.: Экономика, 2011. – 215 с.
10. Илюшенко М. П. Документоведение. Документ и системы документации. – М., 2007. – 502 с.

References

1. Chubukov O. The formation of the national market of information products and services / Chubukov A. // Economy of Ukraine. – 2009. – № 9. – P. 86–88.
2. Ursul A. D. Reflection s info / A. D. Ursula. – M .: Thought, 2013. – 231 s.
3. Teryn V. P. Ynformatsyonnoe and kommunykatsyonnoe Impact in terms of globalization [electronic resource] / V. P. Teryn – Access: <http://www.pr.ru/media/msarticl/index.htm>.
4. The current structure and factors of development of the information market of Ukraine / O. S. Ostantkova // Scientific and technical information. – 2014. – № 3. – S. 31–34.

5. Nowakowski I. I. Information systems in education: a systematic approach: teach. guidances. / Nowakowski I. I., Hrybyk I. – Lvov: Printed Lviv Polytechnic National University, 2013. – 196 p.

6. Kulycky S. P. Fundamentals of information activities in the field of: Training, guidances / S. P. Kulycky. – К. : AIDP, 2012. – 224 p.

7. Kuznetsova T. V. Computer technology of information obrabotku / T. V. Kuznetsova. – М. : Business School «Intel-Synthesis», 2009.

8. Klimchuk V. Information technology and trends in international information / Klymchuk V. // Bulletin Book. House. – 2010. – № 6. – P. 15–17.

9. Zykov Yu. A. Problems of development of information technology / Y. A. Zykov. – М. : Economics, 2011. – 215 p.

10. Ylyushenko M. P. Dokumentovedenye. Document and system documentation. – М., 2007. – 502 p.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Дрок Павло Валерійович, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри документознавства

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
08401, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30.*

e-mail: drok_pavel@mail.ru

ДАнные ОБ АВТОРЕ

Дрок Павел Валерьевич, кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры документоведения

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ГПУ імени Григорія Сковороды»
08401, г. Переяслав-Хмельницький, ул. Сухомлинского, 30.*

e-mail: drok_pavel@mail.ru

DATA ON AUTHOR

Drok Pavlo V., Candidate of Historical Sciences, Senior Teacher of Document Science Department

SHEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University»

08401, Pereyaslav-Khmelnytskyi, 30 Suhomlinskyi st.

e-mail: drok_pavel@mail.ru

УДК 159.923.2-027.561]:004

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Маглам'ян К. А., Верещака І. М.

У статті проаналізовано сучасний стан науково-теоретичного вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. Відзначено, що проблеми професійного саморозвитку є багатограним і комплексним педагогічним явищем. У загальному зосереджена увага на глибину термінів «саморозвиток» і «самопізнання». У дослідженні зроблений аргументований висновок, що висока позитивна мотивація навчальної діяльності є основою професійного саморозвитку майбутнього фахівця. А також визначено, що саморозвиток майбутнього фахівця – це свідомо активна цілеспрямована діяльність скерована на розвиток власної індивідуальності й професійної самореалізації особистості з метою самовдосконалення.

Ключові слова: мотивація; навчальна діяльність; особистість; професійне середовище; розвиток; самовдосконалення; самопізнання; самореалізація; саморозвиток; самоствердження; студент; фахівець.

ПРОФЕСИОНАЛЬНОЕ САМОРАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ С ПОМОЩЬЮ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Магламян К. А., Верещака И. М.

В статье проанализировано современное состояние научно-теоретического изучения проблемы профессионального саморазвития будущего специалиста. Определено, что проблемы профессионального саморазвития являются многосторонним и комплексными педагогическим явлением. Внимание сосредоточено на глубину понятий «саморазвитие» и «самопознание». В исследовании сделан аргументированный вывод, что высокая положительная мотивация учебной деятельности является основой профессионального саморазвития будущего специалиста. А также определено, что саморазвитие будущего специалиста – это сознательная, активная, целенаправленная деятельность направлена на развитие собственной индивидуальности и профессиональной самореализации личности с целью самосовершенствования.

Ключевые слова: личность; мотивация; профессиональная среда; развитие; самопознание; саморазвитие; самосовершенствование; самореализация; самоутверждение; специалист; студент; учебная деятельность.

PROFESSIONAL SELF DEVELOPMENT OF PERSONALITY BY USING OF INFORMATION TECHNOLOGY

Mahlamian K. A., Vereshchaka I. M.

The article analyses the current state of scientific and theoretical research concerning the problem of self-development of future specialist. It is defined that the problem of professional self-development is multi-faced and complex pedagogical phenomenon. Attention is generally focused on such terms as self-development and self-knowledge. The research makes a conclusion that highly positive motivation of educational activity is the basis of self-development of future specialist. It is also defined that self-development of future specialist is conscious, active and purposeful activity which is directed on improvement of personality and professional self-fulfillment with the purpose of self-improvement.

Key words: *development; educational activity; motivation; personality; professional surroundings; self-affirmation; self-development; self-fulfillment; self-improvement; self-knowledge; specialist; student.*

Актуальність проблеми: На сучасному етапі розбудови системи вищої освіти виникла потреба суспільства в працівниках нового типу – освіченої, компетентної, творчої особистості, яка має вміння швидко і оперативно реагувати на зміни в професійному середовищі та самостійно навчатися протягом усього життя. Сутність підготовки фахівця полягає у формуванні в нього системи знань і якостей особистості, необхідних для виконання різних функцій професійної діяльності. Адже професійний розвиток і саморозвиток тісно пов'язаний з особистісним розвитком. У цьому контексті актуальною є проблема створення умов для професійного саморозвитку майбутніх фахівців.

Навчання і самовдосконалення справжнього професіонала – майстра своєї справи – триває протягом усього життя. Воно не обмежується рамками навчального закладу чи займаною посадою. Зумовлюючими силами саморозвитку є професійно-трудова, матеріальні, соціально-статусні й духовні потреби. Зміст саморозвитку є цілісним комплексом процесів і засобів поступу особистості, задоволенням її пізнавальних і духовних потреб, розкриттям і вдосконаленням природних задатків та здібностей.

Ступінь дослідження теми. Аналіз досліджень К. А. Абульханової-Славської, О. О. Бодалева з цієї проблеми дає підстави для висновку, що якісним показником процесу становлення суб'єктності людини є її цілеспрямований саморозвиток.

На теоретико-методологічному рівні проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях вітчизняних (І. Д. Бех, Б. З. Вульф, Г. П. Звенигородська, В. П. Зінченко, О. В. Киричук, Л. В. Кулікова, А. В. Меренков, П. Д. Харченко, М. Б. Ценко) та зарубіжних (А. Х. Маслоу, Г. В. Олпорт, К. Р. Роджерс та ін.) дослідників. Психологічні аспекти саморозвитку особистості аналізували Н. Р. Бітянова, С. Д. Максименко, Г. А. Цукерман та інші.

Професійний розвиток і саморозвиток особистості є об'єктом дослідження багатьох психологів та педагогів (К. К. Платонов, В. О. Моляко, Б. О. Федоришин, Г. О. Балл, Л. М. Митіна, К. Чарнецькі) і визначається як процес набуття та вдосконалення професійно-особистісних якостей, професійних знань, вмінь та навичок.

Поняття – саморозвиток особистості розглядається в класичних і сучасних зарубіжних (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, К. Роджерс, та ін.) та вітчизняних (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв, та ін.) психологічних і педагогічних теоріях особистості та означає прагнення і здійснення людиною самоактуалізації та самореалізації протягом життя і продуктивної діяльності.

Аналіз наукових досліджень з проблеми професійного саморозвитку дає можливість визначити, що це педагогічне явище є багатогранним і комплексним, обумовленим дією спектру соціально-економічних, культурних, фахових, особистісно-орієнтованих чинників. Зрозуміло, що в рамках підготовки професійних фахівців є нові вимоги, які вимагають саморозвитку і самовдосконалення. Для того, щоб сформувати майбутнього фахівця слід розглянути аспекти самопідготовки фахівців професійної освіти.

Мета дослідження. Теоретично дослідити сутність понять «саморозвиток» і «самопізнання», обґрунтувати: як мотивація впливає на професійний розвиток і самореалізацію.

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях попередників було виявлено, що висока позитивна мотивація навчальної діяльності може компенсувати дефіцит спеціальних здібностей або недостатній запас знань, умінь і навичок, виступаючи як компенсаторний чинник. А успішність у навчанні, як відомо, є запорукою успішності у майбутній професійній діяльності.

Отже, головним у вищому навчальному закладі є формування позитивної мотивації навчальної діяльності, мотивації пізнання, що є основою професійного саморозвитку майбутнього фахівця.

Процес професійного розвитку та саморозвитку майбутнього спеціаліста в період його професійної підготовки має свої особливості. Він відбувається в умовах навчальної діяльності, регламентується системою вимог з боку викладачів, навчальних програм, специфіки предмета професійної діяльності. Але цей процес потребує підвищення суб'єктного компоненту особистості майбутнього фахівця в процесі його професійного саморозвитку.

Серед системи педагогічних умов професійного саморозвитку у процесі підготовки майбутнього фахівця можна виділити такі умови:

– орієнтація процесу навчання на формування спрямованості майбутнього спеціаліста на самоактуалізацію та самодетермінацію в майбутній професійній діяльності;

– збагачення змісту навчання системою понять і концепцій, що орієнтують майбутніх фахівців на рефлексію, самопроєктування, самонавчання, самоорганізацію, саморозвиток у сфері професійно значимих якостей особистості.

Зі вступом до вищого навчального закладу молода людина набуває більше самостійності, провідними видами діяльності стають навчально-професійна та науково-дослідна. Набуті знання, вміння, навички виступають для неї як засоби майбутньої професійної діяльності, тому головною для студента повинна стати спрямованість на підготовку до обраної професії, вироблення відношення до професійної діяльності як способу самореалізації.

Встановлено, що ефективність формування професійної компетентності майбутнього фахівця залежить від рівня сформованості таких особистісних якостей як: мотивація досягнення успіху, самооцінка, суб'єктивний локус контролю. Визначено, що найважливішим аспектом діяльності особистості є мотиваційна сфера, її значимість пов'язана із аналізом джерел активності студентів, шляхів їх самовдосконалення та саморозвитку [5].

Багато науковців підтримують положення про те, що для формування готовності студентів, майбутніх фахівців, здійснювати професійний саморозвиток необхідно реалізувати комплекс організаційно-педагогічних умов, які включають як суб'єктивну складову, так і об'єктивну.

Потрібно розглядати кожного студента як окрему особистість, що має унікальний, властивий лише їй одній набір індивідуальних особливостей, можна коригувати прояв тих чи інших позитивних якостей і зменшувати рівень негативних, ефективно застосовувати відповідні педагогічні технології [1].

Більшу увагу слід приділити визначенню педагогічних умов, форм, методів, технології, що забезпечують ефективність процесу формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх фахівців.

Для того, щоб реалізувати поставлену мету слід глибше розглянути поняття «саморозвиток» та «професійний саморозвиток» особистості.

Якщо порівняти історичні періоди слід визначити те, що в античності освітня система спрямована була на фізичний розвиток, у середні віки – на духовний розвиток, у новий час – на психічний розвиток, тобто на розвиток інтелекту та волі.

Самопізнання, на наш погляд, є засобом подолання людських вад, яке спрямовує на розвиток природних задатків шляхом самовдосконалення. Це підтверджує видатний філософ, поет, педагог Г. С. Сковорода. На його думку, людське життя необхідно спрямувати на самопізнання, що неодмінно поведе за собою саморозвиток.

Якщо, простежити зародження поняття «саморозвиток» у часи античності, та трансформуючись у процесі розвитку

суспільства на даний момент є одним з ключових понять у філософії, соціології, психології та синергетиці.

Досліджуючи сутнісну характеристику поняття «саморозвиток» необхідно при цьому враховувати неоднозначний зміст спорідненого поняття «розвиток». Не викликає сумнівів, що розвиток людини є безперервним процесом кількісних і якісних змін, який пронизує все життя людини. У науковій літературі можна знайти різне трактування поняття «розвиток».

На розвиток особистості, як стверджують науковці, впливають чотири фактори – спадковість, середовище, виховання й активність. Звичайно, спадковість впливає на розвиток людини, але кожна особистість доповнює закладені в ній від природи якості, реалізуючи при цьому свій потенціал шляхом саморозвитку і самовдосконалення. Згідно з тлумаченнями філософських словників [5], розвиток – це незворотна, закономірна, цілеспрямована, якісна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів.

Взагалі вчені сходяться на думці, що розвиток людини – це безперервний процес, але він не обмежується лише кількісними змінами [6].

Порівнюючи поняття «розвиток» і «саморозвиток» можна з впевненістю сказати, що розвиток відбувається на основі досягнення цілей поставлених іншою особою, а процес саморозвитку здійснюється відповідно до задумів і цілей самої особистості. Підґрунтям саморозвитку є потреби людини в нових досягненнях, прагнення до успіху, до вдосконалення, активна життєва позиція, позитивне мислення, віра у свої можливості, розуміння сенсу життя.

Специфіка самовиховання як фактору саморозвитку особистості полягає в тому, що серед усіх інших факторів самовиховання найбільше спирається на індивідуальні особливості особистості, її потреби та нахили. Завдяки цьому людині вдається самостійно виявити власні домінуючі задатки, які у майбутньому можуть бути визначальними при виборі життєвого шляху, забезпечувати саморозвиток фізичних, інтелектуальних та емоційно-вольових якостей.

Виникнення свідомого прагнення до саморозвитку є наслідком попереднього зовнішнього розвитку, тобто впливу суспільства на особистість через суб'єктивну діяльність вихователів, батьків, викладачів тощо. Особистість, яка виступає не тільки об'єктом, але й суб'єктом становлення, орієнтується на те, щоб зовнішні педагогічні впливи породжували у ній розуміння відмінностей між досягнутим і бажаним. Таким чином, розвиток і саморозвиток у становленні особистості утворюють єдиний процес.

Без чіткого усвідомлення поняття «саморозвиток» та його структури, неможливо вирішувати проблеми, пов'язані з його здійсненням. У розкритті сутності понять дослідження ми виділяємо філософський, психологічний та педагогічний рівні дослідження.

Поняття «саморозвиток» знаходиться у міждисциплінарному контексті таких наук як: філософія, соціологія, психологія, педагогіка. В енциклопедичній літературі запропоновано різні трактування поняття саморозвитку. З одного боку воно тлумачиться як розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами [7, с. 45]; або розвиток кого-небудь власними силами, без впливу, сприяння яких-небудь зовнішніх сил, з другого боку, саморозвиток визначається як саморух, для якого характерним є перехід на більш високий ступінь організації [7, с. 47].

Педагогічні словники здебільшого не тлумачать поняття «саморозвиток». Отже, чіткого визначення поняття саморозвитку не дає енциклопедична література. Але в науковій психолого-педагогічній літературі автори по-різному розуміють суть даного поняття.

Процес саморозвитку особистості та його результати визначаються двома факторами:

- здатністю особистості до діяльності «зі знанням справи», тобто з якістю і рівнем його освіти;
- характером і ступенем втілення соціально-культурного досвіду в реаліях, з якими має справу суб'єкт діяльності.

Категорія «саморозвиток», як будь-який процес, має певні структурні етапи. Кількість і зміст її структурних етапів

і розрізняє трактування поняття «саморозвиток» між собою та можливість його здійснення. Така неоднозначність у визначенні й гальмує процес здійснення саморозвитку студентами вищого навчального закладу.

У даному дослідженні ми будемо розглядати його як цілеспрямований, усвідомлений процес формування себе як особистості, який триває протягом життя і обумовлює якісний розвиток цілісної особистості.

Професійний розвиток можна означити як розвиток суб'єкта, що відбувається в системі міжлюдських відносин у даній професійній спільноті, який передбачає формування всіх елементів структури суб'єкта діяльності.

Професійний розвиток студента невіддільний від особистісного, адже в їх основі лежить принцип саморозвитку, який спрямовує особистість до творчої самореалізації. Усвідомлення професійної ролі, осмислення можливих професійних кроків та наслідків з них, прогнозування своєї професійної діяльності та її перспектив, здатність до самоконтролю та самовдосконалення утворюють вихідну базу розвитку майбутнього професіонала, зокрема вчителя.

Феномен «професійного саморозвитку вчителя», як підкреслює Л. А. Павленко, знаходиться в основі самореалізації творчого потенціалу вчителя. Розглядаючи процес саморозвитку, мотивацією якого є самобудова особистості, Л. А. Павленко вказує на взаємопов'язані форми вираження і реалізації особистості:

– самоствердження – можливість людини показати себе з найкращого боку та організація своєї діяльності таким чином, щоб в усій красі проявити свої якості, риси тощо;

– самовдосконалення – можливість особистісного росту людини, набуття та подальше вдосконалення тих рис і якостей особистості, наявність яких наближає її до ідеалу, а також оволодіння новими для особистості видами діяльності;

– самоактуалізація розуміється автором як вища форма саморозвитку, складовими якого є дві попередні форми, тобто мається на увазі спроможність особистості виявити в собі

потенціал і використовувати його в житті для вдалого виконання свого призначення.

Отже, під професійним саморозвитком ми розуміємо усвідомлений цілеспрямований процес особистісного і професійного самовдосконалення з метою творчої самореалізації в процесі виконання професійної діяльності.

Саморозвиток, як неперервний процес стає певною формою підвищення професіоналізму під час навчання або трудової діяльності в межах спеціальності [5, с. 22]. Його необхідність зумовлюється вимогами, що ставить суспільство до якості продуктивної праці.

Зауважимо, що ці вимоги мають відповідати рівню професійного саморозвитку майбутнього вчителя і його особистим інтересам. Мається на увазі, що перебуваючи ще в ролі студента необхідно стежити за розвитком інноваційних процесів у навчальних закладах (школах, гімназіях, ВНЗ тощо), бо відбувається підвищення конкурентоспроможності випускників. Для досягнення цього необхідно, щоб виникла потреба в активній життєвій позиції, в пошуку способів реалізації свого потенціалу на основі саморозвитку, як процесу, що формує гармонійно розвинену особистість.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, визначаємо, що самовдосконалення це – цілеспрямований, усвідомлений процес формування себе як особистості, який триває протягом життя і обумовлює якісний розвиток цілісної особистості. Тому дане поняття тісно пов'язане з «освітою впродовж життя», варто зазначити що в сучасних умовах даний тип освіти є найбільш перспективним.

Визначено, що саморозвиток постає як інформаційно-забезпечувальна діяльність особистості, що здійснюється шляхом опанування, нагромадження, упорядкування, систематизації, оновлення різновидів досвіду з метою задоволення пізнавальних потреб для здійснення різних видів діяльності. Зумовлюючими силами саморозвитку є професійно-трудова, матеріальні, соціально-статусні й духовні потреби. Зміст саморозвитку є цілісним комплексом процесів і засобів доступу особистості,

задоволенням її пізнавальних і духовних потреб, розкриттям і вдосконаленням природних задатків та здібностей.

Таким чином, можна стверджувати, що саморозвиток безпосередньо пов'язаний із розвитком, а самовиховання – з вихованням. Ефективність самовиховання значною мірою визначається, як саморозвитком, так і вихованням особистості. Водночас нерідко трапляється, що виховання та освіта «являють собою запеклу боротьбу проти природного творчого саморозвитку людини і намагаються втиснути її в заздалегідь приготовлені рамки, вести за шаблоном, причому в умовах загальної насильницької постановки виховання все йдеться про самодіяльність. Справжній, не викривлений педагогічний процес водночас і вільний, і необхідний. У ньому самодіяльність – неминуче явище. Якщо ж виховання і освіта бувають примусовими, то не доводиться й говорити про самодіяльність – це означає співати мотив з іншої опери, з'єднувати непок'єднане».

Варто відзначити, що проблема професійного саморозвитку особистості майбутнього фахівця досить актуальна сьогодні і щоб її розв'язати необхідно створити такі педагогічні умови, що забезпечуватимуть формування у кожного студента потреби по максимуму саморозвивати і застосовувати свої здібності до певного виду діяльності на практиці. Вбачаю за потрібне детальніше розглянути у подальших дослідженнях застосування саморозвитку в практичній діяльності.

Список використаних джерел

1. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості / Боришевський М. Й. // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 2.
2. Доскач С. Особливості мотивації особистісного зростання майбутніх педагогів / Світлана Доскач // Педагогіка та психологія. – 2005. – № 244. – С. 207.
3. Зязюн Л. І. Саморозвиток особистості в освітній системі Франції / Л. І. Зязюн. – Київ: МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 388 с.
4. Краснощок І. Професійно-особистісний саморозвиток майбутнього вчителя як складова педагогічної освіти / Інна Краснощок // Рідна школа. – 2007. – № 4 (927).

5. Марущак В. С. Самовиховання як важливий засіб самотворення особистості / В. С. Марущак // Науковий вісник Миколаївського держ. пед. університету. – 2003. – № 5. – С. 388.

6. Павленко Л. А. Самореалізація творчого потенціалу вчителя в процесі формування національної еліти / Л. А. Павленко, Л. Л. Тovaжнiянський, Г. О. Романовський // Харків: НТУ «ХПІ». – 2008. – № 19. – С. 220.

7. Цокур Р. М. Формування потенціалу професійного саморозвитку майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки : дис. канд. пед. наук / Цокур Р. М. – О, 2004. – 245 с.

References

1. Bory'shevs'ky'j M. J. Duxovni cinnosti yak determinanta rozvy'tku j samorozvy'tku osoby'stosti / Bory'shevs'ky'j M. J. // Pedagogika i psy'xologiya. – 2008. – Vol. 2. [in Ukrainian]

2. Doskach S. Osobly'vosti moty'vaciyi osoby'stistnogo zrostannya majbutnix pedagogiv / Svitlana Doskach // Pedagogika ta psy'xologiya. – 2005. – Vol. 244. – p. 207. [in Ukrainian]

3. Zyazyun L. I. Samorozvy'tok osoby'stosti v osvitnij sy'stemi Franciyi / L. I. Zyazyun. – Ky'yiv: MDGU im. Petra Mogy'ly', 2006. – 388 p. [in Ukrainian]

4. Krasnoshhok I. Profesijno-osoby'stisny'j samorozvy'tok majbut'ogo vchy'telya yak skladova pedagogichnoyi osvity' / Inna Krasnoshhok // Ridna shkola. – 2007. – Vol. 4 (927). [in Ukrainian]

5. Marushhak V. S. Samovy'xovannya yak vazhly'vy'j zasib samotvorennya osoby'stosti / V. S. Marushhak // Naukovy'j visny'k My'kolayivs'kogo derzh. ped. universy'tetu. – 2003. – Vol. 5. – p. 388. [in Ukrainian]

6. Pavlenko L. A. Samorealizaciya tvorchogo potencialu vchy'telya v procesi formuvannya nacional'noyi elity' / L. A. Pavlenko, L. L. Tovazhnyans'ky'j, G. O. Romanovs'ky'j // Xarkiv: NTU «ХПІ». – 2008. – Vol. 19. – p. 220. [in Ukrainian]

7. Czokur R. M. Formuvannya potencialu profesijnogo samorozvy'tku majbutnix vy'kladachiv vy'shhoji shkoly' u procesi magisters'koyi pidgotovky' : dy's. kand. ped. nauk / Czokur R. M. – О, 2004. – 245 p. [in Ukrainian]

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Маглам'ян Карина Араратівна, викладач кафедри професійної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.,

Україна, 08401

e-mail: aspirantyre@yandex.ru

Верещака Іван Михайлович, кандидат економічних наук, викладач кафедри професійної освіти
ДВНЗ «*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди*»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Магламян Карина Араратовна, преподаватель кафедры профессионального образования
ГВУЗ «*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди*»
ул. Сухомлинського, 30, г. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401
e-mail: aspirantyre@yandex.ru

Верещака Іван Михайлович, кандидат економічних наук, преподаватель кафедры профессионального образования
ГВУЗ «*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди*»
ул. Сухомлинського, 30, г. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

DATA ON AUTHOR

Mahlamian Karina A., teacher of Professional Education Department
State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi Hrihoriy Skovoroda State Pedagogical University»
Ukraine, Kyiv region, Pereyaslav-Khmelnitskiy, 30 Sukhomlynskyi Street , 08401
e-mail: aspirantyra@yandex.ru

Vereshchaka Ivan M., PhD, teacher of Professional Education Department
State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi Hrihoriy Skovoroda State Pedagogical University»
Ukraine, Kyiv region, Pereyaslav-Khmelnitsky, 30 Sukhomlynsky Street, 08401

ДО АВТОРІВ ЗБІРНИКА

Шановні автори!

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» приймає до друку у науковому збірнику «Соціум. Документ. Комунікація» статті з документознавчої тематики і соціогуманітаристики

1. Умови опублікування статті.

1.1. Подана до публікації стаття повинна бути актуальною, мати новизну, містити постановку завдань (проблем), опис основних результатів дослідження, отриманих автором, висновки.

1.2. Відповідати правилам оформлення.

2. Правила оформлення.

2.1. Рекомендований обсяг статті – 8–12 сторінок, формату А4 через інтервал 1. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 1 см. Шрифт; Arial. Розмір – 12. Вирівнювання тексту по ширині. Нумерація сторінок не ведеться. Мова – українська, російська, англійська. Таблиці компактні, з назвою та нумерацією. Ілюстративні матеріали повинні бути якісними, розміщуються в тексті.

2.2. Обов'язковим є список використаних джерел у кінці статті. Посилання на інших дослідників та на ту чи іншу роботу повинні позначатися в тексті у квадратних дужках.

2.3. Назва статті має бути коротка, але максимально точно відображати досліджувану проблему.

2.4. Текст статті повинен бути уважно вчитаним, зрозумілим і лаконічним.

2.5. Рубрикація тексту – необхідний елемент всіх статей. Стаття має містити вступ: актуальність, ступінь дослідження даної проблеми вченими, предмет дослідження, мету дослідження, завдання дослідження, методи, постановку проблеми, результати дослідження, висновки.

2.6. Стаття має обов'язково містити:

Блок 1 – українською мовою: УДК; назва статті, прізвище і ініціали автора; анотація; ключові слова.

Блок 2 – російською мовою: назва статті, прізвище і ініціали автора; анотація; ключові слова.

Блок 3 – англійською мовою: назва статті, прізвище і ініціали автора; анотація; ключові слова.

Блок 4 – повний текст статті.

Блок 5 – бібліографічні дані.

Блок 6 – бібліографічні дані в романському алфавіті (**References**).

Блок 7 – дані про автора: прізвище, ім'я, посада, вчене звання, науковий ступінь, адресні дані, організація, де працює (навчається) автор, електронна пошта, (додатково: службовий та домашній телефони);

Блок 8 – дані про автора в тій же послідовності російською та англійською мовами.

Анотація має включати наступні аспекти:

- предмет, мету роботи;
- метод або методологію проведення роботи;
- результати роботи;
- галузь застосування результатів;
- висновки.

Обсяг анотації до 1 сторінки формату А4.

Анотація подається українською, російською та англійською мовами.

Англомовна анотація має бути написана якісною англійською мовою, без використання on-line – перекладачів. У разі використання on-line – перекладачів стаття до друку не приймається.

Цитовані посилання мають бути подані літерами латинського алфавіту.

3. Обов'язковими є рецензії фахівця у відповідній галузі науки, для аспірантів та здобувачів – віза наукового керівника.

4. Назви файлів повинні відповідати прізвищам авторів.

5. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Довідки за телефонами: (063) 1990338; (097) 9231608

Електронна адреса кафедри: kaf.dz@ukr.net

Редакційна колегія

К АВТОРАМ СБОРНИКА

Уважаемые авторы!

Государственное высшее учебное заведение «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» принимает к печати в научном сборнике «Социум. Документ. Коммуникация» статьи с документоведческой тематики и социогуманитаристики

1. Условия опубликования статьи.

1.1. Представленная к публикации статья должна актуальной, обладать новизной, содержать постановку задач (проблем), описание основных результатов исследования, полученных автором, выводы.

1.2. Отвечать правилам оформления.

2. Правила оформления.

2.1. Рекомендуемый объем статьи – 8–12 страниц, формата А4 через интервал 1. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 1 см. Шрифт; Arial. Размер – 12. Выравнивание текста по ширине. Автоматическая расстановка переносов включена. Нумерация страниц не ведется. Язык – украинский, русский, английский. Таблицы компактные, с названием и нумерацией. Иллюстративные материалы должны быть качественными, размещаются в тексте.

2.2. В конце статьи помещается Список использованных источников. Ссылки на других исследователей и на ту или иную работу должны обозначаться в тексте в квадратных скобках.

2.3. Название статьи должно быть коротким, но максимально точно отражать исследуемую проблему.

2.4. Текст статьи должен быть внимательно вычитанным, понятным и лаконичным.

2.5. Рубрикация текста – необходимый элемент всех статей. Статья должна содержать введение: актуальность, степень исследования данной проблемы учеными, предмет исследования, цель исследования, задачи исследования, методы, постановку проблемы, результаты исследования, выводы.

2.6. Статья должна обязательно содержать:

Блок 1 – на украинском языке: УДК; название статьи, фамилия и инициалы автора; аннотация; ключевые слова.

Блок 2 – на русском языке: название статьи, фамилия и инициалы автора; аннотация; ключевые слова.

Блок 3 – на английском языке: название статьи, фамилия и инициалы автора; аннотация; ключевые слова.

Блок 4 – полный текст статьи.

Блок 5 – библиографические данные.

Блок 6 – Библиографические данные в романском алфавите (References).

Блок 7 – Данные об авторе: фамилия, имя, должность, ученое звание, ученая степень, адресные данные, организация, где работает (учится) автор, электронная почта, (дополнительно: служебный и домашний телефоны);

Блок 8 – данные об авторе в той же последовательности на русском и английском языках.

Аннотация должна включать следующие аспекты:

- предмет, цель работы;
- метод или методологию проведения работы;
- результаты работы;
- область применения результатов;
- выводы.

Объем аннотации не больше 1 страницы формата А4.

Аннотация подается на украинском, русском и английском языках.

Англоязычная аннотация должна быть написана на качественном английском языке, без использования on-line – переводчиков. При использовании on-line – переводчиков статья в печать не принимается.

3. Обязательными являются рецензия специалиста в соответствующей области науки, для аспирантов и соискателей – виза научного руководителя.

4. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.

5. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Справки по телефонам: (063) 1990338; (097) 9231608

Электронный адрес кафедры: kaf.dz@ukr.net

Редакционная коллегия

TO THE AUTHORS OF BULLETIN

Dear authors!

State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogic University» takes for publishing in scientific bulletin «Society. Document. Communication» articles about documentation studies and sociohumanitaristic

1. Conditions of publishing the article.

1.1. Article for publication shall be up-to-date, have novelty and contain description of tasks (problems), the main results of research and conclusions.

1.2. The article shall comply with the designing rules.

2. Designing rules:

2.1. Recommended size of article is 8–12 pages of format A4 with interval 1. Fields: upper, lower, left, right – 2 sm. Indent – 1 sm. Font: Arial. Size – 12. Text justification is on width. Pages are not numbered. Languages are Ukrainian, Russian and English. Tables are compact with name and numbering. Text shall contain qualitative illustrative materials.

2.2. Presence of list of references at the end of the article is obligatory. References to other researchers or to other works shall be marked in the text by the sequence number in square brackets.

2.3. Name of the article shall be short and shall maximally reflect the object of research.

2.4. Text of the article shall be proof-read, understandable and concise.

2.5. Headings of the text constitute necessary element of all the articles. The article shall contain introduction: actuality, volumes of researches performed on the problem, subject of research, aim of research, tasks of research, methods, formulation of problem, results of research, conclusions.

2.6. The article shall contain:

Block 1 – in Ukrainian: UDC; name of article, surname and initials of author; annotation; key words.

Block 2 – in Russian: name of article, surname and initials of author; annotation; key words.

Block 3 – in English: name of article, surname and initials of author; annotation; key words.

On condition of submitting the article in Russian or English, annotation in Ukrainian is not necessary.

Block 4 – complete text of article.

Block 5 – bibliography.

Block 6 – bibliography in Latin letters (References).

Block 7 – information about the author: surname, name, position, science degree, address, employment (educational) institution, e-mail, (additionally working and home phone numbers).

Block 8 – information about the author in the same sequence in Russian and English.

Annotation shall include the following aspects:

- subject and aim of research;
- method or methodology of research;
- results of research;
- application of results;
- conclusions.

Volume of annotation should not exceed 1 page of A4 format.

Annotation is provided in Ukrainian, Russian and English.

Annotation in English shall be written in good English, without using the on-line translators. In case of using on-line translators, the article is not accepted for printing.

3. Review of the specialist in the corresponding branch of science for post-graduate students and for doctoral candidates – visa of research advisor are obligatory.

4. Name of files shall correspond to the surnames of authors.

5. In case of incompliance with the above mentioned requirements, the Editorial Board does not accept the articles for printing.

Tel.: (063) 1990338; (097) 9231608
E-mail of the Department: kaf.dz@ukr.net

Editorial Board

Наукове видання

Соціум. Документ. Комунікація
Збірник наукових статей
Випуск 3
Серія «Філологічні науки»

Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ **несуть автори матеріалів.**

Редакційна колегія залишає за собою право редагувати та скорочувати текст. Редакція матеріали не рецензує і не повертає.

У разі передруку посилання на «Соціум. Документ. Комунікація» **обов'язкове.**

Сайт збірника наукових статей: <http://sdc.phdru.edu.ua>

Англомовний супровід збірника: Ю. В. Калужинська.

Підписано до друку 22.05.2017 р. Формат 60X84 1/16.

Папір офс. № 1. Гарнітура Times New Roman.

Наклад 300. Зам. № 271 Ум. друк. арк. 6,3.

Виготівник ФОП Домбровська Я. М., свідоцтво про державну реєстрацію № 2 340 000 0000 003646 від 15.07.2015 р.

08055, Київська обл., Макарівський р-н., с. Вільне,

вул. Чапаєва, 16а, e-mail: devis519@ukr.net
